

Архимандрит ЈУСТИН Поповић

ЖИТИЈА СВЕТИХ

14. ЈАНУАР

ЖИТИЈЕ ПРЕПОДОБНОГ И БОГОНОСНОГ ОЦА НАШЕГ

САВЕ

првог Архиепископа Српског

УВОД У ПРЕДГОВОР

Историја личности неизмерно је сложенија и замршенија од историје догађаја. Догађаји су обично резултанта стваралачких сила личности које су скоро увек невидљиве. Човек је видљив, али су невидљиве оне духовне силе које делају из њега и њиме. Зато је несравњено теже писати историју човека, ма ког човека, него историју догађаја. Многи историчари пишу историју слажући догађај на догађај, као циглу на циглу. И добија се грађевина мртва и пуста, у којој се не виде оне духовне силе које кроз грађевинаре историје стварају историју. Међутим, историја рода људског, на крају свих крајева, није друго до живот људских бића која сачињавају род људски. Тако и историја ма које људске личности није друго до живот те личности. А живот у страховитој сложености и замршености својој захвата и обухвата безброј невидљивих стваралачких сила, које тајанствено и загонетно уткивају себе у сва ткива човечијег видљивог и невидљивог доживљавања себе као људског бића, као људске личности. Дела човекова су само плод на дрвету његове личности, плод чија се тајна скрива у невидљивом психофизичком корењу, којим је човекова личност тајанствено повезана са свима видљивим и невидљивим световима.

У новије доба у Европи преовлађује код историчара рационалистичко-позитивистички критеријум историчности збивања у роду људском. Све што не може да се утисне у епрувету тог критеријума проглашује се за нестварно, митско, легендско. Све што не може да се подведе под то мерило - није исторично. Све што није у сагласности са тим мерилем - легенда је, мит је, измишљотина је.

Добровољни робови овог рационалистичко-позитивистичког мерила историчности, разни Штрауси, Ренани, Шлајермахери, Древси, Фојербаси, Харнаци, Маркси, и њихови многобројни некритични трабанти, толико су унаказили најглавније личности људске историје, да их је тешко и скоро немогуће препознати. Мерен њиховим мерилем - какав изгледа Христос, та најисторичнија личност људске историје! Нико у историји рода људског није створио тако свевредносну и свепреображајну револуцију као Господ Христос, револуцију која већ две хиљаде година траје изазивајући све спасоносне преображаје и неизмерно важне догађаје, па ипак Он за историчаре рационалистичко-позитивистичког типа све је друго само не Богочовек. Међутим и Христос и Његово дело у историји рода људског може се логички објаснити једино тиме што је Он Богочовек, а не само човек, па макар и најмудрији и најгенијалнији и најбољи и најсавршенји и најмоћнији и најправеднији и најидеалнији човек.

То што историчари рационалистичко-позитивистичког типа чине са Христом, чине и са христоносцима. Класичан пример тога код нас јесте случај Светога Саве, тог најсавршенијег христоносца у историји српскога рода. Читајући радове ових историчара о Светоме Сави, ви обично наилазите на мртву схему Светога Саве, али не и на објашњење тајне његове свете личности. У њих нема ни трага од објашњења које су то стваралачке силе преобразиле кнежевића Растка у светитеља Саву и начиниле га бесмртним владарем српскога народа. Они величају Светога Саву и као просветитеља и као архијереја и као државника и као родољуба и као књижевника и као богослова, али систематски прикривају или одричу или превиђају оне стваралачке духовне силе које су Светога Саву начиниле и великим просветитељем и великим архијерејем и великим

државником и великим родољубом и великим књижевником и великим богословом. Иако су им Доментијан и Теодосије главни извори о Светом Сави, јер других уствари и нема, они, робови свога рационалистичко-позитивистичког критеријума, узимају од њих само оно што може да стане у оквире тога критеријума, а све остало што говори о Господу Христу и Његовим свестваралачким и свепреображајним силама у личности и раду Светога Саве, они називају - легендом, фанатизмом, легендарним причањем, легендарном сценом, светлом легендом, легендом средњовековном.

Тако радећи, скоро сви наши историчари, на челу са Станојем Станојевићем, Андром Гавриловићем, Милошем Црњанским, дају нам мртву схему личности и рада Светога Саве. У самој ствари код њих и нема Светога Саве, јер се њима хоће Растко и Сава, само без Христа. А Свети Сава без Господа Христа, то је најувредљивија бесмислица српске историјске науке. Та у чему је главна сила и моћ, главна свесила и свемоћ Светога Саве? Једино и само у чудесном и чудотворном Господу Христу, вечно живом и животворном Богочовеку. Без Христа, Растко би заувек остао Растко, и никад не би постао и остао Свети Сава, света и бесмртна савест српскога народа,

У сваком светитељу Господ Христос је све и сва и у његовој души, и у његовој савести, и у његовом срцу, и у његовом животу, и у његовом раду. То је и психологија и онтологија светитељства уопште, и сваког светитеља посебно. То је, нема сумње, психологија и онтологија и Светога Саве. Али од те онтологије и те психологије нема ни трага код наших историчара, те њихов Свети Сава уствари и није историјски Света Сава, већ Свети Сава пресаздан и прерађен према њиховим рационалистичким схватањима, у којима нема места за оно што је Светоме Сави све и сва у свима световима: за - Господа Христа. Ма колико трагали код наших историчара, ви нећете наћи у њих оног дивног кнежевића Растка, који је као монах Сава даноноћно сагоревао у христочежњивим подвизима вере, молитве, поста, љубави, милосрђа и осталих светих врлина еванђелских, вођен и руковођен светим начелима непогрешиве православне педагогике и методике. У наших историчара нема ни помена о оној савршеној духовној архитектоници, вековима разрађиваној и примењиваној од стране свих православних подвижника, по којој је и христољубиви монах Сава прерађивао и преображавао себе даноноћним христочежњивим подвизима у христоносног праведника и христоликог светитеља. И тужно сазнање ври у нама: нашим историчарима као да је главни циљ - да што више прикрију Христа у Светоме Сави, да Га потисну и истисну из њега, и чудесног христоносца светитеља Саву прикажу великаном без Христа.

Али тиме су они баш и унаказили Светога Саву. Зато њихов Свети Сава и не личи на историјског Светог Саву, на тог јединственог и ненадмашног, светог и бесмртног владара српског народа и српске историје, који и данас, као и до данас, влада савестима и душама свих правих Срба, ма где они били. А оригинални лик историског Светог Саве, сав вечножив, христолик и христоносан, у свој пуноћи своје чудесне и чудотворне историске стварности и непосредности, налази се код његових првобитних животописаца: Доментијана и Теодосија. Они нам казују главну тајну личности Светога Саве и откривају оне духовне стваралачке силе које су од Растка начиниле Светога Саву. Они нам верно приказују и убедљиво показују како се Растко упражњавањем светих еванђелских врлина преобразио у

светог христоносца и богоносца Саву. Верни физичким и духовним чињеницама, они нам као непосредни и веродостојни сведоци еванђелски савесно снимају и приказују сав духовни развој Светога Саве, од првобитних зачетака до потпуне зрелости. Зато се ја у овом свом раду о Светоме Сави у свему главном и ослањам на њих.

Историчари рационалистичко-позитивистичког типа хоће све да објасне човеком и по човеку, увек под свесном или несвесном наркозом старог софистичког критеријума: "човек је мера свих бића и ствари", - критеријума који је кроз ренесанс постао главни критеријум европског хуманизма, како философског тако и религиозног и научног и уметничког и етичког и социјалног и политичког. Робујући том критеријуму, ови историчари одбацују учешће свега надрационалног, надприродног, божанског у историји рода људског уопште и у животу сваког човеса посебно. Међутим живот, у свима безбројним нијансама својим, није друго до непрекидно преливање надприродног у природно и природног у надприродно, небеског у земаљско и земаљског у небеско. Узмите само ово: колико је потребно неба и свега небеског за клијање, рашћење и сазревање једне травчице на земљи, а камоли за живот човека и рода људског уопште! За рашћење и бескрајно усавршавање душе људске потребно је не само небо и небеса над небесима, већ сав Бог са свима Својим божанским савршенствима. Зато је сав Бог и постао човек, и јавио се у нашем човечанском свету као Богочовек Христос, и занавек остао са нама и међу нама у светој Цркви Својој.

Силом неодољиве и очигледне историске стварности Својих Богочовечанских истина, закона и сила у земаљском свету, Богочовек је променио све вредности и сва мерила људска. И од Њега, и због Њега, важи нови критеријум у свету човечанском, критеријум непогрешив и свеистинит: Богочовек је мера свих бића и ствари. - До Богочовека Христа могао је и важити критеријум: "човек је мера свих бића и ствари"; од Њега, свекритеријум постаје неостарива и свеистинита истина: Богочовек је мера свих бића и ствари. - Ето, у томе је сва разлика између хришћанског и дохришћанског, нехришћанског и ванхришћанског света.

Примењујући нехришћански критеријум на личност и живот светог христоносца Саве, историчари рационалистичко-позитивистичко-хуманистичког типа одричу у Светоме Сави све што је богочовечанско, зато њихов Свети Сава и није прави Свети Сава, већ унакажени, обезбогочовечени Свети Сава. Замислите, шта би остало од Христовог Еванђеља да су га писали историчари овога типа? а шта тек од Дела Светих Апостола да су их они написали? - Скоро ништа, јер би из њих они избацили све што је богочовечанско, божанско, надприродно, чудесно и чудотворно. А Еванђеље, а Дела Светих Апостола су образац хришћанске историје, првоисторије; у њима је све божанско човечански реално, и све небеско земаљски стварно.

Од појаве Богочовека Христа у нашем земаљском свету дароване су роду људском све божанске, небеске силе за његов богочовечански живот на овом парчету неба што се земља зове. Те божанске силе ступиле су у дејство са Господом Христом и делају све до данас на безбројне начине, тајанствено и чудесно и преображајно и спасоносно. Оне су нарочито моћне и свемоћне у личностима светих Божјих људи, као што су свети апостоли, свети мученици,

свети оци, и сви свети исповедници имена Христова. Међу такве у српском роду спада на првом месту Свети Сава. У њему су богочовечанске стваралачке силе Христове дошле до свог најсавршенијег израза у роду нашем. Зато је личност његова и најтајанственија и најмоћнија и најсавршенија међу Србима свих векова. Стога моја грешна и мутава душа са побожним страхом и молитвеним трепетом приступа овоме раду о Светој Сави, имајући једну једину свесрдну жељу: да верно прикаже у главним потезима личност, живот и рад највећег христоносца и богоносца рода српског, и најсветијег и највидовитијег челника српских душа и српских савести и у овом и у оном свету.

ПРЕДГОВОР

Живот се увек прелива изнад свих људских речи и појмова: по нешто од живота уђе у људске појмове и речи, али већи део остане покривен и сакривен неком бескрајном тајанственошћу божанском. И разум људски захвати и схвати нешто-нешто од живота, док многе бескрајности живота остају изнад разума људског, неухватљиве и несхватљиве за њега.

То важи за живот, и тајну живота уопште; утолико пре, и несравњено више, то важи за свети живот. Сам по себи живот је својом суштином од Бога; а свети живот је сав од Бога, сав - од врха до дна, од почетка до краја. Но божанско се може схватити само божанским: божанским разумом оно што је божанско, Богом оно што је од Бога. Зато свети апостол благовести: Ми примисмо Духа који је из Бога, да знамо шта нам је Христом даровано од Бога (ср. 1 Кор. 2, 12). Једино Духом Светим људи могу сазнати и схватити оно што је од Трисветога Бога и Господа. Сам дух људски, одвојен од Светога Духа Божјег, никада није у стању да то сазна и схвати. Он се мора родити и препородити Духом Светим, да би то могао сазнати и схватити. А то бива када човек сав свој ум и сав свој разум помоћу благодатних врлина еванђелских сједини са умом Христовим, умом Богочовечанским, умом Цркве, те са светим и превеликим апостолом може рећи: Ми ум Христов имамо (1 Кор. 2, 16).

То је разлог што се само Духом Светим може схватити, и објаснити, и усвојити свети живот светитеља Божјих. Јер у њима је све од Бога. Светитељи су тиме светитељи што су помоћу богољубља свим бићем својим везани за Једино-Светог - Тросунчаног Бога и Господа: душа им сва извире из Бога, тако и ум и разум, тако и воља и савест, тако и сила и снага, тако сав живот. Они нису своји већ Божији: свом душом својом, свим срцем својим, свом снагом својом, свом мишљу својом, свом вољом својом, они припадају Богу. Они су своји себи само Богом; јер уколико су Божји, утолико су своји. Вером, љубављу, надом, молитвом, постом, кротошћу, смиреношћу, трпљењем и осталим врлинама еванђелским они преносе себе у Бога, и у Њему их божанска благодат прерађује, преображава, очишћује, освећује, охристовљује, обожује, и они постају "учесници у Божјој природи" (2 Птр. 1, 4). Тојест: "свети у свему живљењу" (1 Птр. 1, 15). Они мисле Богом, осећају Богом, воле Богом, хоће Богом, делају Богом, живе Богом. Иако телом на земљи, њихово је "живљење на небесима" (Флб. 3, 20), њихов је "живот сакривен

с Христом у Богу" (Кол. 3, 3). Отуда божанске, бесмртне, свепобедне, чудотворне силе у њима: у њиховим мислима, делима, речима. Отуда они: све могу у Христу Исусу, који им моћи даје (Флб. 4, 13). Стога се њихове свете, чудесне и чудотворне личности не могу разумети чулним разумом, нити дела њихова, већ једино разумом охристовљеним, облагодаћеним, освећеним, одуховљеним, духовним: у коме је Дух Свети жива, стваралачка, мислећа сила, осећајућа сила, умујућа сила, освећујућа сила. , Јер и Онај који освећује, и они који се освећују, сви су од Једнога" (Јевр. 2, 11). Само Духовођени ум људски способан је да залази и рони у света и страшна тајанства Божја, "у дубине Божје" (1 Кор. 2, 10). А у светитељима су највеће дубине Божје. Само ум, очишћен од страсти и греховне таме, и освећен благодаћу Светога Духа, у стању је осетити, и схватити, и заволети оно што је свето, и живети њиме и ради њега. Само чисти могу познати Једино-Чисто. "Блажени чисти срцем, јер ће Бога видети", најпре: у светима видети, пошто Он у светима почива. И све божанско видети што је расејано по свима тварима Божјим.

Сваки светитељ је богоносац, у најпунитој мери у којој то човек може бити: јер Богом живи, Богом мисли, Богом осећа, Богом хоће, Богом дела. У њему: све је од Бога, у Богу, ради Бога. Светитељи су најочигледније, најпотпуније, најсавршеније богојављење, и зато најубедљивије. Богочовек Христос је свесавршено богојављење у облику човечјем: видљиво обличе Бога невидљивога (Кол. 1, 15). А Њиме, и помоћу Њега, у већој или у мањој мери и сви христоносци, на првом месту светитељи. Што чистија срца и чистијег ума човек, то он све више осећа и увиђа. Упорни грешник то не увиђа, јер не види, пошто му је грех ослепио очи душе, и очи срца, и очи савести, те гледајући не види, слушајући не чује, умујући не разуме. Отуда толика саблажњавања о светитеље уопште, а о Светог Саву посебно. Јер чим људи чулнога разума покушају да објасне његову чудесну делатност, они се саблазне о њега, и унаказе га, и онакараде. А то стога, што највећег српског богоносца хоће да објасне без Бога, и највећег српског христоносца да објасне без Христа, и највећег српског чудотворца да објасне без Господа који чудотвори кроз њега.

На овакве мисли побуђује нас даровити животописац Светога Саве, хилендарски монах Теодосије, а преко њега мудри ученик Светога Саве, хилендарски јеромонах Доментијан. Монах Теодосије приступа писању Житија Светога Саве са таким страхопоштовањем и молитвеном узнемиреношћу као да приступа писању Светог Еванђеља. Уствари, он и приступа томе посредно, јер пише, и описује један живот који је кроз наскроз еванђелски. У том светом животу божанско и човечанско се непрестано проткивају, мешају, сједињују. Све човечанско се неосетно прелива и разлива у божанско; и обратно. Ту је све човечанско божански чудесно и дивно; а све божанско-човечански стварно и опипљиво. Као и све у Богочовековом Светом Еванђељу. Истинољубиви монах Теодосије сав је у неком уплахиеном муцању, јер заиста његова људска реч не може ни приближно достојно да изрази "оно што је стварно било"; њему је болно и тешко што мора да наглашава како он излаже "не нешто измишљено, него сушту истину". Ко је од Истине, осетиће истинитост његових искрених речи; ко је против Истине, Истина му неће наметнути себе силом, већ ће се тихо са небеском сетом повући од њега и уздисајно дошапнути небу: оглувео је од гордости и греха.

Сам дирљиви Теодосијев Увод у Живот Светога Саве то јасно потврђује:

"Ништавна разума, и немајући ништа у убогом дому ума свог, да бих вашем достојанству предложио достојну трпезу, пуну речи анђеоске хране, ја вас присне слуге богатог Владике и Бога, о оци, молим да Га молите: да ми из Својих неисцрпних ризница да реч која изобилује разумом, и језик јасан; а пре свега зрак светлости, да бих, очистивши њиме мрак душе и ума, могао ревносно испричати врлине живота свеблаженог Саве који је просијао у народу нашем. Не иштем да га похвалим, јер је похвала праведнику од Господа, него иштем користи од њега и себи и другима. Јер када стари имађаху потребу да пишу животе изврских мужева и да их поштују ради користи која од њих долази људима, утолико је то сада, последњем и лењивом нараштају нашем, у коме се већ приближава крај и мало је спасаваних, не само потребно него и веома пожељно да се ови пишу и што чистије поштују, да бисмо се - гледајући на животе њихове као на оживљене стубове који се високо дижу, и видећи како и колико изостајемо иза њих - постидели и савешћу себе осудили због лењости која је у нама те да бисмо се, поучавани од њих као останом потстициани, покренули макар и најмање ка врлини. Јер једва ако и многе и велике повести узбуде срце наше ка исправљењу живота.

"Тога ради и ја, покоривши се вашој отачаској заповести, предлагем повест о животу сада слављеног свеблаженог Саве, који се постио у Светој Гори Атону, а после био први архиепископ и учитељ српски. Не по причању само, састављао сам ово житије, него и по часним ученицима његовим, који са њим беху сапосници и у странствовањима сапутници и у путовањима сатрудници, који иза себе оставише стаду његовом написмено житије његово као пребогату ризницу, да би и други имали општење са блаженим оцем њиховим. Не нешто измишљено ја предлагем овде ради похвале блаженог Саве, него сушту истину. И бојимо се да га многим похвалама пре не покудимо него ли похвалимо; штавише, бићемо срећни ако и оно што је стварно било могнемо јасно исказати, јер је он богат небеским похвалама, и божанским и анђелским, које ум наш као страстан и нечист није у стању изрећи. Но, молитвама његовим призивајући у помоћ Бога ја, по својим моћима, почињем повест о великом Сави оданде одакле треба: према корену потребно је тражити и младицу, и грозд ћемо наћи и узабрати не са трња него са лозе."

РОЂЕЊЕ И ВАСПИТАЊЕ СВЕТОГА САВЕ

Велики жупан српски, самодржац Стефан Немања, бејаше побожан, богобојажљив, убогољубив, храбар, и украшен незлобивомшћу, правдом, милошћу и кротошћу. Његова супруга Ана, кћи грчког цара Романа, ничим не изостајаше од свога мужа у благим врлинама. Пошто им се родише многи синови и кћери, тиха и побожна Ана престаде рађати по промислу Божјем, као некада Лија Јаковљева (ср. I Мојс. 30, 9-21). Због тога обоје силно туговаху, и веома жуђаху душом да добију још једно чедо. И пошто се богомудро посаветоваше међу собом, они стадоше на молитву и са сузама завапише ка Господу: "Госпoде Боже Сведржитељу, Ти си у старини послушао Авраама и Сару и остале праведнике,

који су се молили Теби да им даш порода, - услиши данас и нас грешне слуге Твоје, који Ти се моле: дај нам да нам се по вољи милосрђа Твога и по божанском промислу Твом роди мушко чедо, да оно бескрајном силом богољубивог доброверја Твог испуни своје отачаство, коме ми, слуге Твоје, по заповести Твога Божанства и Твојих светих апостола положисмо почетак, надајући се примити Твоју божанствену награду. И ако сатвориш милост слугама Твојим, ми Ти дајемо заједничке завете: од зачећа детињега разлучићемо се природне законите љубави и постеле, и сачуваћемо се, свако за се, у чистоти тела све до краја живота, извршујући светињу у страху Твоме".

И преблаги Господ, који је близу свима који Га истински призивају, услиши чисту молитву и ових праведника. И то би почетак неисказаних судаба Божјих које се тако очигледно показаше у животу преподобнога, чудесног и у самом рођењу, јер његово рођење би плод не само закона људске природе него и молитве. И родивши се по природи, као плод молитве, од Бога дарован, Богу се и намени. Обрадовани родитељи прославише Бога, и ускоро препородише своје чедо и водом и Духом, просветивши га божанственим крштењем, и дадоше му име Растко[1].

Када Растко поодрасте и ојача, родитељи га дадоше да се учи светим књигама. Имајући свагда велику радост због њега, и свагда узносећи Господу благодарне молитве, родитељи га богобојажљиво васпитаваху у сваком доброверју и чистоти. И бише начињене палате за његово пребивање, у којима он и борављаше. Имајући према њему натприродну безмерну љубав, родитељи увек гледаху на њега с ненаситом душом: јер лепотом тела и душе он превазилазаше сву браћу своју, и још као дете он задивљаваше све својом памећу, те сви говораху: "Ово ће дете бити неко ново знамење".

Васпитан у великој љубави, доброј вери и чистоти, и научен сваком богољубљу и доброј нарави, млади кнез у петнаестој години својој доби од својих родитеља један крај државе, куда би са велможама и својим вршњацима одлазио ради лова, трка и других забава.. Али младога Растка је срце вукло на другу страну: окусивши од разума божанствених светих књига, које је непрестано читао, он стече почетак мудрости - страх Божји, и из дана у дан све се више и више распаљиваше божанском љубављу, као додајући огањ на огањ својом ненаситом богочежњивошћу. Запаливши душу Духом Светим, он још у раној младости свим срцем поверова истинитој речи Господњој: "Ко љуби оца или матер већма него мене, није мене достојан; ко не узме крста свога и не иде за мном, није мене достојан" (Мат. 10, 31; Лк. 17, 26). И својим чистим срцем и свежим и светлим младићким умом он разумедо да је овај живот пролазан, метежан и пустошан: царство и богатство, слава и сјај овога света су многометежни и непостојани; видљиве лепоте, обиље живота и срећа на земљи су као сенке; уживање у јелу и пићу, весеље, пировање, и све човечанско на земљи - таште је и нестварно. Наоружавши се Духом Светим, богоразумљем, девственошћу, великим уздржањем, чистом молитвом и духовном љубављу, Растко изабра десни пут: бављаше се читањем светих књига, ревносно отстајаше у цркви цела богослужења, љубљаше пост, избегаваше празнословље и неуместан смех, мрзаше непристојне речи и раскалашне песме које појудношћу ослабљују младићку душу. Благ, кротак, љубазан према свима, он као ретко ко љубљаше сиротињу, и веома поштоваше монашки чин. Горећи Духом Светим, он се свагда

мољаше Господу да му покаже пут спасења којим да иде. А сами родитељи његови, видећи његове узвишене врлине, осећаху се постиђени пред њим, младићем, и сматраху као да није од њих рођен него им је стварно подарен од Бога.

БЕКСТВО У СВЕТУ ГОРУ И ПОСТРИГ

Устремљен својом христочежњивом душом ка свему небеском, божанском, бесмртном, Растко се ревносно и упорно отимао и одвајао од свега световног, земаљског, пролазног. Будно пратећи побожна дела свога оца, мајке и стрица Страцимира у подизању задужбина: Студенице, Светог Николе, Топлице, Граца; и читајући побожне књиге и житија светих, млади Растко је суревњиво неговао у себи судбоносну жељу: да и он, по примеру пустињака и испосника, напусти двор свога оца, повуче се у свету тишину, и свега себе посвети Богу. Проводећи своје младићке дане у овој узвишеној и слаткој жељи, Растко је често и много слушао, нарочито од побожних монаха, који су ради милостиње долазили у Рашку и на Немањин двор, како тамо далеко на југу иза Солуна постоји једна планина одвојена од света, која се зове Света Гора, како тамо има много манастира, у којима живе многобројни монаси, који су ради Христа и спасења своје душе оставили свет, одрекли се свега телесног и земаљског, и посветили себе Богу, посту и молитви. Сем тога њему су казивали да тамо има много испосника, који живе по шумама, пећинама и урвинама, муче своје тело на разне начине и проводе тежак и строг живот у сталном посту и молитви, даноноћно служећи Господу Христу, да би осигурали себи живот вечни и блаженство вечно.

По навршеној шеснаестој години родитељи његови намеравали су да га ожене, а та намера је одлучно утицала на Растка да жељу душе своје претвори у одлуку и приведе у дело. Томе много допринесе долазак светогорских монаха баш у то време. На седамнаестогодишњег Растка нарочито је утицао један руски монах, који са другим светогорским монасима беше дошао на двор његова оца да проси милостињу. Овога божанствени младић узне насамом, каже животописац Теодосије, и распитиваше га о Светој Гори, пошто претходно доби од монаха обећање да никоме не прича његову тајну. А монах му исприча све о поретку пустињском: о општежићном животу по манастирима, и о засебном - по два или три заједно, и о усамљеничком - који проводе неки, удаљивши се, у посту и ћутању. Све му то исприча тачно, јер тај монах не беше прост него зналац онога што прича, као од Бога послан. А младићу, слушајући то о монашком животу, и о њиховом ревновању за Бога, и о њиховим добрим подвизима, потоци суза изливаху се из очију. Па пошто одахну мало, рече старцу: "Видим, оче, да је Бог, који унапред зна све, видевши тугу срца мога, послао твоју светост да утешу мене грешна. Сада се утешу срце моје и развесели душа моја неисказаном радошћу. Сада разумех за чим непрестано жуђах. Блажени су и преблажени они који се удостојише таког безбрижног и неметежног живота. Шта дакле да учиним ја, оче, да бих узмогао побећи од многометежног живота овога света и удостојити се таког анђелског живота? Ако ме родитељи моји ожене, задржан љубављу према ономе што је телесно, ја нећу достићи таква живота. После овога не бих хтео да останем овде

ниједан дан, да се мене не би коснуло сластољубље овога света, те да ми и против воље отргне душу од такве љубави према анђеоском животу, као што учиш, оче. Хтео бих бежати, али, не знајући пута, могао бих далеко залутати, а отац би ме, пошто му је могуће, стигао и вратио, чиме бих и оца ожалостио и себе много осрамотио, а потом не бих постигао оно што желим".

"Жудна је љубав родитељска, одговори старац, нераскидна веза природна, и милосно јединство породично. Али Господ заповеда да се и то све лако остави, и узме крст на раме, и усрдно иде за Њим, и сва страдања лако подносе, угледајући се на Његова страдања ради нас; да се не благује у мекоти, да се не тражи телесни одмор, него да се, штавише, усрдно привикава на голотињу, глад, бдење и молитву, и да се брижљиво стиче умилење и плач са уздисањем и скрушеност срца. Јер се ово предлаже богољубивим душама као лак пут који води к врлини и ово доноси истинску славу и поуздану част".

И младић, слушајући ово, примаше к срцу старчеве речи као што добра земља прима семе, и непрестано јецаше. А старац се дивљаше његовој топлој љубави према Богу и божанственом огњу који је тако распалио душу његову, и пажљиво слушаше речи његове, пуне целомудрија и умилења, па му рече: "Видим, чедо, да ти је душа зашла дубоко у љубав Божју, него пожуре да оствариш добру жељу своју, да не би како сејач зла, ђаво, посејао кукољ у срце твоје (Мт. 13, 24-30), и, укоренивши се, угушио пшеницу твоју - добру замисао, и ти се одрекао такве намере. А задржан телољубљем и сластољубљем, ништа нећеш постићи, него ћеш подлећи пороку и срамоти, као они у Еванђељу који се ради течења имања, и јармова волова, и младе невесте, одрекоше слатке вечере и бесмртне хране, и с правом бише објављени за недостојне одабранот звања и весела небеског цара Христа (Лк. 14, 15-24). Ја ћу ти за такво дело послужити, и с помоћу Божјом спровешћу те до Свете Торе, куда желиш отићи".

Чим ово чу од старца, Растко се одмах покори вољи његовој, па захвали Богу рекавши: "Хвала Ти, Господе, што ми срце увери овим странцем". А старцу рече: "Оче, да си Богом благословен, што укрепи душу моју".

Сав радостан због овога, Растко се одмах упути к родитељима, да измоли од њих благослов тобож да иде у лов. "У планини недалеко одавде, рече он родитељима, има много дивљачи: благословите ме да идем у лов; ако пак задоцнимо, немојте се љутити на нас, јер сам чуо да онде има много јелена". Отац му учини по вољи, и рече: "Господ нека је с тобом, чедо; нека те благослови и на добро упути". А мати као мати загрли га и слатко пољуби, па га отпустише с миром, наредивши му да се брзо врати. Не знађаху они да син њихов неће у лов на јелене, него хоће к извору живота - Христу, да Њиме, као жедан јелен, напоји жедну душу своју, запаљену милим огњем љубави Његове. Да би пак уверио своје родитеље, он посла у гору ловце, рекавши им: "Под гором чекаћу вас до ујутру". А кад наста ноћ, и благородници, који се с њим веселаху, поспаше, он са мало њих, који су знали за његову тајну, даде се у бекство, имајући као вође Бога и монаха. Када пак свану дан, благородници стадоше тражити господина свог, али га нигде не могоше наћи, и говораху међу собом: "Да се не шали с нама, па се вратио к оцу?" Но, не видећи ни монаха који је био с њим, ни присне дворјане Расткове, они се, збуњени и ојађени, мануше лова, и вратише се у двор и испричаше господару о томе .

Чувши тако непријатан глас о сину, ојађени родитељи умало не пресвиснуше од туге. Но када се мало прибрасе, они се досетише да је њиховог љубимца Растка нико други него онај монах Рус одвео, и то у Свету Гору, пошто су још израније знали да је Растко жудео за Светом Гором. На глас о нестанку Растка одмах се стекоше благородници и много народа. И сви плакаху и ридаху: родитељи за сином, браћа за братом, народ за господарем. Но самодржавни отац брзо савлада себе и нареди свима да пресатну плакати: "Будите јуначни; не треба због овога да тугујемо; неће пропасти син мој. Бог који ми га даде преко наде, удостојиће ме да га опет видим и да се наситим љубави његове". И одмах дозвољава једнога од својих војвода, па му рече: "Знаш колика је болест љубав према деци, огањ који увек гори и неће никад да се угаси. Стога, пријатељу, ако си икаква добра примио од нас, сад је време да љубав покажеш. Ако се пожудиш, па стигнеш и вратиш ми сина, и тиме утешис срце моје а мајци ослободиш душу од смрти, обдарићу те многим благом, више него пре, и имаћеш у мени добротвора, друже". Затим тужни отац призна и многе великашке младиће, па, обећававши и њима награде, повери их војводи. Заповеди им да бегунца гоне до у саму Свету Гору; а написа и писмо грчком епарху Солунске области, молећи га да силом отргне сина његовог из светогорских манастира и врати му га. "И ако тиме, драги мој, утешис срце моје, додаде он, примићеш од нас многе части у даровима и љубави, а ако пак презреш нашу молбу, знај да ће место љубави завладати непријатељство".

Војвода и дружина уседоше на силне коње, па јурећи дан и ноћ, стигоше у град Солун. Војвода предаде писмо епарху солунском и исприча му жалост свога господара. Епарх се веома сневесели, јер је веома волео владара Срба. И одмах написа писмо проту Свете Горе, у коме га мољаше да се не оглуши о тражење владоца Србије. "Пошто није мала ствар у питању, писао је епарх, просим и топло молим твоје преподобије, да не презреш ову молбу. Ако је где тамо дошао син великог жупана, господара српског, нека се што брже врати своме оцу, да нам не би отац његов, због жалости за њим, од пријатеља постао непријатељ, чиме би ти све нас и многе друге ожалостио". Епарх отпусти војводу, и даде му своје људе да га часно проведу до Свете Горе.

Ступивши на тло Свете Горе^[2], они распитиваху путем, није ли прошао такав и такав младић. При томе описиваху спољашњи изглед Растков и лепоту. Најзад сазнадоше да је такав младић, мало пре њих, прошао у руски манастир. Тада они одложише свој пут ка проту Свете Горе, и одоше у руски манастир. Бегунац заиста беше ту, још у кнежевском оделу и непострижен. Када гониоци уђоше у цркву светог великомученика Пантелејмона и и угледаше свога кнеза, они се неисказано обрадоваше, па га од радости стадоше љубити са сузама, заборавивши на све путне тегобе. Но плашећи се да га опет не изгубе, они помишљаху да га вежу, али га се ипак бојашу као свога господара. Само поставише стражу око њега да га чува, док се одморе коњи и они сами, па да онда са њима крену натраг на пут. Растко се чуђаше своме оцу што је намучио тако знаменитог војводу, па га беше стид да погледа војводи у лице, који је због њега превалио тако тежак пут. И одевши војводу настрану, Растко га упита: "Како тако брзо превалисте толики пут; и како се наканисте на тако далек и мучан пут?" Војвода му онда исприча превелику тугу родитељску и неутешни плач њихов; каза му и о писму његовог оца епарху солунском, и о епарховом писму проту, и о епарховим људима који су дошли да им га предаду. Млади бегунац осети опасност која му прети, али се понада да ће је отклонити молбом војводи. Зато му предложи ово: "Ако би ти,

драги мој, хтео, могао би ме оставити на миру; а знам да можеш, пошто си моћан, умирити господина оца мог, кад се будеш вратио. А и ја бих му написао да се окане своје намере; само ти поступи са братском љубављу: не сметај ми да учиним оно због чега сам дошао".

Но војвода одговори: "Не, господине мој, не упућуј слуги твојој такву молбу, коју ми није лако испунити. Господар мој - отац твој, наложи ми овај посао, сматрајући ме за верног човека. Па да смо те нешто затекли у монашком чину, можда бисмо и имали неко извињење. Али, пошто је Богу било угодно да до овога часа задржиш онај изглед, у каквом желе да те виде отац твој, браћа и велможе, ко сам ја да тако што и помислим? Боље би ми онда било да и не идем твојој оцу. Зато те молим, господине мој, избаци све такве мисли из ума свог, па весело пођи с нама, слугама твојим, да угасиш пламен родитељима својим, чија си срца запалио одласком својим у туђину, као и срца браће твоје и свих благородника. Ти сам знаш да си ти родитељима и свима нама нада и утеха од Бога. Ако ли пак не хтеднеш поћи с нама, принудићеш ме да учиним оно што ми није лако ни изговорити: принудићеш ме да те вежем и на силу поведем, јер такву заповест примих од твога оца".

Видевши да је војвода неумољив, млади кнез рече: "Нека буде воља Господња!", па весело загрли војводу, уверавајући га како ће поћи са њим. Тајним пак уздасима призиваше Бога за помоћника у напасти, смишљајући у мудрој срцу свом дело и побожно и преварно. Кнез замоли игумана да се спреми сјајна трпеза, да се почаст са војводом и благородницима, пошто ће сутра поћи кућама. Своју пак намеру каза игуману, и замоли га да за ноћи отпочну свуноћно бденије. Игуман му испуни жељу: спреми се богата вечера, на којој сам игуман гошћаше војводу и благороднике, а млади кнез их својим рукама служаше и веселаше. И кад за вечером дубоко зађоше у ноћ, игуман нареди да се клепа у клепало на свеноћно бденије, јер то беше уочи недеље. Игуман устаде, а са њим и млади кнез, и пођоше у цркву на молитву. Устаде и војвода са својом дружином, да присуствују богослужењу, јер несмеђаху пуштати из вида младога кнеза. Богослужење је текло по уставу светих отаца, побожно и полако, док сви благородници, и младићи који стражараху, и сам војвода не заспаше, уморни од пута, а и од гозбеног весеља.

Чим божанствени јуноша Растко примети да су заспали, извуче се из сред њих, и, поклонивши се пред светим олтаром изговори монашке завете Господу; па, пошто доби благослов од игумана, узне једног старог јеромонаха и попе се на висок манастирски пирг - на високу манастирску кулу, на врху које беше и црквица. Затворивши за собом кулу, христочезњиви младић оствари главну жељу срца свог. Стари јеромонах, сатворивши молитву, постриже му власи с главе, и обуче га у ризу анђеоског лика, и измени му име Растко именом Сава. Простревши се по земљи, монах Сава сузама многим окропи земљу, узносећи Богу захвалне молитве, и говорећи: "Хвалим Те, Господе, што си ме примио! Ти испуни жељу срца мога". А стари јеромонах се постиде од силног плача новопостриженог младића монаха, који у тако младим годинама већ показиваше тако велику ревност по Богу.

Док се ово дешавало на високом пиргу, доле се у храму светог великомученика Пантелејмона заврши свеноћно бденије. Стражари се пробудише, и запрепастише

кад не угледаше кнеза у својој средини, па га одмах стадоше тражити свуда, и у цркви и у манастиру, вичући. Но пошто га не нађоше, они почеше нападати игумана и бити монахе. А војвода, утишавши узбуну, рече игуману и монасима: "Каква је ово неправда и срамота од вас, часни оци? Стидећи се анђеоског лика који носите, ми бисмо према вама кротки и човекољубиви! Зар није најпре један од вас долазио да проси милостињу? Ево овај лажљивац, смрти достојан, - па показа на једног; - он, презрев дар као ништа, уграби од оца сина и побеже, чиме изложисте оца и матер самртноме плачу, а нас великоме труду. Сада пак, када смо дошли, сакристе од нас господина нашег, једнако радећи по својој вољи. Што вам то паде на ум, да нам се наругате? Или ви мислите да се ми узалуд потрудисмо, тражећи ваздуха а не господина нашег. Сад ће вам главе полетети! Реците, где сакристе господина нашег?"

Чувши ово од војводе, млади благородници стадоше још љуће и непоштедно бити монахе. Кад то чу и тражени новопостриженник, побоја се да се свађа не заврши крвопролићем, па се са пирга наже кроз прозор и у мраку довикну к својима. Чувши његов глас, они се сви обрадоваше и потрчаше ка пиргу, гледајући увис и просто желећи да уклоне таму и сагледају жељено лице. Тада инок Сава, бивши царевих Растко, рече војводи: "Много си мудар, а понашаш се као дете имајући пук људи са собом у туђини, ти високо мислиш о себи". А благородницима рече: "Зар се Бога не бојите, и анђеоског образа не стидите? Зар је то лепо нападати с оружјем такве људе у цркви? Какво вам зло они учинише? Ако пак мене тражите, ево мене где сам. Сада сам у послу, ујутру ћете ме видети, а ове оставите на миру".

Кад они ово чуше, обузе их страх и стид, и не знађаху шта да кажу, него, ућутавши, опколише пирг и стражараху до сванућа. А кад свану, кнезмонах, нагнувши се са пирга, викну војводу и благороднике и показа се свима украшен анђеоским ликом монашким. Угледавши га у таквом облику, они не знађаху шта да раде, него, обузети плачем и ридањем, падаху на земљу. А монах Сава, видећи их у тако превеликој тузи, утеша их следећим речима: "Све ово што се са мном збива, по Божјој је вољи, јер ме сам Господ проведе од оца мог догде, те ме ви не стигосте, па и сада ме Он избави из ваших руку. Јер ви хоћасте да ме отргнете од доброг, жељеног ми пута, па да се мноме похвалите господару своме како сте му угодили. Али Бог мој, у кога се уздах и напустих родитељски дом, би ми помоћник, као што видите, па ће Он и убудуће водити живот мој по Својој вољи. А вас, моје драге, молим да ради тога не тугујете и не жалите, него, напротив, захвалите са мном Богу што ме удостоји овог лика за којим сам одувек жудео. Узмите дакле познато вам моје одело и власи с главе моје, па се мирно вратите кућама; а ове знаке предајте родитељима мојим и браћи мојој, да би вам поверовали да сте ме жива нашли, и то, благодаћу Божјом, као монаха, а име ми је Сава".

Рекавши то, он врже са пирга одело своје и младосне власи с главе своје, а с њима и писмо написано родитељима ради утехе. У писму их мољаше: "Немојте нипошто туговати ради мене, нити ме оплакивати као погинула, него, напротив, молите Бога, молим вас, да молитвама вашим добро извршим подвиг на који изиђох. Ви пак, колико вам је могуће, старајте се о својој души, и не очекујте да ме понова тамо видите за живота свога, него, ако хтедне Бог, ја ћу овде у Светој Гори дочекати и видети господина оца мог, и насладити се свете и чесне

старости његове, и наситити се слатке и бескрајне љубави његове". И споменувши им још многе еванђелске речи о правди и милости, о истини и суду, и што човек није рад себи да не чини ни другоме, сада додаде и ово: "Сваки, који остави кућу, или браћу, или сестре, или оца, или матер, или жену, имена мога ради, примиће сто пута онолико, и добиће живот вечни" (Мт. 19, 29).

Војвода и благородници, узевши збачено с куле одело, косу и писмо, положише их испред себе, па оплакиваху живога као мртвога, говорећи: "О невоље од тебе, господине, шта нам ово учини, да си нам горчи сад кад си се нашао, него пређе кад си нам одбегао? О наласка несрећнијег од смрти! О, хаљино жељенога, каква си ватра онима који њега желе! Како да те понесемо и предамо родитељима и браћи, када си као копље или мач оштар с обе стране! О, власи с љубљене главе, које треба привити срцу и очима родитељским ради утехе, како да вас предамо њима као омчу? О, дара који носимо, пуна не радости него плача, не весеља него ридања, како да те однесемо? Какво ли ћемо уздарје ми добити? У какво ће светло рухо нас обући, када њих саме у тужно и црно одело облачимо? О, пира ноћи ове, испуњене и весељем и преваром, - сличан је трпези којом Јаков превари оца свога, те узе благослов његов. О, чаше твоје, господине, којом си нас служио, пуне меда љубави, а која нам је горче од жучи припремила! О, ноћи, које заспасмо, буди, по Јову, тамна, и да се не убројиш у ноћи месецом обасјане! О, нас и од лудака безумнијих, како у једном часу испустимо онога кога толико дана с трудом гонисмо и ухватисмо! Како бисмо безумни! Какав нас то грешни сан захвати, те тако заспасмо? Зашто га узама не свезасмо, као што нам и беше заповеђено, па бисмо сада били слободни од ове самртне туге? Шта сада да радимо? Како ћемо изаћи пред господара нашег? Који је то камен, која је то гвоздена природа, која ће одавде понети тако тежак глас, који ми имамо да носимо родитељима и браћи?"

Изговарајући кроз плач ове и многе друге сличне речи, они задуго плакаху: плакаше и Сава горе на кули и они доле на земљи, да се и мртво камење потресало. После, пошто мало одахнуше, гледајући горе к њему и клањајући му се, они му даваху опроштајне поздраве, и, благо и са сузама прекоравашу га и замерајући му, говораху му: "Остани здраво, господине, остани здраво! рашири се сам без нас! насити се, каменосрдни! Немилостиви, хоће ли те примити Господ? Преварио си оца, преварио си и нас, а мислиш ли да ти се ваља Бога бојати?" Упућујући му са болом у срцу ове и многе друге речи, они, у исто време, испросише од њега молитву и благослов, па, узевши тужне хаљине његове, кренуше натраг у своје отачаство. Али, идући тако путем, они се окретаху ка кули, застајући с плачем и јецањем, докле су год могли да је догледају^[3].

После тога монах Сава, сишавши са куле и захваливши Богу, поклони се игуману и свој братији, и би поздрављен од свију њих као нови брат, анђеоским ликом украшен. А оне између братије, који због њега претрпеше увреде и злостављања, он усрдно мољаше да опросте својим увредиоцима, да би увредиоци на миру и здрави стигли кућама. Притом говораше: "Бог нам је прибежиште и сила, и би нам помоћник у тешким невољама које нас снађоше. Јер ђаво, надајући се да ми преко превеликог тражења од стране мојих родитеља омете ноге моје на путу ка Господу и да ме отргне од сродства с вама у Господу, изиђе посрамљен и празних руку, захваљујући вашим молитвама Господу и вашим телесним напорима за мене". А они, чувши његове смиреноумне и понизне речи, пуне мудрости,

заборавише ране на телу, задобијене од младих велможа, и радоваху се као да су неку добит задобили.

ЖИВОТ ПРЕПОДОБНОГ САВЕ У СВЕТОЈ ГОРИ

По целој Светој Гори, и по манастирима и по пустињским местима, брзо се пронесе глас, да је син српског владоаца напустио царске дворе свога оца, оставио свет, добегао у Свету Гору, замонашио се у манастиру светог Пантелејмона и настанио у њему. Стога сви жељаху да га виде. А кад дође празник Пресвете Богородице, Благовести, - храмовна слава знамените обитељи светогорске Ватопеда, - настојатељ ватопедски и братија, по обичају светогорском, позваше и чесног инока Саву на побожно славље. Ватопедски игуман и братија, уз пристанак прота светогорског, наговорише преподобног Саву, коме се допаде дивни манастир, да остане у Ватопеду.

Ред и начин живота у манастиру Ватопеду много се допадоше младом монаху Сави. Окружен многим узорним монасима, он се под руководством смерног и светог старца јеромонаха Макарија сав предаде монашким подвизима, свим жаром своје чисте и младе христочежњиве душе. У свом полетном одушевљењу и пламеној побожности он је свим срцем желео да га нико не издваја зато што је владалачки син; хтео је да буде обичан прост монах, раван и једнак свима другима у посту, молитви, бдењу, и свима манастирским послушањима. Зато је свако послушање вршио смерно, предано, свим срцем, свом душом, свом снагом.

После мало времена монах Сава измоли од игумана благослов да обиђе и поклони се осталим манастирима Свете Горе, и да се попне на врх Атона, да би посетио отшелнике, пустињаке, и добио благослове од њих. Игуман посла са њим вичне монахе, који му знају показати сва света места у Светој Гори. Царевић монах био је свуда приман са нарочитом чашћу. Путујући бос по тешким путевима светогорским, богогладни путник стиже у лавру светог Атанасија. Ту би изврсно дочекан и примљен, па добивши благослов и молитве од свих, он даде одмора својим босим ногама. Онда крену на врх Атона, куда га је одавна вукло срце. Тамо сву ноћ проведе у молитви, правећи метанија и квасећи свети врх радосним и топлим сузама. Спуштајући се са горе, он у раскрыљу и подножју врха посети по пештерама многе испоснике, који провоћаху врло строг живот, и радоваше се што се удостоји видети слуге Божје, какве је тешко срести на земљи. Ови блажени оци, иако се још не могаху називати анђелима због тела које имаћаху на себи, ипак уистини беху Божји људи: одвојени од свега земаљског, они се не брињаху ни о чему телесном, не бављаху се ни трговином, ни земљорадњом, ни виноградарством; све њихово сгарање беху молитве, сузе и непрекидно приљубљивање умом Богу; станујући на високим горама заједно са јеленима, они имаћаху небо за цркву, гледајући Христа у душама својим насликана; њихове тесне колибе, украшене травом, одјекиваху једино лахорењем шуме и цвркутом птица, што их је још јаче потстицало на слављење Бога; сити чистог и мирисног ваздуха, безбрижношћу увек весели, богочежњивошћу веома високо уздигнути над земљом, они сматраху себе богатијима од најбогатијих; неки пак живљаху у

каменитим пукотинама, у земним провалијама, и на морским стенама, где, угнездивши се као птице, беху кишом и ветром бијени, сунцем и жегом паљени, зимом и мразом мучени, убоги и сироти, они немаху ништа што би им крадљивци могли украсти, изузев неопходно пртено рубље колико тек да прикрију наготу тела; храна им беше свакоме према њиховим моћима: неки по мало и ретко узимаху хлеба, други се храњаху воћем и дивљим зељем; пиће им беше планинска текућа вода; сну не беху много потчињени. Сви они, одрекавши се једном света, већ беху потпуно заборавили свет, и провођаху живот чист, безметежан, бестелесан, скоро анђеоски.

Блажени Сава, записавши на хартији срца свога, и утувивши такве трудове њихове и подвиге и преданост Богу, дубоко уздисаше и осуђиваше себе због нерада; и са сузама припадаше к ногама преподобних, просећи од њих молитву и благослов; и примивши од њих многе корисне поуке, молитве и благослове, он се са стрелом ревновања у срцу свом врати у свој манастир Ватопед, где га примише са пређашњом љубављу. Братија га распитиваху о његовом путовању по Светој Гори; и, видећи га тужна и измењена у лицу, они мишљаху да је то отуда што је босоног дуго путовао по камењу, на шта није био навикао. Но они не знађаху да му жудња душе за оним пустињацима једе тело.

Пошто се одмори, сетни монах Сава дође к игуману и исповеди му болест срца свога, не тајећи узрок промењености своје; па паде на колена и мољаше га за благослов да га отпусти да са оним пустињацима проводи усамљенички живот. Зачудивши се неумесној молби његовој, игуман му не даде благослов већ му рече: "Не чедо, не! не доликује ономе који још није послушањем утврдио ноге ни на темељу првог степена општежића, машати се врхунца мучања и усамљеништва, и пре времена управљати се по својој вољи, јер ни време ни узраст твој не дозвољавају ти да сада иштеш тако тежак подвиг, јер све је добро у своје време. Осим тога о теби се и у многим земљама прочуло чији си син, и твој долазак к нама није се затајио од садашњих владара. А да ти се у пустињи деси нешто од непријатеља рода људског, ђавола, или од разбојника, сви би нас осуђивали што смо се покорили твојој вољи".

Ово игуманово одбијање би не без благог и милостивог промисла Божјег, да светило не би зашло међу пуне горе, сакрило се под судом, и тако многи, који се њиме после просветише, били лишени светлости спасења. Смирени Сава се са смирењем покори игуману и рече: "Воља Господња преко тебе на нама, чесни оче!".

Отада монах Сава стаде још усрдније вршити послушања са братијом у општежићу: радио је дан и ноћ са великим смирењем; дању је радио са братијом, а ноћи проводио стојећи пред Богом у светим молитвама; стално је имао пред очима животе древних светитеља, и гледајући на њихову кончину, он једну мисао неговаше у срцу свом: да угоди Христу и да спасе душу своју, и да добије обећана блага; свима је помагао у потребним пословима, и много се трудио са великим смирењем, те су га сви волели и дивили му се; дању се бавио телесним службовањем, а ноћ је проводио у молитвеном бдењу, те се мислило да је бестелесан, или да му је тело некако од челика, само оживљено. А лежање на земљи и мноштво метанија, којима умртвљиваше тело, ко ће испричати! Многим и различним трудовима он распињаше тело своје. Хлеба и воде окушаше, и то

оскудно; вина и уља по мало кушаше, те изнураваше младићку снагу. У све часове дневне и ноћне непрестано се мољаше Богу, а у недељне ноћи никада не затвараше очи своје на сан, док не би свануло. Носио је само худу власену хаљину, тек да покрије наготу тела; и тако се мрзнуо од зиме. Ходио је увек бос, те му кожа на ногама тако очврсну, да се није бојао убоја од оштрог камења. Презрев овај привидни живот и славу и све сласти земаљске, он по све дане многим трудовима мучаше тело своје. Тако радећи, он биваше некакав немилостив и љут непријатељ своме телу, да су се игуман и сви остали дивили такој ревности његовој и благој промени. Но, иако непријатељ своме телу, он према свима беше предусретљив и кротак: у обитељи се дивљаху, како у тако младим годинама и за тако кратко време он могаде достићи такво духовно савршенство, какво је недоступно и многогодишњим подвижницима.

Међутим војвода и благородни младићи, вративши се к родитељима блаженога Саве, испричаше им све шта се с њим збило, и предадоше им дивно одело његово, златасту косу његову, и својеручно писмо његово. А кад то видеше родитељи и браћа, мач им пролажаше душе. Када пак прочиташе његово писмо, шта све не рађаху, и шта не хођаху учинити са собом! Не стидим се рећи, вели животописац Теодосије, јер, Давидове речи говорим, они у плачу рикаху од бола срца свога и уздисаху, дозиваху љубљенога, узимаху његову косу, грљаху његово одело као неко сакровиште, и грабљаху као неко благо. Квасећи их сузама, они их целиваху, приношаху их очима као неки лек, па изнова силно плакаху и кукаху. Заједно са владалачким домом плакаху и сви благородници као за покојником; туговаху и сви поданици, и своју жалост изражаваху носећи, по обичају у световњака, црнину.

Но мало помало срца се родитељска смирише: страх Божји се поврати у њихове душе и они разумеше да им млади син даде добар пример, предњачећи на путу спасења. И говораху: "Господ даде, Господ узме; како Господ хтеде; тако и би; нека је благословено име Господње од сада и до века!" (ср. Јов 1, 21.22). И одмах послаше сину монаху много злата у Свету Гору, да он као царев син не би ни у чему оскудевао, и да би имао раздавати светим црквама и удељивати убогим. Они му, не без страха, и писмо написаше; и, стидећи се називати га сином, они га називаху оцем и учитељем, молитвеником и заступником пред Богом, и мољаху га да се моли за њих. "Дом је наш у твојим рукама", писаху му они: "душе наше и ми сви у твојој смо вољи, јер твоје врлине задивљују и родитеље; но уклони из нас пламен тешке патње наше и утеши нас својим доласком, а ми ти обећавамо да ћемо те опет вратити у пустињу".

Добивши писмо од родитеља, богомудри Сава га ороси многим сузама. Па, пошто се много помоли Богу за њих, он узнесе захвалност Богу. Од многог злата пак што доби од њих, он одвоји само колико му је потребно за хлеб, па ходећи бос по манастирима и пустињама, он издашно раздаваше милостињу, те на тај начин зидаше цару оцу своме невидљиву палату на небесима. Затим се опет враћаше у свој манастир Ватопед, на пређашње подвиге.

Једанпут овај "велики богољубац" припреми топле хлебове, натовари манастирске мазге, и узевши уз њих слуге за сапутнике, дубоко у ноћ крену на пут, пешачећи сам пред њима босоног, журећи се да нахрани по пустињи усамљене подвижнике, који пошћаху по три и пет дана, па и сву недељу. Јер беше свети Велики пост. а

тај дан беше субота, па самилосни царевих хиташе да их угости топлим хлебом желећи од њих примити топле молитве. Али га у месту званом Милопотам нападоше разбојници, и заробише њега и оне што беху с њим. Он се веома сневесели. не што га заробише, већ што га ометоше да старим пустињацима стигне у време обеда. Упитан од разбојника, ко је и од ког је манастира, он одговори: "Ученик сам оца Макарија, који ме посла послом у манастир Есфигмен; а настојатељ манастира и братија задржаше ме да са мном пошљу хлебова старцима који се посте по пустињи и страдају Христа ради. Јер такав је обичај отачки". Говорећи ово, он из дубине срца призва у помоћ бескрајну милост Божју и, уздајући се у молитву и веру светих, он одмах би ослобођен, јер се разбојници смиловаше, па га побуђени Богом отпустише са свима. И тако у време у које жељаше донесе хлеба преподобнима, и говораше им: "Молитвама вашим избави нас Бог из руку непријатеља наших".

Разбојници пак после, тргнувши се као из неког бунила, говораху: "Шта нам би те испустисмо онога младића и оне са њим, као да смо били без свести? Да ли је то неки мађионичар или уистини Божји човек, те га тако без икакве пакости сачува Бог од нас? Хајдмо да видимо да ли је заиста ученик оца Макарија". Јер преподобни Макарије беше чувен по делима и познат свима. И кад отидоше к старцу, видеше божанственог младића где седи с њим. Па испросивши од старца молитву и благослов, понуђени од њега они седоше. Старац им изнесе све што имађаше у својој келији: варено поврће пустињско, маслине и хлеба, те их љубазно угости, а и душе им насити многим мудрим речима. Видевши толику љубав старчеву према њима, разбојници омекшаше срцем, те сматраху да ће их огањ с неба појести или земља живе прогутати, ако би им што зло помислили. И утврђујући се у вери, говораху: "Христа ради, оче, реци нам да ли је овај младић заиста твој ученик, јер видесмо данас о њему неко преславно знамење". А старац, чувши о чуду које се односи на божанственог младића, многим сузама оми своје свето лице, па рече: "Децо, овај младић је ученик Божји, а монашким ликом један је од нас братије, син је пак благочестивог цара српског. Он остави царственог оца, презре земаљску славу и све красоте као ништавне, и заволе убоштво Христа ради и заједнички живот с нама. И, као што видите, Богом послан он обилази пустињу и, посећујући оне који по горама и провалијама и пећинама страдају Христа ради, теши их".

Чувши ово од старца, и пренеражени његовим сузама, разбојници се, погледајући често на младића, чуђаху великом смирењу младићевом који се ради Бога спустио са такве висине, посматраху и худост власене ризе његове и босотињу његову, и веома се дивљаху. Па, павши на земљу, прошаху благослов од обојице, обећавајући да неће више чинити разбојништва. Старац их благослови, и сваки од њих грлећи целиваше божанственог младића, а он се свакоме од њих клањаше до земље. И покајани разбојници радосно отидоше својим кућама.

Преподобни младић - "земаљски анђео и небески човек" - опет зајеле да иде у лавру светог Атанасија, и то, по обичају свом, босоног пешке, пошто до доласка свог царственог оца у Свету Гору он не уседаше на коња. И узе од игумана молитву и благослов за пут. Игуман, желећи да му олакша пут, даде му неколицину братије и лађицу. Укрцавши се у лађицу, они брођаху по мору. И када већ беху близу Лавре, изненада их нападоше разбојници из морске луке, и заробише. Један од монаха успе да побегне и однесе у Лавру вест о томе. Игуман

и братија се силно забринуше за божанственог младића, бојећи се да разбојници како не сазнају чији је син. А свети младић тајним уздасима призиваше у помоћ Вишњега, говорећи: "Избави ме од непријатеља мојих, Боже! спаси ме од крвника, јер ево уловише душу моју!" Игуман одмах посла к разбојницима једног преподобног и богомудрог старца да умекша суровост њихову и да их позове у Лавру, где ће добити све што им треба. И шта? Свирепи разбојници се покорише старчевим речима, и постадоше весели и тихи. А старац, погледавши на светог младића, као са великим гневом подвикну му: "Не посла ли те игуман онамо, а ти си још овде? Зар се тако извршују наређења?" Говорећи то, старац полете на њ, као да га хоће ударити. А он, обузет великим страхом, побеже од њега, па, искочивши из лађице, наже трчати у Лавру. Разбојници пак, заборавивши се у тај час по дејству Божјем, ништа не рекоше старцу. Добегнувши у Лавру Сава исприча све шта му се догодило. И сви захвалише Богу на дивном чуду, које учини са царевим сином. А разбојници, дошавши са старцем у манастир, и не упиташе за бегунца. Љубазно примљени и угошћени од игумана и братије, они добише из манастира што им беше потребно, и пустише заробљене са светим младићем. А када касније сазнадоше о светом младићу и чији је син, испунише се силним гневом, те због њега лавранима пређаху осветом. Богољубиви пак Сава, целивавши свету цркву и и поклонивши се гробу светог Атанасија, срећно се са својим сапутницима врати у Ватопед.

После неког времена родитељи опет писаше блаженом Сави, молећи га да им дође да га само виде, па нека се одмах врати. Послаше му и злата више него први пут, као и посебне дарове за манастир Ватопед у коме је он живео: много злата, златне и сребрне сасуде, златоткане завесе. Пратише и одабране коње и многе друге потребе за манастир, тако да су сви завидели Ватопеду, па и сам прот. Примивши писмо од родитеља, блажени се испуни великом радошћу, и са много суза захвали Богу. Од добивеног злата он један део одвоји за убоге, а све остало утроши на зидање двоспратних и троспратних конака у Ватопеду. Ту, у манастиру Ватопеду, он поче иза велике цркве зидати цркву на граду у име Рождества Пресвете Богородице; и другу цркву - у име светог Јована Златоуста; и трећу цркву на великом пиргу - у име Преображења Господхвг. И са велике цркве скиде камене плоче којима она беше покривена, па је покри оловом, као што се то и досада види. Свршивши све то у унутрашњости манастира Ватопеда, блажени Монах царевих рече: "Ако Господ погледа на мене и дадне ми да овде видим господина оца мог, уселићу се с њим у своје келије". Начини и много друго у манастиру, што није лако набројати, због чега га називаху другим ктитором Ватопеда.

После тога овај "небопарни орао" написа својим родитељима и браћи овакво писмо: "Ваши, због туге за мном, дирљивим писмом, ви душу моју из мене вадите, јер ни мени због тога није лако, нити сам неосетљив. Али не треба никога љубити већма него Бога, јер је речено: Који љуби оца или матер већма него мене, није мене достојан (Мт. 10, 37). Ради тога ја сада забрањујем себи да вам дођем, него, падајући пред ноге ваше, молим и преклињем, говорећи господину моме светоме оцу: у земаљском царству свом апостолски си се подвизавао, земље људи својих си православљем просветио, вукове јереси си прогнао, храмове бесовске порушио, цркве Богу подигао, гостољубље и збрињавање убогих и све што је добро од Бога с љубављу си сачувао. Једно ти још ваља извршити, реч у Еванђељу Сина Божија: Ако ко хоће за мном ићи, нека се одрече свега и, узевши крст свој, нека смерно иде за мном (Мт. 16, 24). Нека ти савет мој буде пријатан као добар:

презри земаљско царство и богатство као непостојано и ништавно; остави свет и красоте света и сва видљива блага као таште и краткотрајне: пођи за мном крстоносним путем смерности који сам ти припремио у овој пустињи; настани се са мном, и ту, одвојивши се од свега световног, ти ћеш молитвом и постом чистије познати Бога. И као што си се у животу земаљскога царства удостојио апостолских дарова, украсићеш се и у пустињн испосничким венцима смерности монашкога живота. А моју душу, тужну што сам лишен тебе, утешићеш твојом љубављу и присуством, као што ћу и ја твоју, у Господу. А добра госпођа и мати моја нека се на исти начин, међу својима, од свега одвоји ка Богу. Молим те, господару мој, да те ради славе царства и ради многог богатства не ожалосте ове речи моје, као што се негда ожалости еванђелски младић када га мој Исус учаше о савршенству (ср. Мт. 19, 16-22). Са сигурношћу ти говорим, оче, веруј ми: ако оставиш земаљско царство и дођеш к нама, бићу ти посредник за небеско царство; ако пак презреш речи моје, не надај се да ћеш ме видети у овом временском животу. Мир Божји и љубав светих отаца пустињских, и моја грешна молитва, нека су са свима вама у Христу Исусу. Амин".

Добивши синовљево писмо, самодржац отац устаде са престола, поклони се љубави синовљој као светињи, целива писмо, отвори га, али га не могаде прочитати, јер му пламене сузе родитељске љубави поплавише очњи вид. Најзад, умиравши сузе, он прочита писмо, и дивљаше се саставу и силини речи, јер му дубоко у срце продре прекор о еванђелском младићу који је ради земаљског богатства оставио Христа. И због тога самодржац величаше свога сина као свог учитеља. И одмах издаде заповест широм целе државе своје, сазивајући ипате[4] и војводе, тисућнике[5] и сатнике[6] и остале благороднике, мале и велике, означивши нарочити дан сабора, и заповедајући да нико не изостане, јер хоће да састави велики савет. А за то време док ова посланица, заповест, обилажаше државу, он добро управљаше својим богатством: раздаваше га убогима и сиромашнима, хромима и слепима, сирочићима и удовама, прокаженима и свима ништима.

Када се у одређени дан благородници са свих страна стекоше на сабор, самодржац Стефан Немања стаде посред њих и нареди да се најпре гласно прочита писмо његовог сина. Затим се он обрати свима благородницима овим речима: "Драга браћо и чеда, чујте моју реч к вама. Мој живот вам је познат од самог почетка: свакога од вас као сина отхраних, и као брата заволах, и као друга примих. А и ви ми бисте послушни и верни. И сви Господом сачувасмо живот свој, и земљу нашу нерасипану од најезде непријатеља; спасавасмо се уздајући се не на лук наш или мишицу, него вером у Оца и Сина и Светога Духа утврђени, и силом крста укрепљени, побеђивасмо непријатеље наше. Стога и сада свакога од вас молим и заклинѐм, да веру у свету и једносушну и нераздељиву Тројицу, чијим се крштењем просветисмо, сачувате чистом од сваке јереси, које од нас изгнасмо. Ономе кога ћу вам место себе поставити да Богом и вашом љубављу влада, молим вас да budete покорни и верни као што бисте мени самоме. Божјим црквама и њиховим служитељима одајте сваку част, и све, дакле, што од мене видесте и научисте, то чините".

Слушајући ову неочекивану реч, велможе се у недоумици чуђаху, а самодржац настави: "Драги и Богом даровани ми саборе! ви чувате како ме се мој син у писму одриче и неће више да ме види у овом животу, ако не пођем за њим. Мени је с

вама било довољно весеља и радости земаљскога царства, довољно војниковања и раскошних трпеза, довољно уживања свих красота овога света; а сада вас молим: отпустите ме љубављу вашом да, крстоносно пошавши за сином, отидем у његову пустињу, где ћу се, надам се, ослободити својих зала и постарати се о своме спасењу".

На ове речи самодршчеве настаде од свих силан плач, налик на гром. Плакаху сви: и синови, и синови синова, и сви благородници, по Господу и крви сродници; плакаху и жаљаху и ризе раздираху; и шта не рађаху, и какве узбудљиве речи не изговараху, само да на неки начин задрже оца свог и господара. "Не остављај нас, господару, оче и учитељу! Ако ли не, и ми ћемо с тобом поћи! Ако хоћеш да узмеш крст Христов, онда се затвори у свом манастиру, да бисмо се могли тешити гледајући лице твоје. Каква ће ти похвала бити ако живот свој завршиш као туђинац у туђини, па још у пустињи?" А он им рече: "Што плачете, те ми душу ослабљујете? Ви данас чувате како ме се син у писму одриче, ако не пођем за њим. Стога молим све, умирите ми срце, не задржавајте ме, јер не могу више без сина". Кад ово рече, убеди оне који га задржаваху, те му сви рекоше: "Нека буде воља Господња!"

Онда самодржац Стефан Немања призва сина свог Стефана, чије врлине и витештво и богољубље није лако исказати. И заједно са свеосвећеним епископом Калиником и са свима благородницима уђе у цркву светих и првопрестолних апостола Петра и Павла. И кад би служба и молитва, самодржац отац са преосвећеним епископом, крстом и полагањем руку обојице на Стефанову главу, благослови Стефана за великог жупана, за господара и самодршца све Српске земље. И сви се благородници поклонилише, просећи му од Бога живота и говорећи: "На много лета да буде!"

Кад изиђоше из цркве, сјајне и богате трпезе беху у двору постављене. Самодржац отац говораше свима благородницима: "Хајдете са мном, да последњи пир с вама проведем, па да трпезу с месом од себе одбацам, јер ме трпеза, сјајна и с много меса, неће више никад сакупити с вама". За време гозбе бише изнесени светли дарови, и свакога од благородника према годинама, према верности и према части самодршци обдарише, један што је власт остављао, други што ју је примио. - То би на Благовести 1196 године.

Сутрадан се све измени: смирени Стефан Немања и његова благочестива супруга Ана отпутоваше у Немањину задужбину Студеницу, и ту у храму Пресвете Богородице, пред светим дверима светога олтара, дадоше Богу своје монашке завете. Епископ Калиник, кад је служба и молитва била, украси Стефана анђеоским ликом крстоносно, и као монаху даде му име Симеон. Исто тако и богољубива Ана уподоби се сину своме, који је пошао за Христом и показао пример својим родитељима, и прими свети анђеоски лик од истога епископа Калиника, говорећи: "Не би ли ме човекољубиви Бог удостојио да будем заједно са милим чедом својим у царству небеском". И у монаштву она доби име Анастасија. Сабравши око себе збор монахиња, монахиња Анастасија се заједно са њима подвизаваше у постовима и молитвама к Богу. А монах Симеон остаде у Студеници, и ту са тамошњим монасима вршаше посни канон, тојест подвизаваше се по закону у посту и молитви. Што обећа у светом обећању пред светим олтаром, он усрдно извршиваше, радосно идући путем заповести Господњих,

угледајући се на свете животе Светих и последујући им с љубављу. И постаде једног удела са њима. Боравећи у Студеници са светом братијом, он све надмашиваше подвизима својим, и постаде углед свима. Истински узевши крст Христов, он делотворно учаше чеда своја да презиру што је телесно, јер брзо ишчезава, а да пригрљују што је божанствено и бесмртно. И на очиглед братије он се свим бићем измени у велико смирење. Приљубљен Христу умом и срцем и непорочним животом и испуњен топлим љубављу Светога Духа, он стече велико умилење у души својој, и заиста се уврсти међу ученике Христове.

После извесног времена, новембра месеца 1197 године, монах Симеон крену на пут у Свету Гору са много тешка злата, и сасуда златних и сребрних, ради раздавања светогорским манастирима и пустињацима. Син његов, самодржац Стефан, пратио га је са високим благородницима све до грчке границе. Ту се са много суза растадоше, а многи благородници продужише са преподобним у Свету Гору.

Када стигоше у Ватопед, владалац монах би са чашћу дочекан и примљен. Игуман и братија, после молитве и благодарења Богу, поздрављаху се са старцем у саборној цркви и даваху му целиве у Господу. Тада и син приђе оцу да га загрли. Сусрет је био потресно дирљив. Они обојица занемеше од неисказаног узбуђења; старац се поведе, и да га не придржаше, пао би на земљу. И кад дође к себи, отац многим сузама обливаше жељену свету главу милога сина, грлећи је и љубећи и к срцу приносећи. А божанствени младић какве благодарности не узношаше Богу из дубине обрадованог срца што је отац његов испунио заповест Божју, и што обојица, отуђивши се од свих својих, Господа ради туђинују у туђим земљама. Потресени, и духовном радошћу испуњени, они прославише Бога. Призор беше диван и небу и земљи: обојица устрелени стрелом љубави Христове, они из безмерне љубави према Господу оставише толику висину, и дођоше на туђу земљу; отуђивши се свега земаљскога, и све оставивши по заповести Господњој, они Му усрдно следоваше, и у велико смирење дођоше, и одмориште Светоме Духу постадоше.

Одморивши се од пута, преподобни Симеон изнесе поклоне манастиру: скупоцене сасуде и завесе; приведе и одабране коње и мазге; и два кабла сува злата и сребра; а и игумана и сву братију обдари од првог до последњег. Не само то, вели животописац Доментијан, него и душе своје ова два богољупца приложише Пресветој Богородици; а све имање своје послаше пред собом, које и нађоше у царству небеском. Од дворјана пак, који беху допратили свога бившег владара, неки се вратише својим кућама, а многи осташе у манастиру, идући за преподобним Симеоном путем смирења, ма да им он брањаше, не хотећи ожалостити сина самодршца; но они му одговараху: "У тебе смо се прославили у земаљском војевању; и сада ћемо с тобом војевати Небеском Цару, и ништа нас неће раставити од тебе". И сви они постадоше извршни монаси, на удивљење Свете Горе. А преподобни Симеон заповеди да му начине келију уз свети олтар велике цркве Свете Богородице, и прозор у свети олтар, да свагда гледа свете молитвенике који служе у светој цркви. Он пак свршаваше свој канон, своје правило, и ћутећи пребиваше у светим молитвама дан и ноћ, усрдно тражећи Христа, вођен од Бога и светог сина свог богоносног Саве.

По Светој Гори Атону убрзо се рашчу о доласку српског владоца. Сви се дивљаху смирењу његовом и прослављаху Бога. Игумани из манастира, пустињаци из пустиња, заједно са оцем протом, долажаху да виде преподобног Симеона. Он их је све богато обдаривао и припадао к ногама њиховим, просећи од свих молитве и благослов. Но пошто су непрестане посете већ стварале тешкоће Ватопедској обитељи и братији, то преподобни Симеон и Сава, да би уклонили те тешкоће, дадоше понова много злата манастиру с тим, да се за њихова живота свакога дана даје храна, хлеб и вино, свима посетиоцима и убогим.

Потом зажеле преподобни Симеон да обиђе Свету Гору, да се поклони свима манастирима и светогорским светињама. Испросивши за то благослов од игумана, он узе са собом Саву као жезал старости своје. Сава, по обичају свом, хтеде да иде са њим бос. Али му нежни отац то не допусти. Сава га мољаше плачући да му учини ту милост: да иде бос докле може. Али му отац никако не допушташе, молећи га и говорећи: "Смилуј се на мене, чедо; ти срце моје бијеш камењем које ногама својим додирујеш". Сава, не желећи да упорношћу својом жалости оца, обу се први пут после много година и уседи на коња. Тако дођоше најпре у Меси, тојест у Средину Свете Горе, где обитаваше прот, у обитељ Пречисте Богоматере на Кареји[7]. Ту се у цркви Пресвете Богоматере са многим сузама поклонеше Пречистој и целиваше Је; дадоше цркви сасуде златне и сребрне, и завесе, и велику сребрну зделу пуну злата и сребра; уписаше себе и самодршца Стефана у поменик, поред имена благочестивих царева; па посебно веома богато обдарише прота и сву братију. Из Кареје они се спустише у Иверски манастир; а посетише и друге манастире, свуда се уписујући у књиге животне. И тако стигоше у лавру светог Атанасија, у подножју Свете Горе Атона. Но старац, ослабелих ногу, не могаде узићи на врх Атона, само му се са вером и љубављу срцем поклони издалека. У Лаври се помолише над гробом светог Атанасија, оснивача атонског општежића; и овај манастир обдарише обилније него друге манастире, тако да постадоше други ктитори, те се "и до данас, вели Доментијан, спомињу као ктитори, једнако са благоверним царевима". Из суседних и даљих скитова дођоше многи преподобни пустињаци, да виде преподобног Симеона, - вели исти животописац, - који их је издавна хранио дугом руком Божјом и сином својим богоносним Савом монахом. Напоследку, вративши се у Ватопед, отац и син се настанише заједно у келијама које син раније беше сазидео.

Заједно живећи, они једно мишљаху и једну наду гледаху: тражећи Бога трудима и молитвдма и пошћењем. Али се старац не могаше због старачке изнемоглости трудити као младић. Стога младић допуњаваше недостатак старчев, те не престајаше трудити се и постити се и за себе и за оца. А и старац овај беше некако чудан: као што је раније, живећи у свету, освајао царство без труда, правдом и вером, милостињом и збрињавањем убогих, тако се и у монашким подвизима показао као лихвар: немајући снаге да их сам врши, он лежећи сабираше плодове синовље, сабираше са скрушеношћу срца и смерношћу душе, проливајући од умилења и саосећања много суза. Младић се труђаше, старац сапаћаше, јер срцем прављаше онолико поклона колико и син, и душом састрадаваше свеноћном самораспињању његовом. Удвостручаваше ли младић труде и пост за себе и за старца, удвостручаваше и старац сузе и уздахе за се и за младића, јер оплакиваше младост синовљеву, подвизима мучену, а оплакиваше и своје задоцњење и евоју немоћ за подвиге. Неспособан да заједно са сином страда, због тога он биваше

тужан и невесео, и, климајући главом, сеђаше укоравајући себе. А младић опет, као старац говорећи, тешаше оца: "Не тугуј, господару и оче, ја сам твој пост и стајање и клањање; ја сам твој подвиг, и по души труд, на мени је твој грех, ако га има, ја за тебе одговарам, пошто си ме послушао, нека од мене Господ иште душу твоју".

Слушајући овакве речи, старац заливаше себе сузама; а због великог смирења и покорности према њему не смеђаше га називати сином, него, грлећи и љубећи свету главу његову, говораше: "О, господине мој! о, срце моје! ја сам ради тога све оставио и теби се једноме приљубио! Чиме да ти узвратим што си ме од таштег света отргао, и што се тако за душу моју патиш и трудиш? Благословен од Бога и ти и дан у који си се родио, не моје чедо, него Божје чедо".

И тако се старац радоваше у Господу, гледајући сина као некаквог борца или искусног војводу који се за њега подвизава, и, сматрајући синовље за своје, испуњаваше се благим надама. Тако се подвизи сјајнога сина и уздаси смиренога оца к Богу, као и двострука молитва њихова, сливаху у једно. И тако се обојица у Господу веселаху, и душе своје изграђиваху, - док у манастиру Ватопеду све порушено обнављаху и запустело насељаваху. И обојица службаху незаблудноме путу дан и ноћ, вели Доментијан. Богомудри кир Сава монах напредујући у делима својим, недремљивим подвигом својим подиже изванредна дела у манастиру Ватопеду, и сазда превисоке палате, једне нарекавши у име оца свога, а друге у своје име. И насади многе винограде и обнови сва места тога манастира; и приложи пуне метохе испросивши их од цара, и доведе људе из своје земље, Србије, и насели их у њима; и својим великим подвигом испуни свако довољство, да су се сви дивили гледајући његов толики подвиг и претоплу веру његову ка Пречистој Богородици. Он дању пребиваше с мајсторима у манастирским пословима, не слабећи у светим молитвама дан и ноћ, имајући у телу свом живот Бестелесних слугу. Због тога га ни беси не искушаше много; јер у младости својој никада очи своје не насити сном, нити коленима својим даде покоја, хотећи да душу своју ослободи од страсти. Угледајући се у томе на свете мужеве, који овај живот провели у многим невољама и тугама или крвљу својом купише вечни живот, он постаде заједничар њихов, приопштивши се свима путевима њиховим.

ПОДИЗАЊЕ ХИЛЕНДАРА

При улазу у Свету Гору, у месту званом Просфора, бејаше манастир са црквом светог Симеона Богопримца. Пошто је манастир био разорен од стране гусара, то је и црква због крајње запуштености била пала. Игуман и братија Ватопеда споменуше ту цркву преподобним иноцима Симеону и Сави; они се одушевише њеном обновом, и дадоше за њено обновљење много злата, које им је обилато слао велики жупан Стефан. Црква би брзо подигнута, и царствени је иноци украсише сваком лепотом, и пирг велики сазидаше, и градом оградише, па Ватопеду предадоше. Осим тога они у самом Ватопеду проширише и иконописаху трпезарију, и испросише метохе од цара Алексија, који им с љубављу испуњаваше молбе, не само зато што беху у сродничким везама, него

више због тога што се цар дивљаше њиховој смерности и подвижничком странствовању.

Са временом појавише се неке важне манастирске потребе, због којих је самоме игуману ватопедском ваљало ићи у Цариград. Но пошто се он бојао да му молба неће бити уважена, братија му предложише да уместо себе пошаље блаженог Саву. Тако и би. Монах Сава отпутова у Цариград[8], праћен благословом свога оца, старца Симеона.

У Цариграду он, који је у младости својој изгледао као анђео, би примљен са великом чашћу од цара Алексија Комнена, пријатеља[9] свог. Цар се распитиваше за здравље и начин живота његова оца, старца Симеона, и монах Сава му причаше. Задивљен, цар величаше светога старца што се уклонио од многих брига и изабрао себи добар удео који се неће узети од њега. А богомудри Сава, обасут благонаклоношћу царевом, изложи цару молбе Ватопедске обитељи, због којих је цару и био послан, и цар му испуни све молбе, обећавајући да ће му испунити и друго што буде тражио. Тада Сава изнесе и другу молбу цару, говорећи: "Има у Светој Гори један запустели манастир, звани Хилендар, па ако царство ти[10] хоће да учини добро мени и моме оцу, онда нам дај тај манастир, а ми ћемо га опет, као од нас, предати Ватопеду, а то наше предавање назваће се милошћу твога царског величанства". Ову молбу млади монах изложи бојажљиво и као снeбивајући се. Али га цар предусрете храбрећи га, и рече: "Малочас рекох, све што год хоћеш да молиш, усрдно ћу дати твојој светости". И даде му Хилендар са свим насељем, потврдивши то царским писмом, хрисовуљом, и својим златним печатом. Богомудрог пак Саву цар обдари многим даровима, и с љубављу отпусти, а преподобном Симеону, оцу његовом, посла по њему много злата, и царско писмо пуно похвале што се одрекао света и молећи га да се моли за њега.

Вративши се у Ватопед, богоносни Сава извести игумана и братију да је цар испунио њихову молбу. Потом оде к преподобном оцу свом, који од одласка његовог у Цариград не излажаше из келије, већ сеђаше у њој у молитвеном ћутању. Но повратак Савин светлошћу зали сву душу његову и срце, и он, са захвалношћу подигавши преподобне руке своје к Богу, загрли сина свог, и љубљаше га са љубављу у сузама. Сава изручи оцу царев поздрав, предаде му од цара писмо и злато, и исприча му како им је и Хилендар дарован царском хрисовуљом. За све то преподобни захвали Богу и Пречистој Матери. Сутрадан преподобни Симеон призва игумана и братију, и, показавши им цареву хрисовуљу, приложи Ватопеду манастир Хилендар, и послано му од цара злато предаде игуману и братији на потребе манастиру: такву љубав имађаху они према манастиру Ватопеду, у коме су хтели и живот свој окончати у Господу. Зато га и врло много обогатише.

Но Бог, који је у древности умножио и распространио у Мисиру дошљака Јакова, преко прекрасног сина његовог Јосифа, тако и сада умножи и распространи у Светој Гори нови Израил оца Симеона, преко прекрасног по души сина му Саве, и земљу њиховог добровољног странствовања насели духовним чедима њиховим. Јер Господ побуди неког богобојажљивог старца, те овај дође блаженоме Сави и рече му: "Твоја и твога оца љубав у Господу према туђинцима и убогама и према светим манастирима, нарочито према Ватопеду, похвална је и пријатна Богу. Но благоразумно је да помислите и на себе саме; зато примите мој добри савет, као

савет од човека који вам жели добра. Вама је сада све могуће у Господу: ви сте властодршци у својој земљи и сродници сте цареви, па ће свака молба ваша бити испуњена. Стога испросите себи запустели манастир, па обновивши га, утврдите га за своје отачаство, нека се зове српски манастир, да би из вашег народа они који љубе Бога и одричу се светскога живота, налазили после вас пристаниште спасења, те да и ви сами, ради многих спасаваних, примите од Бога веће почести".

Блажени Сава, расудивши, прими овај савет као да је од Бога, поклони се старцу као анђелу Божјем, љубазно га угости, па отпусти. Онда одмах уђе к преподобном оцу свом и исприча му све што му је рекао старац. Пошто се посаветоваше верне слуге Христове, обојица вазда горећи Духом Светим на веће богољубље, стадоше на молитву и, подигавши руке своје, са сузама захвалише Богу за такав савет. Најзад преподобни Симеон рече љубљеном сину свом: "Веруј ми, чедо Божје, Бог је ради спасења нашег хтео да ми као дошљаци поживимо под заповедницима, и да се странствујући не управљамо по својој вољи, него да управљани другима стечемо смирење. Зато је досада Он и скривао од нас такву помисао. Сада пак Он нам посла старца, или анђела Свог, и ми смо дужни брзо привести у дело богопослани нам савет".

Тада блажени Сава са оцем својим оде к игуману и каза му своју замисао. А игуман, посаветовавши се са многим, не одобри ову замисао и не допусти да се приведе у дело, јер је хтео да царствене монахе задржи у свом манастиру, пошто су им многа добра долазила од њих.

После тога богомудри Сава отиде у Кареју и исприча проту о својим намерама. Проту се то допаде, и он рече: "Добра је ваша замисао, пошто је по Богу, а и могући сте. Дакле, који хоћеш опустели манастир у Светој Гори обновите за своје отачаство, - или Хилендар, који вам је цар већ дао, или где волите на другом месту".

Са тако утешном вешћу Сава се врати своме оцу и саопшти му да је молба њихова услишена од прота. А старац, топло узбуђен, пожелe да одмах пође и разгледа место за манастир. Али изнемогао од старости и поста, он не беше у стању ни на коњу да седи. Зато га Сава положи на носиљку између два коња, и тако ношен разгледаше многа места, али му се ни једно не допаде сем Хилендара. И они се вратише у Ватопед.

Међутим игуман и братија, осетивши шта се збива, говораху међу собом: "Од ових царствених дошљака ми видесмо многа добра у току многих година, па и до сада су нам они храниоци, - зар да сада отиду од нас разгневлени? Ако дакле хоћемо да сачувамо њихово пријатељство, да им дамо Хилендар, који они измолише од цара за нас". - И тако, призвавши к себи светога Саву, они им дадоше Хилендар, и положише завет између себе да Ватопед и Хилендар љубављу буду један манастир[11].

Христољубиви Симеон и христољубљени Сава написаше самодршцу Стефану, јављајући му да хоће да подигну манастир, "у наслеђе теби, - писаху му они, - а по теби синовима синова твојих". Томе се благочестиви Стефан веома обрадова, па им посла много злата и мазге, молећи их да и у будуће траже све што им треба, и захваљујући им што се брину о спасењу душе његове.

Богоносни иноци, Симеон и Сава, узнесоше срдачну молитву Богу и Пресветој Мајци Божјој, призивајући их у помоћ делу које предузимају. Узевши благослов од игумана и од оца свог, христочезњиви Сава сакупи врло много радника, одведе их у Хилендар, и за кратко време уради врло много. Он затече у Хилендару све запустело сем цркве, па и она беше у рушевинама. И одмах поче зидати манастир, и околу манастира сазида град и велики пирг у њему; подиже и трпезарију из основа; и сагради довољно келија братији; обнови и цркву, и златом је исписа, и украси је иконама, завесама и светим сасудима. Све то, Божјом помоћу и богатом руком, он сврши брзо, јер га и преподобни Симеон пожуриваше, говорећи: "Ако ме удостоји Бог да видим манастир да се зове наш, сматраћу за срећу да у њему завршим живот". Пламена жеља старчева се испуни: у шумовитој долини, извијеној на север, опасаној витким и тамним кипарисима, а опкољеној виноградима и воћњацима, српски Хилендар би довршен у јуну 1199 године, на месту рушевина старог грчког манастира Хилендара. Благодаревши синовљем усрћу Савином, блажени старац се пресели у свој манастир, Хилендар, чију саборну цркву посветише Ваведењу Матере Божје у храм. Сакупише и братство, озаконише богослужење по уставу из Ватопеда; и поставише игумана да се брине о црквеним пословима. Усто, они измолише у прота запустеле келије, маслињак и винограде, који беху око Хилендара, и око светог Георгија Имологите и светог Николаја у Малејама. Поред тога купише од прота пространо место у Кареји. Ту сазидаше многе двоспратне келије за одмор игуману и братији када буду долазили из Хилендара.

И стадоше оба светилника Божја боравити у Хилендару, вели Доментијан, сву силу своју уносећи у молитве дневне и ноћне, омрзнувши грех потпуно, истински заволевши Христа топлим и чистом љубављу. Обојица потпуно заволеше овај тескобни и мучни пут, и не брињаху се ни о чем земаљском, само јединог Господа љубећи. Имајући у земаљском телу силу Небеских Сила, изванредно украшавани недомисливим лепотама својим и богољепијем неисказаним, достојни житељи Еванђеља Христова, они силом крста сатираху духовне непријатеље своје и увек хрљаху ка небеском звању. Уподобљавајући се бестелесној природи херувима у неућутним песмама духовним, у сузама, у истинитом исповедању Христовом, у скрушености срца, у чистоти, у целомудрију душевном и телесном, у миру и у светињи, у превеликој смерности, они насвагда приковаше тело своје страху Божјем, и све што је у овом свету сматраху за ђубре, изабравши оно што је најбоље.

И док они тако напредоваху ка небесном, преподобни Симеон ради што бољег потврђења и распрострањења манастира, по други пут посла у Цариград "богоумног сина свог кир Саву" к своме пријатељу цару Алексију са молбом: да цар потврди манастир; да подари манастиру назив царске ставропигије; и да Хилендар не зависи ни од прота ни од кога другог, већ од самога цара. Пресревши га, цар га упита: "Да ли је још жив свети старац, отац твој?" Сава одговори: "Још је жив молитвеник твог царског величанства". Цар дубоко уздахнувши рече: "Благословен је Богом тај човек, јер, примивши земаљско, он се труди усрдно да достигне и небеско".

Блажени Сава би отпуштен од цара да се одмори у манастиру Мајке Божје Евергетиде (Добротворке), којег он са оцем својим би назван ктитором, јер много

злата дадоше на његово подизање и на његово имовинско осигурање. И овом приликом свети отац Сава беше им донео много злата са собом. Сутрадан, посетивши цара понова, Сава му исприча како је са оцем подигао манастир у Светој Гори, па га замоли за царско потврђење о њему. Помену и запустели манастир царски, звани Зиг, молећи цара, да га придружи Хилендару, те да би на тај начин и сам цар био увршћен у хилендарске ктиторе. Веома обрадован тиме, цар рече: "Пошто ће и мене помињати када и вас у светим службама, с благовољењем ћу испунити вашу молбу". И одмах подари Хилендару манастир Зиг, са свима метосима и пашњацима, а Хилендар именована царским манастирем, да над њиме нема власти ни прот нити ко други. И све то цар потврди својом хрисовуљом, својим царским писмом и својим златним печатом. Осим тога, цар својом руком даде преподобном Сави жезал и заповеди да се чува у цркви, да би братија при постављању игумана држала овај жезал посред себе као знак да се игуман поставља по царевој вољи и као да са жезлом прима власт из руку самога цара. Испунивши на тај начин све жеље преподобнога, цар га отпусти са многим даровима. И ради успомене на узајамну љубав, цар му рече да своје преподобном оцу достави ову његову поруку: "Све твоје молбе испуних, оче свети; - молим твоје преподобије, моли се за нас у твојим светим молитвама к Богу".

Вративши се из дворца у манастир Пречисте Богородице Евергетиде, преподобни Сава раздаде убогим сво злато које му беше дао цар да однесе оцу, јер све очево беше његово, и све његово беше очево. Штавише, отац не називаше ништа својим, него говораше да је све синовље, осим само душе; па и њу Бога ради и с Богом беше предао њему, јер таква беше покорност и послушност преподобнога старца према љубљеном и богодарованом му сину. Старац, замишљајући Саву не као човека него као анђела, стиђаше се и одбијаше када је син хтео да послужи његовој старости као оцу, толико беше смирење његово према сину. Зато и син синовљом љубављу ропски служаше светога старца у свакој потреби, и никога не удостојаваше сем себе да послужи оцу. А свети старац, гледајући како га син као анђеол служи и двори, обливаше се потоцима топлих суза радосне због њега душе к Богу. И тако, закриљен молитвама његовим као штитом, син се сачува од бесова.

Када у обитељи Евергетиде долажаху ништи по милостињу, к преподобноме Сави дође једна благолика и побожна жена, приступи му са страхопоштовањем, и рече му: "Свети богољупче Божји, Бог и Његова Богомајка Евергетиде наредише ми да ти предам оно што су ми заповедили: У Светој Гори, у области твога манастира, на том и том месту, налазе се два скровишта злата; потражи их и наћи ћеш их, па их узми и уради све што је потребно ради Бога". Преподобни се зачуди овоме обавештењу, и отпусти кући ту чесну жену.

Опростивши се са монасима манастира Пресвете Евергетиде, и још са царем и патријархом, преподобни Сава крену натраг на пут у Свету Гору. Стигавши у Свету Гору, он затече преподобног оца свог где у свему добро пребива у Богу, паде к ногама његовим, загрли га, и исприча му о пријему код цара, и како је цар Господа ради испунио све њихове молбе и дао им царску грамату, хрисовуљу. Том хрисовуљом од јуна месеца 1198. године, цар Алексије III "удостојио је потпуне слободе манастир Хилендар и манастире на месту Милејама, па их ставља под власт и управу више поменутих монаха, господина Симеона, бившег великог жупана, и његовог сина, господина Саве, и дарује овима допуштење да их

украсе како год хоће, и да их васпоставе у манастир који ће служити као склониште људима из српског народа, што се одају монашком животу, и то у манастир ником неподложен, нити самом проту Горе Атонске, нити игуману манастира Ватопеда, него самосталан својевластан и самоуправан, као год што се сами собом управљају манастир Иверски и Амалфитански, што постоје на тој Гори".

Преподобни Симеон се свему томе веома обрадова, а "највише се обрадова своје богоносном другу". Онда се обојица преподобни договорише, те свој манастир предадоше под власт благочестивом самодршцу српском Стефану, зету грчкога цара Алексија, и да се стара о њему као о своје отачаству. Христољубиви Стефан се томе веома обрадова, па поклони Хилендару многа имања^[12], покретна и непокретна, те је манастир Хилендар од тога времена постао стварно српски.

ПРЕСТАВЉЕЊЕ И ПРОСЛАВЉЕЊЕ ПРЕПОДОБНОГ СИМЕОНА

Подвизавајући се у свом манастиру Хилендару са богочежњивим сином својим Савом, богоносни Симеон се разболе почетком фебруара 1200 године. Дошавши "на врх врлина својих" он осети да се приближује крају свога земаљског живота. Призвавши милог сина свог Саву, болни цармонах рече своје сину: "Љубљено чедо моје, светлости очију мојих, утехо и хранитељу старости моје, приближи се време мога одласка. Ти си се и досада старао о добру душе моје, но сада је наступило време да ми се још више помогне; јер знам да што год заиштеш у Бога, даће ти се". А смерни Сава, са сузама обиснувши се о врат своје оцу, говораше: "Падајући пред ноге твоје, ја те још више молим, господине оче, да као што се за време живота твог сачувах од свих зала, закриљен твојим топлим молитвама ка Христу, тако и сада, када одлазиш ка Христу, испроси од Њега богопријатним молитвама својим покров животу мом од зала до смрти моје; и у светим молитвама својим ка Господу не остављај све нас, чеда твоја у Господу по телу и духу, земљу нашу и цркву, о којима си се трудио". А преподобни старац, обилно лијући сузе, говораше: "Ако добијем слободу пред Богом, нећу вас оставити. Не жалости се, чедо моје, због овога растанка, јер ћемо се опет састати онде где нема више растанка". И ставивши преподобне руке своје на возљубљеног сина, дуго се мољаше Богу за њега. Онда га са сузама загрли, даде му последњи целив, и заповеди му да доврши много шта не довршено о српским црквама. А односно својих смртних остатака замоли га да у погодном време, када на то буде воља Божја, покупи "грешне кости бедног тела" његовог, и пренесе их у манастир Студеницу. Богомудри Сава изјави да ће извршити све што му он наређује.

Затим преподобни старац призва сву братију и чеда у Господу, "благослови богоносног саподвижника свог кир Саву, и сав сабор светих чрнаца, богољубиве деце своје". Он свакога од њих поименце и посебно љубљаше и благосиљаше, и све их побуђиваше да се радосно моле за њега, предајући их Богу и Пречистој Матери Његовој и, помоћу њиховом, и сину свом богомудроме Сави. И тако их отпусти, заповедивши да му нико до јутра не долази.

И гле, ноћу, иако потпуно изнемогао од старости, он наједном младићки устаде са одра и, као очекујући светле госте Небескога Цара, веселе душе украси себе одећом светог анђелског лика, и причести се бесмртним и животворним Тајнама, рекавши: Слава Богу за све! После га као смртног човека обузе огањ природне смрти; а љубљени син се сву ноћ ту не одмицаше од оца, него му усрдно служаше, са многим сузама прочитавши крај његова одра сав псалтир у току ноћи. И никоме не допушташе да уђе к њему, него један другога тешаху и један другога опомињаху да узносе захвалне молитве Богу.

А кад свану, преподобни Сава унесе родитеља свог у црквену паперту. Осећајући да му се приближује последњи час, свети отац рече светом сину: "Чедо моје! Принеси ми икону Пресвете Богородице, јер сам се заветовао да пред њом испустим дух свој". И када му та жеља би. испуњена, свети старац рече: "Чедо моје! Учини ми љубав па ме обуци у расу, одређену за мој погреб, и спремиме ме онако како ћу у гробу лежати. И простри рогожу на земљу, положи ме на њу с каменом под главом, да тако лежим док ме Господ не посети да ме узме одавде".

И беше дирљив приказ крајњег смирења: онај који је некада као владалац лежао на златним и меким постелима, сада на издисају лежаше само на рогожи као последњи убожјак. Око њега стајаху братија и плакаху што остају без оца. Преподобни једва подиже руку дајући им знак да се утишају. Лице му беше светло; он весело гледаше ка икони Господа Христа и Пречисте Матере Његове: изгледало је као да са неким тајанственим посетиоцима пева псалма. А кад дође на крај псалма, он јасно рече: Всакоје диханије до хвалит Господа = Свако створење нека хвали Господа! (Псал. 150, 6). Тада тек сви разумеше да преподобни, одлазећи из овог живота, са анђелима пева анђелску песму и слави Бога. После ове песме преподобни христољубац ништа више не проговори, него само радосно гледаше на икону Христову, као предајући му у руке душу своју. И гле ваздух се испуни неким пријатним мирисима, те се сви присутни дивљаху. И тако слатко усну у Господу свети старац, 13 фебруара 1200 године, предавши душу своју Христу Богу, кога заволе изнад свега.

А љубљени син паде на свечесно лице очево, и уместо топлом водом оми га врелим сузама; тако и преподобне руке његове оми многим сузама; и стављајући их на своју главу и приносећи их к својим очима, он их целиваше, па их прекрштене положи на прса. Потом, у друштву свеколике братије, са свећама и кадионицама, он испрати чесно и свето тело преподобног оца прописаним погребним песмама и многим сузама, и положи га у мермерни гроб унутра у цркви Пресвете Богородице Хилендарске.

За богомудрог Саву растанак са оцем беше уједно и извор жалости и радости: жалости, јер се лишио саподвижника, самолитвеника и богоумног учитеља; радости, јер се удостојио видети оца украшена свима врлинама до краја живота, и јер је послао испред себе топлог молитвеног посредника ка Христу. Дане у које се вршио свети помен за душу преминулог оца, мудри Сава обележи обилном милостињом убогима: раздаде све злато што је имао.

Оставши сам, богољубиви Сава се одаде још суровијем животу, јер лиши себе сваког телесног одмора, нарочито наложи на себе безмерни пост, проводећи све

ноћи у недремљивим молитвама, и изобилујући све више у духовној утеси умножене благодати.

Оставши без новца, нужног за манастирске потребе, преподобни Сава се опомену речи оне побожне жене у Цариграду о два скровишта блага у околини Хилендара. Али без молитве он не хте приступити тражењу тих скровишта. И он се овако мољаше Христу Богу: "Чујем Давида како говори: Пролазном богатству не предајите срца. Утолико више заслужује укор и грдњу човек који прекопава земљу, да би нашао и узео благо које није тамо оставио. Тога ради, Господе, молитвама Пречисте Матере Твоје, не дај да ми се наруга непријатељ мој, изазивајући у мени жељу за пагубним и трулежним богатством. Но ако то није кушање од стране противника; ако ми је то било речено ради Тебе, Бога мог, онда нека ми се по вољи Твојој, Господе, јави сакривено благо. У противном, нека се и од нас, слугу Твојих, сакрије, као што се раније скривало од других".

Дошавши на означена места, преподобни Сава и ученик његов мало копнуше, и одмах наиђоше на отвор рова у коме беху смештена скровишта, као да им сама земља рукама својим издаваше оно што је чувала. Мислим, вели животописац Теодосије, да је то била сама Пресвета Богородица Добротворка, каја се у Цариградском манастиру јавила светоме, само светитељу из смирености није то хтео рећи, тајећи у себи велико скровиште, и будући сам сместилиште Свете Тројице. Нашавши огромно благо, свети Сава га пренесе у манастир. Али ово благо светитељ није сматрао својим, те један део посла у Цариград манастиру Пресвете Богородице Евергитиде, други раздели манастирима у Светој Гори, трећи пустињацима по усамљеним келијама, а четврти своје манастиру Хилендару и свима ништима. Божанствена Добротворка се и јављала њему ради тога што он раздаваше све што имаше, јер у свему бејаше извршилац еванђелских речи.

Раније је речено, како је христочекњиви Сава имао силну жељу да се повуче у пустињачку усамљеност. Али је било разлога због којих он то није могао остварити: прво, игуман му није допустио због младости; друго, долазак оца и служење њему; треће, путовање у Цариград; четврто, оснивање и изграђивање свог властитог манастира. Но пошто он Божјом помоћу уреди манастир и постави игумана да се стара о спасењу братије; и пошто испрати к Богу оца добро снабдевена еванђелским врлинама, свети Сава се могао побринути око остварења своје давнашње жеље. Ради тога он оде у Кареју; тамо нађе једно изванредно место, богато водом и украшено плодноним дрвећем; купи га од прота, и подиже себи келију за мучање, сихастирију, и сазида цркву у име светог Саве Освећеног. Одрекавши се живљења у заједници са многиада, он се задовољи само тројицом, који строго испуњаваху сав црквени устав; а сам, побожно тихујући у келији, упражњаваше само молитву. Ту он и поживе, вели Доментијан, по подобију древних првих светих отаца са великом уздржљивошћу, пошћењем, бдењем, обноћним стајањем; лиши себе сваке телесне утехе; у пошћењу и сузама сатвори сву силу своју; сав живот свој провођаше по угледу на анђеле, уподобљавајући се Бестелесним Силама, сваки дан духовно се веселећи бујицама суза, свом силом подражавајући живот светих. И свагда умртвљујући тело своје подвижничким молитвама, он душу своју заливаше богопознањем". Он борављаше ту у великом побожном ћутању бдијући свеноћним молитвама, никада ум не скрену, чекајући помоћи од Вишњег; и ради тога умртвљаваше себе сваки

дан, једући хлеб по мери, пијући воду по мери, и дајући телу свом одмора један час или два.

Обнављајући младићке трудове у сихастирији, свети Сава провођаше оскуднији и суровији живот него раније; и пошћењем, бдењем, метанијама коленоклањањем и ноћним стајањима постајаше још виши; и заборављајући по речима Апостола, оно што је остраг, он се сезаше за оним што је напред (Флб. 3, 13). И када би смо како ваља, и како је уствари било, испричали сва његова тајна и јавна уздисања и све умилне сузе, онда би то неискуснима и лењивима изгледало невероватно. Јер у таквом усрдном подвигу, после смрти свога оца, монах Сава провођаше сваки дан, сав помишљу ка Христу плењен, и сећањем на смрт као да умираше сваки дан. Од великог и непрекидног пошћења усахну му утроба, нестале му сваке масти, оболеле му слезина и изнутрица, те се тако неизлечиво оболести. И када је касније и хтео да се послужи којом ђаконијом, забрањивала му је болест. И тако сав живот његов беше пост. Ту болест своју он љубљаше као богодану му помоћ, јер сматраше да је смрт Бога ради боља него живот у страстима, поучавајући се апостолском речју: када се наш спољашњи човек распада, унутрашњи се обнавља (2 Кор. 4, 16); када сам слаб, онда сам силан ка Богу (ср. 2 Кор. 12, 10).

Ударајући у тело и душу своју сваком добровољном муком, небочезњиви Сава стицаше све веће и веће еванђелско смирење, и уистини сматраше себе грешнијим од свију, горим од свију, последњим међу свима. Он истину душе своје смерне и срца свог скрушеног каже када говори и пише о себи: "ја последњи од свију и грешни, увек слаб и лењ за духовно подвизивање"; "последњи од свију Сава грешни"; "ја најгори од свију"; "ја грешни и лењиви и последњи од свију монах Сава"; "ја многогрешни и увек слаб на духовна подвизивања"; "ја недостојни и лењи и худи монах Сава". Он искрено и непоштедно назива себе блудним сином, који "мртав би и не оживе, изгубљен беше и не нађе се". Исто тако он назива себе заблуделим и изгубљеним јагњетом. А у Животу светога Симеона он пише о себи ово: "Ја јадни и неблагоприятни, помешах се са неразумном стоком и уподобих се њима, убог добрим делима, а богат страстима, пун срама, лишен смелости према Богу, осуђен од Бога, оплакан од анђела, бивајући на смех бесовима, обличаван од своје савести, посрамљен својим злим делима. Мртав сам и пре смрти, и пре Суда сам себе осуђујем, пре бесконачне муке сам себе мучим". - А истина, којом он даноноћно живи, разливена је по овим његовим еванђелским свеистинитим речима: "Шта би друго било најјаснији доказ кротког и смиреног срца, ако не храбро подносити сваку невољу и себе прекоравати у свему".

Док се тако подвизивао, христољубиви монах Сава је силно желео и много Господа свеблагот молио да га удостоји неког обавештења о покојном оцу. И једне ноћи јави му се, са неким светлим личностима, преподобни Симеон у неисказаној лепоти и слави, и са пресветлим венцем који је јаче од сунца сијао. И као отржући сина од туге, он му весело говораше: "Више не тугуј, нити жали ради мене, сине мили, него се радуј и весели, јер ево, по прошењу твојом, Бог ти јавља о мени родитељу твојом, ти видиш: свеблаг и пребогати Бог украси ме овом пресветлом славом, и обогати ме вечним благима у истинитом и неодузимљивом царству Христовом. Примивши сада оно о чему си ми за живота говорио, ја се сада радујем, и наслађујем се гледањем незамисливих лепота. Благословен си ти од Бога, јер ти мени би посредник за вечно блаженство и за овај бескрајни живот. Твоји дакле, и за мене трудови, подвизи, молитве и милостиње узидоше на памет

Богу (ср. Д.А. 10, 4), и за њих те очекују са мношћом припремљена блага. Али ћеш се најпре обогатити од Бога апостолском благодаћу и влашћу, да везујеш и разрешујеш људске грехе; ти ћеш, у чину архијерејском, просветити и научити своје отачаство; вером, правдом и покајањем привешћеш људе своје ка Христу; те ћеш се поклонити и светим местима, која телом походи Господ наш Исус Христос, где добровољно пострада за нас: све то написаћеш на таблицама срца свог, и многима ћеш шти образац врлине, и све законе Христове испунићеш и утврдићеш у отачаству свом. После тога доћи ћеш к нама и удостојићеш се већих дарова, како због мене тако и због многих других; и бићеш украшен двоструким венцем: венцем испосништва и венцем учитељства; и удостојивши се бесмртног блаженства, ми ћемо са свима светима ликовати у бескрајне векове векова, наслађујући са стварним гледањем Пресвете Тројице".

Дошавши к себи од виђења, овај свети богозванац нађе срце своје умирено сваким весељем и радошћу, и мишљаше да је на небу а не на земљи, јер Небесни је ово и говорио с њим у облику очеве појаве. И одмах устаде са рогоже, и светла лица подигавши руке своје к Вишњему, громко ридаше и сузама као кишом земљу натапаше. Какве све захвалности Богу не изрече због тога, клањајући се и величајући, славећи и благодарећи Онога који чини велика и неиспитана, славна и дивна дела којима нема броја. И гледајући ка преподобном оцу свом као на видљивог, говораше: "Славим твоју неизменљиву љубав према деци, оче свети, јер и у животу и после смрти не одвајаш се од изданка срца твог, и много си тужну душу моју и жалосно срце моје оследио и развеселио виђењем тога лика у анђелској појави. Ко сам ја недостојни, те си ме светим молитвама твојим к Богу удостојио да ми дођу Његови свети анђели небески, и да ми твојим јављањем оно рекнеш, и да ми душу од туге отргнеш и развеселиш? Сада си ми жив, господине мој; сада те видех, и уверавам се у оно што је речено: Праведници живе завек, и од Господа им је награда (Пс. 37, 29), и од Вишњег делање и сила. Слава и величина на висинама човекољубивом Богу, који те удостоји такве благодати! Слава и част и поклоњење благодати Његовој, јер је и мене грешнога удостојио светим Својим анђелима да те видим међу њима. Сада се, душе, поуздано радујем због тебе и срцем се веселим, што и сам као земаљско биће примам оно чиме се ти сада наслађујеш радујући се. Сада ћу положити почетак служења Богу моме, да се бојим и трептим од светог имена Његовог, и да заповести Његове неизоставно извршујем".

Богољубиви Сава, како је говорио тако је и творио, јер добрим делима све више и више душу своју изграђиваше и узлажаше к Богу. Разумевши Духом Светим да је родитељ његов нашао тражено, богочежњиви Сава се одаде на превелику врлину, узе на себе изнад силе подвиг пошћења, бдења, заборављајући своје првашње подвиге и сматрајући их ни за шта, и помишљајући да је бољи један дан у дворима Господњим него хиљаду година овога видљивог света. И умножи бдење изнад силе и усхођење молитвама ка вишњим боговиђењима, још прилежније приносећи дела духовна и богоугодна, по обичају свагда милујући непрестано убоге и испуњујући молбе потребитима, и у свему беше свима све. Јер, иако вођаше усамљенички живот, он и даље обилажаше по пустињи отшелнике који бедно живе, и обдариваше убоге, и помагаше потребите, и збрињаваше путнике; сви, буром убоштва витлани, прибегаваху к њему као пристаништу и добиваху мир милости. Он се свима сав у помоћи налажаше; Христово скровиште никада не осуђеваше за њега, јер му или земља откриваше благо, или му брат владалац,

Стефан, шиљаше много, све више и више, пошто га веома љубљаше, и на њега као на анђела Божјег гледаше, и служаше га.

Цветајући у те дане леполиком младошћу, и држећи истинито подобие црноризачкога чина, богоозарени Сава по свој Светој Гори сијаше светим животом као сунце. И верујте ми, браћо и свети оци, вели богобојажљиви животописац Доментијан, да богоносног Саву први чрнци, који су испрва живели с њим и видели његово изванредно живљење, називаху бестелесним анђелом, и казиваху ми да је имао толико духовни подвиг у телу, и толико се био приближио Богу постом и светим молитвама, да је и мртве васкрсавао, а не само чуда творио. Но због велике смерности своје, рекоше, тога се сам клонио, да не би био прослављен на земљи, док га Бог не прослави на небесима.

Неизмерне су и безбројне врлине овога богољупца и трудољупца, и ми их земљани не можемо лако знати; оне су познате једино Творцу срца и тајнопровидиоцу - Богу. А богољубац Сава све дане живота свог провођаше: бринући се о угађању Христу и о правди Његовој; имајући душевну тугу за спасење душе своје; свагда упућујући душу своју на добру мисао; вазда имајући пред очима својим будуће испитивање и објављивање срдачних мисли и телесних дела и језичних речи. Све ово он прозре богоумним очима, те се непрестано одаваше све већем ридању срца и плачу очију, свагда желећи да веселим ликом, цветним лицем, неисказаном радошћу, светлом душом и чистим очима угледа Бога који седи у великој слави на суду, и да од Њега прими утеху и награду радости која не престаје, и неисказано весеље у будућем веку. Ето, о томе се он усрдно стараше.

У Светој Гори постоји манастир, звани Каракал. Једне ноћи морски разбојници га опљачкаше, игумана и братију свезаше, па их заједно са манастирском имовином на својим лађама одвезоше са собом. Онда их ставише на муке. Али пошто ови немађаху чиме да се откупе, они их осудише на смрт, па у Лавру везане отераше, и као стоку изложише на продају. Но пошто их беше много, и разбојници их продаваху све заједно а не понаособ, то није било новаца да их откупе. А разбојници изјављиваху: или да се сви откупе, или ћемо их све поклати. - У таквој невољи, сужњеви се договорише са својим игуманом, да манастир са свим имањем предаду Лавранима, па да се тако избеаве из смрти. Лаврани их онда откупише, њихов манастир и имовину под своје узеше, а игумана са својом братијом отераше. Тада изгнаници прибегоше к светоме Сави као к пристаништу свих невољника, па му испричаше све. Слушајући њихове невоље, свети човекољубац проли много суза, јер због благог и незлобивог срца он увек беше тако скрушен и сузама потопљен. И одмах радосном душом испуни њихове молбе: откупи манастир Каракал са целокупном имовином, па их предаде прогнаном игуману и братији. И не само то, него и све што беше порушено он обнови, и све манастирске потребе збрину, и обећа да ће се до краја живота свог старати о њима.

Од истих разбојника запусте и паде у крајњу порушеност и светогорски манастир Светих Четрдесет Мученика Ксиропотам.

Игуман и братија овога манастира, готови већ да због убоштва напусте манастир, дођоше к светом Сави, тражећи руку помоћи и милости. А он, Богом богати

дародавац, сажали се и на њих: заложена манастирска имања откупи, порушено обнови, и цркву живописа и украси сваким благољепијем. Стога би назван ктитором ксиропотамским.

Исто тако он много учини и светогорском манастиру, званом Филотеј. Њега поче зидати неки богољубац, али га не имаде чим довршити. И он дође к преподобном Сави, молећи га за помоћ да доврши манастир, те да и он постане ктитор. И преподобни му даде врло много злата на довршење манастира. Уопште, милостивост његова беше неисказана, сва прожета самилосном молитвеношћу и плодотворном испошћеношћу.

Утешен и обрадован неисказаном славом свог покојног родитеља, христочезњиви Сава све више усхођаше к Богу појачаним монашким подвизима, постом, бдењем и молитвама. И ко би могао исказати какву све ревност показиваше он у трошном телу, да би постигао живот Бестелесних? Његова пламена љубав према оцу и према свом народу запали у њему жељу да слава очева, којом се тајно наслађује он један, постане достојање свих верних и целог народа његовог. Тога ради се све више милостињом украшаваше, и све се више к Богу подвизаваше. И усрдно се мољаше свемогућем Господу да на земљи прослави тело оца његова, пославши на њега Духа Светога и учинивши га мироточивим; и говораше: "И шта ће ми помоћи, Господе, што се само ја, видев у тајности Твоју благодат према моме оцу, радујем и задивљен хвалим Твоју милост, ако Твоју доброту о њему не покажеш свима јавно? Знајем, Господе, Теби је могуће све што хоћеш, и за речју Твојом иде дело које се дахом уста Твојих извршује. Услиши мене, слугу Твога, и не презри мољења мога, о чему се Теби, Богу моме, усрдно молим: пошљи Пресветог Духа Твог и обнови кости онога који је Тебе ради туђиновао за нас на земљи, и напој их росом благодати Твоје, да се напоје обиљем милости Твоје и искипе миомирисно миро, којим ће се помазати душе и лица слугу Твојих који се боје Тебе. Нека разумеју сви силу Твоју и бескрајну милост Твоју, и колико си добар дародавац онима који се боје Тебе и чувају заповести Твоје. И као што си пред анђелима на небу указао милост Своју оцу мом, тако ћеш га и пред људима на земљи, Господе, прославити, да бих и ја, недостојни слуга Твој, добио поузданију слободу што си услишио мољење моје, и да бих се убудуће потрудио да Ти угодим, и сви људи који знају име Твоје и славе Га, те да Те опет прославимо са Оцем и Светим Духом, сада и увек и кроза све векове, амин".

Са великом слободом и вером узношаше богољубљени Сава ову молитву, пуну пророчких предзнања, јер знађаше да ће му је Господ услишати. Животописац Теодосије вели: "Видим дар пророштва на преподобном Сави, а његова слобода и вера према Богу диви ме и ужасава. Јер он знађаше да ће Бог испунити његову молбу. И знајући да ће га Бог послушати, он призва прота са осталим игуманима и старцима на помен преподобном оцу свом".

И слеже се мноштво гостију званих и незваних, тако да манастир постаде тесан и тескобан. Црква и сам гроб блаженог Симеона беху дивно украшени. Кад настаде навечерје, на гробу се отпојаше прописне песме и прочиташе молитве о помену. А после вечере, када је требало да иду на одмор, преподобни Сава узе светог оца прота, уведе га у цркву, па му рече: "Ја ћу, оче, са својом братијом узићи на пирг да на свом језику^[13] свршим јутарња славословља, а ти, оче свети, са свима својима, отпојте овде, у великој цркви, прописна јутарња појања о помену на

гробу оца мога, и, молим, молите се за упокојење његово. И када Бог прослави слугу Свога, ако ме позовете, ја ћу доћи к вама".

Закључавши цркву, преподобни Сава предаде кључ проту, па, узевши од њега благослов, попе се на пирг. А прот, не схватајући о чему му то говори преподобни, рече: "Нека буде воља Господња!" и предаде кључ служашчем јеромонаху, па оде у келију да се одмори. Одоше на одмор и сви што беху с њим. А богоносни Сава с вечери отпоче свеноћно бдење, и пламено се мољаше, и прошаше милости од свемогућег Бога, говорећи: "Преблагословен Господе, Сведржитељу, услиши слугу Свога, који Те свагда, и опет сада, моли: росу благодати Светог Духа Твог излиј на, Тебе ради, постом измучене и сасушене кости слуге Твога, оца мога; обнови их миром, и учини да искипе, те ћеш као на небу и на земљи прославити служитеља Свог, да би сви који су данас дошли, видевши милост Твоју на нама, прославили Тебе, и познали да смо и ми верне слуге Твоје, који, надајући се у Тебе и љубећи Тебе, све своје остависмо и за Тобом пођосмо".

А кад настале време јутарњег славословља, и кад прот и сви што беху с њим службаху у саборној цркви, помињући престављеног и просећи му од Бога упокојење, одједном се сва црква испуни као неким миомирисним мирисом благодати Духа Светога. И свима се срца и душе испунише неком неисказаном сладошћу, радошћу и тишином, те се сви задивљени питаху: "Откуда ово?" Они пак који стајаху близу гроба светог Симеона чуше као неки шум и жуборење из гроба, и кад погледаше, гле, одмах угледаше како је мермерни гроб светитељев наводњен миром као водом, како је сав испуњен миром, и како из њега тече извор мира који цркву залива и испуњава пријатним мирисом. Задивљени и запрепашћени, они отскочише и проту јавише. А прот, и сви који беху с њим, притекоше и видеше гроб извирањем мира одасвуд испуњен, те они задивљени, а и ужаснути, обиљем извора који је текао на земљу, оставише јутарња појања, па са страхом и сузама стадоше вапити: "Господе, помилуј!" Тада се прот опомену речи блаженога Саве: "Када Бог прослави Свога угодника, ако ме позовете, и ја ћу доћи", па одмах заповеди да га брзо позову. Преподобни Сава радосно сиђе с пирга и, видевши оно што не незнађаше, прослави свеблагословенног Бога. Па грлећи свети и мироточиви гроб очев као самога оца, он га целиваше и многим сузама и топлим љубављу заливаше.

Потом прот прво помаза себе крстообразно светим и благоуханим миром, затим преподобног Саву, па онда све остале редом. У исто време додиром гроба и мазањем светим миром добијаху исцелење и здравље болесници који паћаху од нечистих духова и од других сваковрсних болести, и сви слављаху угодника Божјег. А миро истицаше не само од светих моштију блаженог богоугодника, него и од сухога камена и од његове иконе, измалане на зиду изнад његовог гроба. Видевши то, прот и сви с њим кроз плач узвикиваху: "Господе, помилуј!" и са захвалношћу говораху: "Диван је Бог у светима Својим и велик у добротама Својим! Нама грешнима довољно је ово сведочанство Твоје милости, и колико је велика љубав Твоја према људима који држе заповести Твоје! Слава милосрђу Твом, Господе! Слава човекољубљу Твом!"

По свршетку јутарњег славословља и свете литургије прот, са свима игуманима и старцима, благословише преподобног Саву да напише житије свог светог оца

Симеона, да му састави каноне и стихире, и да се спомен његов празнује са светима. Утешени и обрадовани син приреди велико славље свима присутнима, љубазно их угости, и милостивом душом и дарежљивом руком обдари све, од првог до последњег. А прота, и све који с њим беху, дошли, задржа три дана частећи их, па, обдаривши их богато, отпусти их.

Пошто се сви разиђоше, богочежњиви Сава уђе у цркву, и, затворивши је за собом, падаше на земљу и припадаше к Богу, бијући се непошtedно у прса, проливајући огњене сузе, и благодарећи, говораше к Богу: "Ко сам ја, Господе, и шта је дом оца мога, те нас обасипаш оваком милошћу, и ниси презрео мољење моје, мољење недостојног и грешног слуге Твога, и испунио си прошење моје к Теби? Шта да Ти узвратим за сва добра Твоја? Изнемогава ми ум, дивећи се Твојој доброту, и ја нисам у стању да Те достојно славим и певам. Слава Теби свеблагом! слава Теби свемилосрдном! слава Теби снисходљивом према свима који Ти се с вером моле! Владико Христе, Ти владаш животом и смрћу; осим Тебе другог Бога не знам. Очи моје видеше спасење Твоје, којим си и после смрти сада прославио слугу Твога, оца мога, пред лицем свих овдашњих људи. Светлости на откривање наше, да би људи Тобом познали да смо и ми истините слуге Твоје и верни поклоници Свете Тројице. Ко се не диви великом милосрђу Твом? Слава Теби, Боже, слава Теби!"

Затим приђе светом гробу преподобног оца свог, па га грљаше и целиваше, и многе сузе своје са пријатним миром његовим мешаше; и приносећи срце, и усне, и очи, и сва чувства своја, он их мазаше миром, и тако освећиваше. И сагнувши се, он му као живоме говораше, називајући га својим усрдним молитвеником и заступником пред Богом. "Варљив је овај живот", говораше он: "људска природа је склона паду, и нико није изузет од страсти и порока".

Ово и много друго он изговори као у уши оцу на гробу, па напуни стакленицу драгоценог мира од светих моштију његових, да га пошаље свом брату самодршцу Стефану као очев благослов. Затим, изишавши из цркве, он утешу своју хилендарску братију, наситив душе њихове духовним речима, па се врати у своје безмолвије, у своје молитвено самовање - у Карејску келију.

ПОДВИЗИ СВЕТОГА САВЕ ПО ПРЕСТАВЉЕЊУ ПРЕПОДОБНОГ СИМЕОНА

Преподобни прот Дометије, човек пун благодати Светога Духа, веома поштоваше богоносног Саву, видећи у њему много благодатних дарова. Прозорљив, он провиђаше Савину будућност као доброга пастира стаду Христовом, и проричући говораше: да ће многима бити наставник у богопознању и богозвању; да ће жезлом вере спасавати душе заблуделих; да ће проповеђу призивати на ливаду побожности, и да ће свима тужнима бити милостива утеха. Због тога га прот необично много љубљаше. А и сви га љубљаху и поштоваху због његове безмерне смерности, и простодушне кротости, и нелицемерне љубави. И када у сабору на Кареји заседаваху оци, даваху му место са првима. Хотећи да узима благослов од њега, прот га много пута нуђаше да прими свештенички чин. А он, избегавајући људску славу, изјављиваше да је недостојан тога. Но, уз помоћ многих других,

прот једва успе да га приволи на то. "Воља Господња, оче, нека изврши заповест твоју на мени!" рече Сава, и оде у свој манастир Хилендар, куда би позван тадашњи епископ града Јерисе Николај. Епископ га једнога дана посвети за ђакона, а другога дана за презвитера. Онда новопосвећени јеромонах угости епископа са његовом пратњом, братију и ниште, и све их обдари. И пошто благослови игумана и сву братију, нови јеромонах се опет повуче у молитвено самовање у своју келију на Кареји. Тамо, отишавши к проту, да га извести да је извршио његову вољу, односно Божју, преподобни Сава хтеде, по обичају, да узме од њега благослов, али га прот с љубављу пресрете и дочека као сина, и узе благослов од њега као од оца, целива му новопосвећену руку, положи је на главу своју, и после братске трпезе отпусти га на испосничке подвиге.

После неког времена манастирски послови побудише преподобног Саву да иде у Солун, по величини и сјају други град у пространом Византиском царству. Пошто се у Солуну поклонн гробу светог великомученика Димитрије и помаза светим миром његовим, он отседе у своме манастиру Филокали, за чијег је ктитора сматран, пошто је био приложио много злата при његовом подизању. У Солуну он посети тадашњег митрополита Константија, који беше много слушао о његовим врлинама и давно желео да га види. У то време деси се у Солуну и епископ Јерисе Николај: он исприча митрополиту о чудесном течењу мира од гроба Савиног оца, преподобног Симеона, и о подвизима самога Саве. Чувши то, митрополит одаде хвалу Богу, и често призиваше к себи преподобног Саву, наслађујући се разговором са њим. Једнога празника митрополит хоћаше да служи свету литургију заједно са три епископа: Николајем Јериским, Михаилом Касандриским и Димитријем Адрамитским. На ову службу би и свети Сава позван да служи. На тој светој литургији они му саборно дадоше чин архимандрита и благословише га да носи набедреник[14].

Из Солуна архимандрит Сава посла брату свом, самодршцу Стефану, стакленицу мира са очеве гроба и писмо, у коме му описа сва чудеса која Бог учини преко светог оца њиховог - преподобног Симеона. Потом се опет врати у Свету Гору. А посланици однесоше у Српску земљу стакленицу мира са писмом и предадоше самодршцу Стефану. Стефан се утеша небеском славом свога родитеља, и с радосним плачем целива чесно миро; па призвавши свога епископа и благороднике, прочита им братовље писмо и повест о чудесима на гробу родитеља.

Хтео бих овде да испричам о мржњи између браће, али се стидим, вели животописац Теодосије. Уосталом, нећемо осудити браћу, него онога који је био узрок њихове мржње - ђавола. Јер ђаво изазва мржњу међу браћом. Најстарији син Немаљин, велики кнез Вукан, постаде непријатељ своме брату самодршцу Стефану због благослова очеве, што му остави престо. Обузет завишћу, Вукан говораше у себи: "Када се заврше дани оца мога, осветићу се". И заиста, после Немањине смрти Вукан устајаше много пута на брата свога Стефана, да му отме престо. У тој борби против брата он је призивао и странце, иноплемене народе. Тако, он склопи савез са угарским краљем Емериком, и помоћу угарске војске потисну Стефана и завлада српском државом у пролеће 1202 године. Али ускоро после тога Стефан успе да сузбије Вукана и да опет заузме престо, у лето 1203 године. Од овога непријатељства међу браћом много пострада Српска земља: због грађанског рата поља остадоше необрађена те страшна глад пустошаше земљу, и

због честих крвопролића заустеше градови и села. Тада самодржац Стефан написа писмо свом христољубивом брату Сави, молећи га и говорећи: "О много мили срцу и души мојој, господине и оче свети, чуј плач мој и почуј уздисање моје, и не презри молбу ову. Учини нам милост: сажали се на нас, узми свете и мироточиве мошти светог и преподобног оца нашег, па нам их из туђе земље донеси у своје отачаство, да се светим молитвама вашим просвети ваше отачаство, и сви ми будемо благословени. Јер откад отидосте од нас, земља се наша оскврни безакоњима нашим, и би убијена крвопролићима, и западосмо у плен иноплеменика, и наругаше нам се непријатељи наши, и због мржње наше бисмо на прекор и поругу онима околу нас. О, да би се светим молитвама вашим и доласком вашим свемилостиви Бог смиловао на нас, и расејане наше сабрао, и противнике наше уништио!"

У то време један догађај огромног значаја силно потресе мирне и Богу предане душе светогорских испосника: крсташи четвртог крсташког рата заузеше Цариград, у априлу 1204 године, уништише Византију, и почеше ширити своју власт на све стране[15]. Једно одељење крсташке војске заузео Свету Гору. Ти су крсташи са римокатоличким свештеницима и калуђерима, који су са њима и за њима дошли, вршили тамо разна насиља и радили на томе да Свету Гору подвргну папској власти. Услед тога у Светој Гори завлада велика несигурност. Тежину таквога стања свети Сава је дубоко осећао. А кад доби молбено писмо од брата да свето тело њиховог родитеља пренесе из туђине, где влада толика несигурност, он се реши да братовљеву молбу испуни.

Прочитавши писмо брата владара, Божји човек се ожалости душом, вели животописац Теодосије. Али се утеши непоколебљивом вером у Христа, јер се смело надаше, да ће Господ, који у Светој Гори прослави блаженог оца његовог чудотворством и мироточивошћу, и у Српској земљи прославити га пред синовима и народом његовим. И узевши чесне мошти свога родитеља, он крену у Српску земљу, пошто благовремено извести о томе брата самодршца. Када доби ту вест, христољубиви Стефан се испуни незамисливе радости, и узнесе молитвену благодарност Богу. И одмах са епископом својим, монасима, свештеницима и многим благородницима пође у сусрет оцу и брату. И дошав до грчке границе, ту срете свете мошти. При појању псалама и песама и кађењу миомирисним кадионицама, они се са радосним сузама клањаху светим моштима, с љубављу их целиваху, очима и лицем их се дотицаху, да би се освештали. И тога дана приредише богосаборно славље. И онда на својим рукама понеше свети кивот. Брат владалац и сви који беху с њим, с таквим истим сузама грљаху богоносног Саву и целиваху, просећи његове свете молитве и благодарећи му за свете мошти. А светогорски монаси, који беху у пратњи светог Саве, дивљаху се великој љубави и превеликом смирењу самодршца Стефана, који падаше пред ноге његове и у прашину меташе чесну главу своју, просећи од свију њих благослов и молитве.

Заиста беше милина не само за људе него и за анђеле видети онај призор: преношење светих моштију патријарха новог Израиља - светог оца Симеона - из Свете Горе; преноси их син - анђеоло, дочекује их син - благочестиви самодржац. С таквом чешћу свете мошти бише пренесене у Студеницу, задужбину самог блаженог Симеона Мироточивог, коју он подиже као самодржац српски. И ту, у цркви Пресвете Богородице, у већ спремној мермерној раку, бише положене

свете мошти, и одслужена божанствена служба. Онда самодржац богато угости све; а све убоге, којих беше много дошло, он с љубављу довољно насити и милостиво обдари. Блажени Сава, са атонским монасима који беху дошли с њим, остаде у Студеници до друге годишњице помена блаженом оцу његовом, па да се онда врати у Свету Гору.

Када се приближи дан годишњег помена блаженом Симеону, велики жупан и самодржац Стефан дође у Студеницу са свима благородницима. Уочи тога дана би отслужено вечерње; али се богоносни Сава не повуче на одмор, као што то други урадише. Напротив, као некада у Светој Гори, он свеноћним стајањем не даде сна својим очима, молећи Господа да се пред народом српским понови чудо истицања мира из светих моштију блаженог оца његовог, као што је то било у Светој Гори, да би сви прославили Господа и Његовог угодника, и да би они што су с њим дошли из Свете Горе познали Православље Српске земље. И пришавши гробу светог родитеља свог, он му се молитвено обрати и умилно му говораше: "Ево нас свих људи Твојих и деце твоје, које Ти је дао Бог. Сабрани у твојој цркви, ми очекујемо твоје отачаске дарове. Не скривај за себе сама даровану ти од Бога благодат, него нам изливањем мира откриј богатство које имаш од Бога на небесима, да би уверио чеда своја и људе своје на земљи, те да би се они, помазани њима, радовали као обогашени".

Потом Сава нареди да ударе у било за јутрење. По свршеном јутрењу, када свети у олтару са плачем и сузама служаше божанствену литургију за свога оца, Бог га услыши због његове смерности: црква се изненада испуни несхватљивим миомиром, тако да су се сви у недоумици чудили томе. И гле, опет, као и раније у Светој Гори, би шум од врења мира. А благочестиви Стефан самодржац, стојећи близу гроба преподобног оца свог, хтеде да сам види откуда тај шум. И наједном угледа како је мермерни гроб испуњен миром као многим водом, и како миро шуми извирући одасвуд. Уплашен и удивљен, он од ужаса повика: "Господе, помилуј!" Тада и благородници, видевши шта бива, задивљени од радости узвикиваху: "Велики си, Господе, и диван у делима Својим, слава Теби!" У храму од узбуђења настаде таква граја и плач, да светоме беше немогуће вршити свету литургију. И он сам, од великог умилења и од многих суза не беше у стању проговорити народу како треба, док једва најзад не успе да прозбори самодршцу и свима који плакаху да ућуте. Но гле, миром провре и икона преподобног Симеона, што беше живописана на зиду у цркви, као и икона његова на зиду у трапези. Када то видеше самодржац и благородници, плач на плач подизаху. Но бојећи се Светога у олтару, они ћутке, без граје кропљаху земљу сузама. А часно и свето миро сабираху у златне и сребрне сасуде, док је Свети вршио свету божанствену службу; а кад је излазио, сијаше сав као огањ. И прошав к светом и мироточивом гробу, окади га, отпоја што треба, прочита молитву, захвали свесрдно Богу, па целива чесну раку окропивши је многим сузама. Затим помаза себе миром, па брата самодршца, и онда све редом, и не насићаваше се труда ни стајања ради части оца и ради утехе људи својих. Тада се и многи болесници исцелише помазивањем светим миром и додиривањем светога гроба. И благодат Божја беше на свима и весеље и радост неисказани. Тада се "чудесни богоносац јеромонах кир Сава" обрати самодршцу брату, благородницима и свима присутнима, овим речима: "Гледајте шта се збива пред вама; од Господа је то. и дивно је у очима нашим. Ево дана који створи Господ! Радујмо се и веселимо се у њ! Јер ево отац наш, који је до недавно био с нама, па духом отишао ка Господу, опет нам је

данас духовно дошао, и не отступа од нас молитвама својим. Јер ми видимо: као што нас је раније, за живота свог на земљи веселио у оном што је телесно, тако нас сада, и то несравњено више, весели у оном што је духовно. Јуче он, као Авраам, сабираше стране и убоге, и предлагаше им гостољубиву трпезу; а данас је он сам приман у насељима Авраамовим, и радује се с њим кога је подражавао. Јуче он смирено приклањаше пред нама главу своју; а данас се ми приклањамо светом гробу његовом и целивамо га. Јуче нам чашу с љубављу наливаше; а данас нас из те исте чаше помазује миром светих моштију својих и чудесима задивљује. Колико је добар Бог Израилев према правима срцем! Он подиже смирене на висину и даје милост онима који Га се боје сада и кроза све векове векова! Зар да се не задивимо томе? зар да са апостолом не рекнемо: Не заборави Бог на труд и награду слугу Својих, који у име Његово послужеше светима и свима убогима. Ево, молитве и милостије и сва остала добра оца нашег изиђоше на памет Богу, и за добра он је од Бога примио добра; као што сами видите данас: пред свима вама Бог га прослави и узвелича дивним чудесима, те не само точи миро из светих моштију својих, и недужне исцељује, и духове изгони, него учини да и на зиду насликана чесна икона његова провре миром из тврдог камена и сухог малтера. То се већ једном догоди у туђој земљи, у Светој Гори; то се и сада понови међу вама чедима његовим, у земљи сопственог народа његовог. Тако се он пење из славе у славу, да бисмо ми, видећи славу његову, постали подражаваоци добрих дела његових, којима он угоди Богу. Хотећи да нас придобије за љубав Своју, Бог преко светих Својих чини чудеса међу нама, да бисмо схватили да Он зна љубав свакога према Њему, и да се ничије добро, учињено Њега ради, неће сакрити од свевидећег ока Његовог, јер је Он наградитељ добрих. Свети, узети са земље на небо, не требају трулежне славе земаљске, нити траже почести од људи, јер примају од Бога на небу славу и почаст, какве око људско не виде нити уху људско чу, и заједно са псалмопевцем кличу: Према оном што имам на небу од Тебе, шта бих ја пожелео на земљи? (Пс. 72, 25). Сва чудеса свети чине ради спасења нашег, да бисмо видевши их, прослављали Бога, дивног у светима Својим, и славећи њих, подражавали их достојно и по могућству у свима богоугодним делима њиховим.

Зато и ја срдечно молим све вас по крви сроднике моје у Господу: подражавајте дела оца нашег која видесте: истиниту веру његову, правду и суд, смиреност и кротост, љубав према ближњима, дарежљивост према убогима, милост према једнокалним нам створењима и једнородним нама по крштењу, која су под влашћу вашом, знајући да је и ваш и њихов Господ на небесима, и да у Бога нема гледања ко је ко. Пред Њега ће стати цар са војником, господар са робом, син са оцем и отац са сином, када се престоли поставе. И Бог ће сести као Судија, и река ће огњена потећи са хуком, готова да прими грешнике, и отвориће се књиге дела наших, где смо сви прстом Божјим записани. И тада ће греси наши иступити против нас као тешки тужитељи, оптужујући нас; и страшно ће се сваки на тој страшној расправи испитивати; тамо ће бити немогуће истину лажју прикрити, или судију подмитити; и тада ће сваки своја дела видети, и уплашиће се, и неће имати куда побећи, јер ће сам Господ судити људима Својим. Знајући то, апостол каже: Страшно је пасти у руке Бога живог (Јевр. 10, 31). Тога ради и ја вам говорим, да се отресете свакога зла и да чините све што видесте и чувате од оца нашег, да бисмо, молитвама његовим избегнувши горе споменуте страхоте, добили са њим и вечна блага у бесконачне векове[16]. Бог мира и љубави, молитвама светог оца нашег, са свима вама и нама. Амин".

Чувши ову страшну поуку, самодржац и сви благородници са сузама приклонише главе своје, и од великог умилења заборавише и да се хлебом заложу, иако је дан већ био на измаку. Чуђаше се старији брат, владалац, сладости језика и сили речи благодати Божје, које излазе из уста млађега. Па са свима павши ничице, поклони му се, говорећи: "Бог који нас молитвама вашим удостоји да будемо слушаоци ваших светих речи, удостојиће нас да их и делом извршујемо". Потом изиђоше из цркве и сви седоше за трпезу, те се после духовне хране насладише и телесне. И убоге, којих беше дошло много, оба брата обилно угостише и богато обдарише.

ДЕЛАТНОСТ АРХИМАНДРИТА САВЕ У СРБИЈИ

Ускоро после тога, богоносац Сава, изданак пустиње, чезнући за светим пустињацима светогорским, и њиховим молитвама достојен велике благодати, помену своје брату владару, да му се ваља вратити у Свету Гору са својом пратњом. Ова реч као копље прође кроз срце владару, и он паде к ногама светог брата свог, и мољаше га у име своје и благородника, говорећи: "Не остављај нас у овај час, о оче свети! и немој ми пре времена тугом узимати душу из мене. Умољен светим оцем нашим Симеоном, молим те, остани овде у обитељи Пресвете Богородице, коју је он сазидао: старешинуј над братијом, не славе ради, него ради добра братије и нас самих и свих људи отачаства твога. Јер, мислим, Бог те ради тога и посла да оцем нашим недовршено довршиш. А ја сам слуга твој у свему добром ка Господу; што год хоћеш и што год речеш, бићу ти добропослушан као господару своје. Но ако нас у Господу можеш помоћи ка Христу, а ти због лењости побегнеш од нас, онда ћеш одговарати Господу за нас".

Милостива, мудра и врло кротка душа Савина, која никада никога није хтела жалостити, видећи усрдну молбу брата, благородника и свих преподобних отаца светогорских који беху са њим дошли, би и овога пута побеђена својим милосрђем. Непрестано горећи Духом Светим, и све часове дневне и ноћне идући за Господом својим, и имајући сва страдања Његова написана на срцу своје, преподобни Сава послуша љубљенога брата. И покоривши се њиховој молби, рече: "Воља Господња с нама нека испуни вашу молбу". Када то чу благочестиви Стефан и остали са њим, душе им се испунише божанствене радости, као да су нашли неку пребогату ризницу. И тако преподобни Сава би постављен за игумана у манастиру Студеници. Примивши манастир, он нареди да се зове лавра светога Симеона, а старешина у њој да буде архимандрит.

Примивши ову малу власт, богоносни Сава ствараше велика дела, јер не поробова трпезама, нити се одаде многоме вину, нити спаваше на меким постељама, него живљаше као и у пустињи: све већим трудима, пошћењем и ноћним стајањима умртвљаваше тело; и не само иноцима биваше углед или законодавац, него се и пре епископства радом показиваше апостол. Јер, путујући по свој земљи свога отачаства, он апостолски проповедаше Еванђеље, мудро објављиваше Свету Тројицу, све учаше оваплоћењу Сина Божјег, јереси разораваше, цркве подизаше, предаваше људима начин живота од апостола, украшаваше своје отачаство обичајима и законима христоименитих људи, у црквама установљиваше

светогорска богослужења, свима иноцима сам беше образац, власницима прећаше Божјом казном због неправдовања, свуда распростираше веру православну, убоге збрињаваше, поуком својом братску љубав утврђиваше. Реч његова све насињаваше слашћу као медом. А чудеса и силе његове не беху далеко од светих: молитвама својим и помазивањем миром он духове нечисте изгоњаше, болесне исцељиваше, ослабљене подизаше, и многа друга чудеса чињаше. Он све чињаше по вољи Оца Небескога: свако добро дело Божје у Богу почињаше, и Бог му извршење даваше. Подобећи се Господу своме Христу, који је небо звездама украсио, он по истоме чину украси своје отацтво сваким доброверјем и светим црквама поља и долине и брда; а где не стиже сатворити цркве, ту постави крст, да се на сваком месту прославља име Божје, и да сви верни, видећи свето знамење крста, у све часове распињу вољу своју распетоме на њему Христу, истинитом Богу нашем.

Видећи све то, сви се дивљаху, и беху послушни вери благочешћа, и сматраху га за пророка Богом посланог. Доласком Светога браћа се помирише: самодржац Стефан и велики кнез Вукан. Поука Светога много је утицала на Вукана, те се овај стидео што је нарушио заповест очеву. Онда престаде гоњење и плењење, и сви противници, видећи како браћа живе заједно у љубави, љубављу им се придруживаху. Српска земља тада беше велика по пространству, и вера православна се свуда по њој шираше молитвама светих отаца наших Симеона и Саве. Многе цркве, мале и велике, сазида Свети док је био архимандрит у Студеници, не само камене него и дрвене, да се на сваком месту владавине Божје слави Бог.

У то време почеше самодржац Стефан и свети Сава зидати и велику цркву Вазнесења Господњег у Жичи^[17], за епископско седиште. Једном преподобни Сава дође са самодршцем Стефаном да разгледају како се зида архиепископија, ради чега су из Грчке земље били доведени многи одлични зидари и вешти каменоресци. Бавећи се ту, свети Сава једнога дана нађе где крај пута лежи ради милостиње човек ослабљен рукама, ногама и свим удовима својим. Видевши да ослабљени не може никако да се усправи, самилосном светитељу ударише сузе и он заплака над трошношћу људског бића. Онда положи ослабљенога на своју мантију, па га са једним учеником својим однесе у цркву и постави пред Спаситељеву икону. Оставши сам са болесником, Свети одмах припаде к Богу, и пошто Му најпре смирено исповеди своје грехе, он се онда дуго, са сузама и метанијама, мољаше за болесника. У овом усрдном молитвеном подвигу, онебесивши се сав душом светлом, и богомисаоним умом прозревши седмосветла небеса, он са топлим сузама вапијаше из дубине душе к Богу за овог паћеника. А кад заврши молитву рече ослабљеноме: "У име Господа Исуса Христа, чедо, теби говорим: устани и ходи са сваком снагом!" И ослабљени одмах, као да је од много година здрав, скочи са мантије као са одра и хођаше. И узнесе благодарност Богу и захваљиваше светитељу. А светитељ га поучи да не заборавља ову милост Божју и да се чува од свакога зла, "да ти доцнији живот, рече, не буде гори од ранијег". И отпусти га кући његовој.

Глас о овоме чуду брзо се пронесе на све стране. И сви доношаху своје болеснике и полагаху их пред ногама Светога. А он, полагајући руке на свакога од њих, исцељиваше их. Када би се пак налазио у Студеници, он је полагао болеснике крај гроба светог оца свог, па их помазивао светим миром од светих моштију његових,

и они су сви, обогаћени молитвама светог Симеона, одлазили својим кућама исцељени и здрави. И беше син диван оцем, и отац слављен сином. Таквим се светилима светљаше тада Српска земља; таквим се мужевима украшаваше. Слушајући о чудесима која бивају од светих, владари и житељи суседних земаља испуњаваху се поштовањем, не само према преподобном Сави, него и према брату његовом - самодршцу Стефану.

Чудотворна сила угодника Божјег светог Саве појави се нарочито када он иступи као заштитник невиних и каратељ кривих, и молитвом својом спасе отачаство своје од крвопролића. Самодржац Стефан беше дао уточиште рођаку бугарског цара Калојована, Стрезу. Овај бугарски цар погибе при нападу на Солун, на који беше пошао, користећи то што су крсташи били заузели Цариград. Стрез, бежећи од новог бугарског цара Борила, који га је хтео убити као царевог рођака, нађе заштиту и уточиште код самодршца Стефана. Христољубиви Стефан га прими не као пребеглицу него као сина, указавши му сваку љубав и поштовање. Цар Борил се неколико пута обраћао Стефану да му преда Стрезу, нудећи му некад дарове а некад претећи му ратом. Стрез је знао за ово, па се плашио и помишљао да бежи на другу страну. Но благочестиви Стефан нипошто није хтео да Стрезу преда цару Борилу, а Стреза је храбрио да се ништа не боји. Штавише да би га уверио у своју љубав, он се побратими са Стрезом, на светом Еванђељу, без обзира на то што су многе велможе упозоравале Стефана на сурову и свирепу нарав овог бугарског пребеглице. Стефан му даде на управу тврди град, звани Просек, крај Вардара; а даде му и војску. И ту га утврди и овластели, удостојивши га да има у њему друга и брата. Но Стрез ту тек поче показивати своју свирепост, и своју неблагодарност. Утврдивши свој дом у Просеку на врло високој стени над Вардаром, он поче упражњавати своја задовољства. Његова омиљена забава била је: пијанчити на високој стени, и са ње, бацати у Вардар људе, који су му ма чим згрешили. Кад кога тако бацаху, он весео узвикиваше: "Пази да не оквасиш кожиху". Нико није смео слободно проћи поред тврђаве, јер је свакоме претила опасност од свирепог властелина. Околни житељи су се не једанпут обраћали жалбама жупану Стефану, и он је неколико пута слао к Стрезу своје људе да га уразуме. И сам му је много пута писао, саветујући га и молећи га да престане са неделима. Незахвални Стрез се свему томе смејао. Не бојећи се Бога, он поквари душу своју, и стаде своме великом добротвору враћати зло за добро. Најзад, окупивши око себе много себи сличних покварењака и најамника, и створивши велику војску, он крену на Стефана. Стефан, "васпитан у доброј вери, и савршен у побожности" посла Стрезу неколико пута изасланике, потсећајући га на пређашњу љубав и пријатељство и молећи га да се окане тако свирепе намере. Али Стрез бејаше неосетљив као камен и сурово упоран. Тада Стефан, помоливши се Богу, сакупи своју богодаровану му војску, и спремаше се да изиђе против непријатеља.

Видећи то, саосетљиви и самилосни богоугодник Сава, сапаћаше срцем у бризи брата, састрадаваше душом за отачаство своје, и жаљаше сународнике своје, јер је знао да ће у ратном сукобу многи изгинути. И заустављајући самодршца Стефана и све главне војводе његове, он им рече: "Идем прво ја к непријатељу, и говорићу му; па ако и мене, као и многе досада, не послуша кад га будем саветовао у Богу, онда ви чините своју човечанску дужност". И светитељ оде у Стрезов логор. Стрез, који је познавао светог Саву још за свога боравка на Стефановом двору, угледавши светитеља, паде на земљу и поклонил му се, а Свети га с љубављу загрли и целива. Онда га светитељ благим речима стаде саветовати и молити да се

окане своје зле намере, потсећајући га на ранију љубав и добротина Стефанова. Али он, горак душом, тврд срцем, глув непажњом, као гуја према обајнику запуши уши своје, да не слуша светитељеве речи и све што му он слатко и дивно, страшно и ужасно изговори. Видевши несвесну савест, и несмерну вољу, и неосетљиву природу каменог ума његовог преподобни му рече: "Ми дакле овако говорасмо желећи добра и теби као себи, и пошто, уздајући се у оружје, не примаш мене који ти саветујем добро, сам ћеш себи зла поцрпсти. Но знај, да се и ми, имајући наду у Господа, нећемо уплашити вас, нити ћемо се уклонити испред вашег мноштва. Коњ је готов на борбу, од Господа помоћ, нека Господ пресуди између тебе и нас".

И тако раставши се с њим, изађе од њега, јер беше већ вече. А кад дође у свој шатор, он подиже к Богу преподобне руке своје, и из дубине душе молећи се и просећи помоћ, говораше: "Помоћи нам дај, Господе, јер сем Тебе помоћника у невољи немамо. Господе сила, Ти праведно судиш, Ти испитујеш срца и мисли, Теби је позната невиност наша, и Ти знаш да ми Стрезу ништа жао не учинисмо. Нека видим на њему освету од Тебе! Јер уздајући се у силу своју, он неправедно наоштри мач свој противу нас, али ће силом Твојом ући у срце његово. Господе сила, Ти праведно судиш, у Тебе се уздам, нека се не постидим!" Тако са сузама просећи помоћ, он призиваше у помоћ и Пречисту Богородицу; и гледајући ка светом оцу свом преподобном Симеону, као ка видљивом, говораше: "Дођоше народи на наслеђе твоје, оче! Али не прећути молитвама својим ка Христу; не дај на поругање чеда и слуге своје!" И одмах, уверивши се од Бога Духом Светим, реченим у души његовој: "Ја сам Спас твој", он се брзо, још у току ноћи, крену на пут к својима.

Те исте ноћи Стрез, спавајући и одмарајући се на постељи, одједном страховито јекну. А кад они око њега поскакаше и упиташе га шта му је, он једва дишући од узбуђења, рече: "Неки страшан младић, по Савином наређењу, нападе ме на спавању, и, истргнувши мој мач, прободе ми срце њиме". И све их узбуђено мољаше да са највећом брзином зову Саву. Они потрчаше, али Светога не нађоше, пошто беше отишао. И тако, страшно јечећи од невидљиве ране у срцу, Стрез те ноћи испусти дух. А његова војска, обузета великим страхом, разбеже се. Неки од Стрезових бољара, волећи да ступе у Стефанову војску, брзо стигоше к њему, и испричаше му о напрасном и невидљивом убиству Стреза. Самодржац Стефан са велможама својим узнесе благодарност Богу за победу, добијену без битке, молитвама Светога Саве.

ПОВРАТАК СВЕТОГ САВЕ У СВЕТУ ГОРУ И ДАЉИ ПОДВИЗИ

Доста година проживе свети Сава, управљајући у лаври светог Симеона, и многа чудеса учини Бог преко њега: стављањем руку својих на недужне, он их исцељиваше; молитвом својом духове нечисте изгоњаше, и многа чудеса чињаше, која због дуљена речи није могућно ни испричати. Чудеса се чињаху не само њим самим, вели животописац Теодосије, него и именом његовим: прости људи у домовини и горама, пасући стада, пошто би помузли млеко, не требаху сиришта,

јер је доста било само рећи: "Савина те молитва усирила (или: укиселила)", и одмах би се са изговарањем тих речи сирење усирило и млеко укиселило, и били врло добри и једно и друго.

Но уколико се чудеса умножаваху, и сви се све више и више у православној вери утврђиваху, утолико светитељ налагаше на себе све већа мучења и подвиге, метанија и ноћна стајања, непроменљиво уздржавање, јер када и за трпезом са братом самодршцем сеђаше, он само привидно јеђаше. Примећујући то, Стефан се дивљаше његовој уздржљивости и много пута роњаше сузе због тога. И сви га много вољаху, и дарове му доношаху, и жељаху да га виде, јер борављаше међу њима, још из младости као ангео чистотом, и светошћу као апостол и чудотворац. Реч његова свагда беше Духом Светим као сољу зачињена. Због многих врлина он уживаше бескрајно и неизмерно поштовање од самодршца брата, од благородника, и од свих осталих. Хвале, славе и почести људске беху му мрске још од самог почетка, и он их се клоњаше. И говораше себи: "Да ми како ова мала и привремена почаст не замени ону велику и вечну? Или да ми не рекне Авраам, или боље - Бог Авраамов: Добра своја примио си у животу свом (ср. Лк. 16, 25)".

Уплашен да не изгуби вечна блага због привремених, он се са тугом сеђаше свога првобитног самораспињања у Светој Гори, свога ропског служења смерношћу, свога младићског страдања, свога босоног идења, својих каљавих костретних рубина, неумивања, обноћних стајања, непрекидног пошћења, чисте молитве непомућиване калом богатства, остављања света умом и узлажења к Богу. Помишљајући на све то, он виде себе као измењена у свему, па жаљаше, туговаше и себе бедним и пропалим називаше. Туга за светогорским подвизима крв му испијаше, и сећање на њих мозак му изједаше. И он, пошто у манастиру Студеници све добро уреди, и правило црквенога устава и монашког живота узакони, и уместо себе постави братији богомудрог игумана, одлучи да се врати у Свету Гору. Целивавши цркву и чесни и мироточиви гроб свога светог оца, он га покваси многим сузама, и помаза себе светим миром његовим. Затим свима даде благослов и мир, и отпутова из Студенице. И дође к брату самодршцу да се опрости с њим. А овај много плакаше и преклињаше га да не одлази, и сматраше његов одлазак као излазак своје властите душе из тела, и мољаше га са свима благородницима да остане. Али светитељ, иако свим тим веома растужен, остаде при својој одлуци. И њихова срца утеши овим речима наде: "Ако благоме Богу буде воља, опет ћу вам се вратити". - Онда му самодржац Стефан даде много злата за његове потребе, и да разда манастирима у Светој Гори, пустињацима и свима невољнима, па га сам са благородницима испрати до грчке границе.

И тако Духом Светим вођен, христочезњиви Сава опет дође у Свету Гору. Његовом доласку се сви обрадоваше, и радосни долажаху да га виде. Јер га сви љубљаху и због крајње смирености његове, и што по првашњем живљењу бејаше свима сав њихов. И живљаше доста времена у својој усамљеничкој келији на Кареји, понављајући своје пређашње младићке трудове пошћењем.

Утом по неиспитаном промислу Божјем, престаде у Студеници тећи свето миро из светих моштију преподобног Симеона. Због тога самодржац Стефан беше у врло великој тузи, сматрајући да је то гнев Божји и да се одвратио од њих отац његов Симеон. Зато побожни владалац строго испитиваше савест своју, осуђиваше себе за грехе своје, туговаше, очајаваше, молбама и молитвама узлажаше к Богу и к

светом оцу свом, и неизмерно се труђаше у милостињи према убогима и у свему што је добро, да би зауставио очекивану казну од Бога. А знак, говораше самодржац, да ће нас казна мимоићи, биће то, ако миро понова почне тећи. Али миро не потицаше. Не налазећи срцу утехе, Стефан се најзад реши да пише своје светом брату у Свету Гору, да дође и молитвама својим учини да миро опет протече. У писму му говораше: "Откако твоје преподобије, господине, отиде од нас, то и свети отац наш Симеон духом одврати лице своје од нас, јер престаде истицати свето миро, које се осећањем Светога Духа обично изливаше из светих моштију његових на утеху нама и целбу, и многа друга чудеса погледањем Духа Светога не бивају више међу нама као пређе. Много се молисмо да нас овима опет обдари, и по природи милосрдно срце очево закључа неприродно од нас немилосрђем као жељезом, и не послуша нас. Да ли нам се ово догоди због грехова наших, што поживесмо неугодно Богу, или што ти ниси с нама да нас очишћујеш од грехова? Стога те молим и преклињем: сажали се на сузе моје, иако због грехова својих не смем удостојити себе да се назовем брат твој; смилуј се на себе и нас једнородне и саутробне по матери. Дођи к нама, богољубљени, и к преподобном оцу свом, да би Господ наш Исус Христос твојим доласком милостивно просветлио лице Своје на нас, и да би ради молитава твојих заповедио преподобном оцу нашем Симеону да Духом Светим опет точи свето миро из светих моштију својих, и да нас као слуге своје, по првом обичају, утеши".

Али, богочежњиви Сава, добровољно заробљен богољубљем, не хтеде се одвојити од сладости пустињачког испосничког и безмолвног живота, и ићи к своје љубљеном брату, уместо тога он својом руком написа молбено писмо своје светом оцу као живом, који по смрти није умро, говорећи: "Као од Бога ти заповеђено, и од нас умољен, преподобни оче, превиди и по које сагрешење према Богу и непослушност према теби од чеда твојих, и учинићеш да твоја света рака, осењена Духом Светим, точи свето миро и сада као и пређе, и, њиме помазавши, развеселићеш чеда своја и народ свој да не малаксавају духом у тузи. Док си био у телу ти си ми рекао да ћеш ме слушати Бога ради, и обећао си ми да ме нећеш оставити молитвама својим када будеш отишао к Богу; - ако је то истина, онда и сада, господине мој, покажи твоју отачаску љубав, те ме, као пређе телом, и сада, још више духом послушај, да се ја, чедо твоје, које се надах у тебе с Богом, не посрамам и не лишим наде. Моли се за нас Господу, оче, у светим молитвама својим".

Свети Сава написа и брату Стефану засебно и утешно писмо. И оба писма предаде своје ученику, чесном преподобном јеромонаху Иларију, да их однесе у Српску земљу. И нареди му: да писмо упућено оцу не предаје никоме, него да у означени дан отслужи свету службу, и да га прочита над гробом преподобнога.

Јеромонах Иларије, приспевши у Српску земљу, поступи у свему по наређењу свога аве: предаде Стефану писмо које беше за њега, и каза му за писмо упућено светом Симеону, и шта му је заповеђено поводом њега. Читајући писмо, Стефан роњаше сузе поточима, и чуђаше се што брат не испуни његову пламену молбу да дође, али радосно прими посланика са великом чашћу. Заједно са јеромонахом Иларијем пође и он у Студеницу. За време свеноћног бдења, светогорски старац пустињак дивљаше се свуноћном и недремљивом стајању, сузама и умилењу самодршца световњака, који живећи у свету и војујући стече толику побожност,

какву често ни пустињаџи не стичу испосништвом у пустињи. Јер Стефан беше необичан владар: изврстан према Богу и људима, искусан и веома храбар као војник, светао и весео међу својим благородницима, правдом и истином светло украшен, изванредан љубављу према ништима, велики ревнитељ књижевности, врло уман и вешт приповедач; када је пак стајао на молитви или у цркви, великим умилењем и громогласним плачем окропљаваше земљу.

После свеноћног бденија, преподобни старац ава Иларије јеромонах отслужи свету и божанствену литургију, и у пуном свештеничком одјејању изиђе из олтар држећи у рукама мирисаву кадионицу и посланицу светога, и приђе гробу светога Симеона, код кога стајаше син самодржац, заливајући га сузама. Покадивши гроб, и поклонивши му се са великим умилењем као живом, ава Иларије сатвори Трисвето над гробом преподобног оца Симеона, и прочита громко молбену посланицу богоносног кир Саве. И чим заврши читање, наједном стаде из гроба преизобилно извирати миро, истичући из свих пређашњих извора, тако да га не стизаху сабрати у судове, него се и сав под у цркви наводни миомирисним миром. И не само из гроба, него и из светих икона преподобнога, где беху исписане, истицаше миро.

Видевши и чувши ово, сви и ужасом и радошћу обузети, узвикиваху са сузама: "Госпoде, помилуј!" Преподобни ава Иларије помаза светим миром све, од самодршца па до последњег. После свега овога, самодржац Стефан изговори свима ову реч: "Треба се дивити Богу, јер је заиста диван у светима Својим, и увек Га са страхом достојно славити и хвалити. Но треба се дивити и светима његовим, корисно је и њих славити, пошто несумњиво стекoше толику слободу к Њему делима и врлинама, љубављу и вером. Јер где се прописа закон људске природе да живи пишу мртвима, или да им што говоре, или да мртви живе послушају и да им заповести извршују? Но све ово бива по речи Господа мог Исуса Христа: Који верује у мене, дела која ја чиним и он ће чинити, и већа ће од ових чинити (Јн. 14, 12). Девојко, устани (Мт. 9, 25); Лазаре, изиђи напоље (Јн. 11, 43), рече Господ, и реч дело извршиваше. Исто тако и многи од светих именом Његовим учинише по речи Његовој дела изнад закона људске природе. Тако и данас ово дивно чудо пред нашим очима би од Господа ради ових светих - ради преподобног оца нашег Симеона и господина брата мог Саве. Јер ви знате колико се молисио и плакасмо да нам се укаже милост изливањем мира, и не бисмо послушани. А сада познасте само речју једнога према другога надприродну послушност у Богу. Сами видесте како Бог обојицу слуша и вољу им извршује. Све пак ово чини Бог ради спасења нашег, да бисмо разумели како Бог више љуби једнога праведника и слуша га већма него многе грешнике света; и да бисмо познали како наш живот није угодан Богу; и да бисмо осудили своју бедноћу како нисмо достојни ни по земљи ходити. Баш зато што смо гресима удаљени од светих људи, треба да их славимо, и да дела њихова према својим моћима подражавамо, увек се дивећи Божјем промишљању о нама, дуготрпеливости и милости. О дубино богатства и премудрости и разума Божјега, како су непознати судови његови и неиспитани путеви његови! (Рм. 11, 33). Јер ко позна ум Господњи, или ко му би саветник у ономе чиме све наше спасење врши? Јер је из Њега и Њиме и у Њега све и сва; Њему слава кроза све векове векова, амин!"

Том приликом христољубиви и милостиви самодржац врло срдечно угости све, веома богато обдари убоге, веселом душом награди благороднике, и сви одлажаху

својим домовима славећи Бога и дивећи се чудесима Светих. А аву Иларија, не смејући га задржати, отпусти и, клањајући му се, рече: "Оче, много ти дугујем, јер си се ради господина брата мог много око нас потрудио и миром ме светог оца мог обогатио". И посла са њим много злата на потребу своје светом брату, предаде му и стакленицу новоистеклог мира са оваком поруком брату: "Твојим светим молитвама даровано нам од оца нашег, још више од Бога, прими од нас као твоје, и моли се за нас Господу".

Вративши се у Свету Гору, ава Иларије исприча Светоме све о чудесима која су се збила, о којима сам Свети није да није знао. Свети многим сузама захвали Богу што није презрео његово мољење; и помазавши се светим миром преподобног оца свог, с многим плачем хваљаше љубав његову према њему и после смрти, и послушност у Богу.

АРХИЈЕРЕЈСТВО СВЕТОГА САВЕ

Извесне манастирске потребе побудише преподобног Саву да опет путује к цару и патријарху, али не у Цариград већ у Никеју, пошто су и цар и патријарх били тамо, а Цариград је од 1204 год. био у рукама латина крсташа. Свети Сава је негде половином 1219 кренуо за Никеју у Малу Азију. Никеја је у то време била средиште готово целокупног политичког живота Грка. Славна тиме што су у њој држани Први и Седми Васељенски Сабор, Никеја је много добила пресељењем цара и патријарха; за кратко време она је напредовала још више. У доба светог Саве то је био град широких улица с многобројним становништвом, високим градским бедемима и високим палатама. Тада је у Никеји царовао цар Теодор I Ласкар, зет свргнутог цара Алексија III; имао је за прву жену Ану, сестру Јевдокијину, те је према томе, био пашеног самодршцу Стефану, по првој му жени Јевдокији. Цар дочека Светог Саву са великом љубављу, јер је био много слушао о његовим подвизима у Светој Гори, а и као пријатеља.

Пошто је дуже време био царев гост и успешно свршио све манастирске послове, свети Сава се спремаше да крене натраг. Али, примивши Богом послани савет у срце своје, он одлучи да приступи остварењу своје заветне мисли; и рече себи и својим пратиоцима: "Сада је време да, с Божјом помоћу, остварим жељу срца мога о земљи отачаства мога. Да ли ће после овога бити такво време, да опет овамо дођем? Ко зна да ли ћемо бити живи?"

Положивши наду на Бога, он изађе пред цара са овом молбом: "Бог који жели спасење свима, па и нама, учини, те оцем мојим и нама би изагнана зловерна јерес из земље људи наших, и православна вера расте и множи се. Но једно нам недостаје: немамо свога архиепископа да посвећује у нашој земљи и да учи у Господу. Тога ради веома молим доброту ваше кротости: нека твоје царско величанство нареди светом оцу весељенском патријарху, да једнога од братије који су са мном посвети за архиепископа земљи нашој, на освећење наше и на похвалу побожности ваше". Цар одговори: "Радосне душе испунићу твоју молбу, али хоћу да видим брата кога си изабрао, да ли ће се допасти души мојој, јер тај

треба да је врло достојан". Свети на то рече: "Нека сви дођу преда те, па ће ти анђео твој казати кога ће изабрати Бог у души твојој". И кад бише призвана сва братија хилендарска, који беху дошли са преподобним Савом, цар рече: "Оци моји а братија твоја сви су чесни и свети, али нисам врло уверен да је ико од њих достојан тако високог чина и апостолског престола. Тебе пак самог с Богом изабра душа моја, јер се живот твој, још од младости твоје, не сакри од нас". А свети се одрицаше, говорећи: "Ни ја нисам дорастао до тога степена, нити сам га се удостојио начином живота".

Цар извести патријарха о молби Светога, и поручи му да другога не удостоји таквог достојанства осим самог молиоца. Патријарх се веома обрадова царевом избору, јер и сам много љубљаше преподобнога. И одмах оде к цару, па цар и патријарх заједно говораху Светоме: "Не одричи се апостолског избора који учинисмо, јер од Бога Духом Светим имамо о теби извештај у срцу нашем. Прими и наш савет као добар и користан. Сада у почетку потребан је људима твојим добар у Богу помоћник са таквим чином; а у тебе је сада реч поуке спојена са влашћу, и све ће ти бити лако имајући Бога за помоћника. И шта је - спасти само себе испосничким самовањем? Ако пак у свету многе речју обратиш од заблуде Богу, урачунаће ти се у већу љубав к Богу".

А преподобни, сав заробљен слатком љубављу према пустињском животу, избегаваше положаје као птица мреже, претпостављајући свему анђелски живот у пустињи, у посту, страдању и молитвеном тиховању. Љубављу за тим животом он раздираше душу своју, и он продужи упорно одбијати цара и патријарха. Цару најзад то додија, па му рече: "Ко нешто нема, а тражи то препирући се! Требало је да се покориш богоугодном савету многих, а не да се својом непокорношћу опиреш и остајеш при своме. Тражи који ће те посветити, а ми нисмо беспослени". - Рекавши то, цар се повуче.

Шта је ова смиреноумна и праведна душа, која је хвале и почести људске мрзела као хулу и бешчешће, могла чинити, видећи царско огорчење и патријархово настојавање? Нуђен много од патријарха и свих високих царевих људи, он се покори царској вољи и рече: "По својој вољи нека Бог изврши вашу свету заповест на нама грешнима".

Обрадован тиме, цар нареди да се све што је потребно за посвећење архијереја припреми из царске палате. И на празник Успенија Богоматере, године 1219, весељенски патријарх Мануил рукоположи преподобног Саву за архиепископа све Српске земље. Цар је са свима великашима присуствовао посвећењу, и узвикивао: "Достојан (=аксиос)!" Достојност Савину је и сам Бог објавио: један од великаша виде како се при хиротонији изли на Саву небеска светлост, и обасја га, и учини га целим огњеним и светлосарним. По завршетку божанствене службе цар и сви великодостојници приђоше новом архијереју и примише од њега благослов. Благочестиви цар позва к себи у царске палате на обед патријарха, све епископе са свештенством и многе великаше; патријарх новог архиепископа српског посади поред себе као сапрестолника. Неисказано радостан због тога, цар приреди велико славље, и обдари великим даровима патријарха, епископе и свештенике, свакога по достојанству, тако да су се сви дивили превеликој царској љубави према Светоме. Том приликом цар и убоге довољно обдари златом.

Ускоро затим свети Сава се стаде спремати за повратак у земљу свога отачаства. Но Бог му стави у срце мисао, о којој он много размишљао, мисао: измолити од цара и патријарха право да се архиепископи српски посвећују у својој земљи, због даљине пута у Никеју, због великих трошкова, због честих ратовања између западних и источних владара која могу омести путовање; и због тога да некад цареви или патријарси не би из нерасположења држали дуго упражњеним архиепископски престо српски. Размисливши добро о томе, свети Сава је желео да својој Цркви издејствује потпуну самосталност, те да ни у чему не зависи ни од Истока ни од Запада. Ради тога призвавши у помоћ Бога молитвама преподобног оца свог Симеона, он приступи цару говорећи: "Ако си, Богом побуђен, благоволео учинити нама савршену љубав, онда је доврши твојом царском заповешћу: да од блаженог и свесветог оца васељенског патријарха добијем благослов и заповест устима и руком, и писмено, да после овога наш архиепископ не долази овамо у царев град ради посвећења, него да се тамо посвети од својих епископа".

Чувши ову неочекивану молбу, цар се измени у лицу. Она се не допаде ни патријарху, ни великашима, јер су желели да Српска црква буде потчињена весељенском престолу патријаршиском. Но с друге стране цар, због велике љубави коју имађаше према светом Сави, стиђаше се да му не испуни молбу, па с муком утишавши оне који негодоваху, учини Светоме по прошењу. Тада свети патријарх, умољен од цара, написа благослов - грамату, да више не долази из Српске земље у царев град кад хоће да посвете себи архиепископа, него да тај архиепископ са сабором својих епископа то учини, или пак да се сами епископи сакупе и посвете себи архиепископа. Руком и устима патријарх и сви архиепископи, митрополити и епископи благословише новог архиепископа и благословише и оне који ће после њега бити, и заповести благословене, сваки својом руком потписавши, предадоше Светоме. Много дана патријарх примаше архиепископа Саву, и као новопосвећеног учаше га свима црквеним правилима. Пошто га обдари архијерејским жезлом и светим одеждама, патријарх му уручи још једну грамату, и то овакву: "Ја Мануил, васељенски патријарх архиепископ Константинова града, новог Рима, у име Господа нашег Исуса Христа посветих Саву за архиепископа све Српске земље, и дадох му у Богу власт: да по свој његовој области црквеној посвећује епископе, свештенике и ђаконе; да разрешује и везује кривице сагрешења људских; и да све учи и крштава у име Оца и Сина и Светога Духа; и нека сви православни хришћани слушају њега као и мене самог".

Опростивши се са светим патријархом, многоструко и драгоцено обдарен од њега божанственим почастима, архиепископ Сава оде к цару да се опрости с њим. Цар га с љубављу дочека и, молећи од њега благослов, рече му: "Све молбе твоје испуних, оче; молим твоју светост, да нам будеш молитвеник у молитвама својим ка Господу. Нека праћен Богом добро стигнеш к својима, па нас потом извести о своме здрављу". Цар му даде што му је за пут потребно, и уз то много злата, које он одбијаше. На то му цар рече: "Прими ово, да као новопостављени архијереј дајеш путем онима који просе од тебе; и моли се за нас".

Тако се свети отац наш Сава удостоји апостолског чина, и издејствова Српској цркви самосталност. Он морем отпутова у Свету Гору. Када се тамо рашчу за његов долазак, поврвеше к њему у Хилендар оци из пустињских гора, из пећина, из каменитих увала, поврвеше радосни и тужни: радосни, што ће се видети са њим

и добити благослов од њега; тужни, што ће их он морати оставити, он - њихов добри хранилац у Богу, сапосник и саподвижник, који је још од детињства одрастао са њима у пустињи. Свети архиепископ их све милостиво утеша речима и обдари по потребама, молећи их да му својим молитвама к Богу буду помоћници. А прот и остали игумани великих и малих манастира призиваху редом светог архиепископа да служи и посвећује им свештенике, ђаконе и чтеце. Тако свети подвижник последњи пут обиђе све манастире и поклони се свима црквама, помоливши се у свима светим црквама за себе и за благоверног цара и за цео свет. И пошто проту и игуманима и свима даде целив у Господу, врати се у Хилендар. Ту насамо поучи игумана да свима потчињенима сам буде образац сваке врлине, а братију опет - да у свему слушају игумана са страхом Божјим. И давши свима мир, благослов и целив у Господу, он крену за Србију, узевши са собом неке одабране монахе, са намером да их у Србији посвети за епископе.

Одлазећи из Свете Горе, светитељ са љубављу и тугом посматраше дубраве и камените путеве, по којима је бос ходио, свете похађао, њиховом се блаженом животу дивио, животу непрестаног молитвеног узвишавања ума од земаљског к Богу. Сећаше се и првих година свога монаховања, и како је много поука добијао од ових светих подвижника, и како је много помоћи од њих добијао на свом путу ка Богу гледајући њихов живот. А помисао да свега тога неће наћи у својој земљи чинила му је растанак са Светом Гором још тежим. И он, одлазећи из Свете Горе као из неког божанственог раја, плачући говораше: "О, коликих се блага лиших ја, кукавац! О, колико богатство - молити се Богу неометан бригада световним - замених ништавном славом људском! Авај мени, авај мени! ко да се не заплаче нада мном! Где падох и шта добих! Господе Боже мој, одвајам се од светих Твојих у које се уздах, одлазим из Свете Горе! Ако је на мени блага воља Твоја, молитвама Пречисте Матере Твоје и угодника Твог Симеона, оца мог, не остављај ме у такој тузи да ме утученост потопи!"

Тако путујући цео дан тужан и невесео, он стиже до првог конака изван Свете Горе. Сав утучен и уморан, он прилеже да се одмори. Но гле, у сну му се јави Пресвета Богомајка, и подиже му душу из утучености, говорећи му: "Имајући мене за посредницу код Цара свих Сина и Бога мог, зар ти и због тога тугујеш? Уставши, иди хитно на посао, за који те Господ изабра, ништа не сумњајући, јер ће ти све у Господу помагати на добро".

Дошавши к себи од виђења, и нашавши срце своје утешено неисказаним весељем, свети Сава са многим сузама заблагодари Богу. И имајући пречисто уздање у Бога, он радосно продужи пут свој. Дошавши у велики град Солун, он се поклони гробу светог великомученика Димитрија, и свима светим црквама по реду, посети митрополита и отседе у манастиру Филокали. И, ни часа не часећи, он призва највештије живописце, и замоли их да му брзо израде две велике иконе: једну - Господа Христа Сведржитеља, и другу - Пречисте Мајке Божије, која му се јавила. Сјајно украсивши ове иконе златним венцима, драгим камењем и бисером, светитељ их постави у цркви манастира Филокале, у знак захвалности због јављења Богородице које је имао. У Солуну он набави све црквене утвари, потребне за његову архиепископију, и потребне законске књиге[18]. Онда крену у своју земљу, известивши претходно о свом доласку брата свог, самодршца Стефана.

Чувши да му долази брат, благочестиви Стефан се испуни двоструком радошћу: једно, што му долази давно жељени и љубљени брат; и друго, што долази са божанском влашћу архиепископа. Али, спречен болешћу, он му није могао сам изаћи у сусрет, него посла синове своје да га пресретну на граници Грчке. Кад свети Сава стиже к одру болеснога брата, овај беше толико болестан да се није могао подићи да брата загрли. Но Господ, доласком угодника Свог, свеопшту жалост због Стефанове болести окрену на радост. Јер свети Сава животворним крстом освети воду, и том освећеном водом и топлим молитвом напоји брата, и свега га окропи, па метнувши свете руке своје на чесну главу његову, са сузама се помоли Богу тајно у срцу, и одједном болест ишчезе, самртничко бледило на лицу уступи место животном руменилу, болесник устаде са одра, иако најбољи лекари говораху пре тога да му нема наде на живот, и одмах седе за трпезу са светим архиепископом и са благородницима.

По доласку свом у Србију као архиепископ, свети Сава обавести прво свог брата самодршца Стефана шта је учинио у Никеји и шта намерава сада чинити и како мисли да изведе организацију Цркве. После тога он оде у свету лавру Студеницу, да се поклони гробу свога љубљеног и светог оца, и да му захвали за помоћ коју му је он стално указивао. Дошавши у свету Лавру, он са многим сузама љубави изљуби свету цркву и мироточиви гроб свог светог оца, захваљујући свом светом оцу за сва добра која му непрекидно чини.

Свети Сава одмах приступи спровођењу организације Српске цркве. У договору са братом Стефаном, властелом, свештенством и народом, он по географским целинама подели земљу на епархије, епархије на протопопијате, а протопопијате на црквене општине. Најбоље од својих ученика постави и посвети за епископе, а најбоље свештенике за протопопе. Издржавање епископија обезбеди са самодршцем Стефаном на тај начин, што свакој епископији дадоше доста велика властелинства. У исти мах он прописа уједно и уредбе о реду и раду у тим властелинствима, и особито, о односу епископа према становништву тих властелинстава. Сем тога, свака епископија доби по један аутентичан препис Номоканона (=Крмчије) и свих осталих потребних црквених књига, и свети Сава нареди да се у свакој епархији преписи црквених књига имају вршити само из тих епископских примерака. Тиме је спречено кварење црквених текстова које се неминовно дешава сталним преписивањем са преписа, а не са оригиналног текста.

Боравећи у Студеници, свети Сава је у све недеље и велике празнике, по светогорском обичају и правилу, држао у цркви свеноћна бденија, и вршећи свету божанствену литургију посвећивао свештенике, ђаконе, подђаконе и чтеце, а све људе учио правоверју и да се обраћају к Богу покајањем и строгим животом. И диван бејаше призор, који се непрестано понављао: кад год је свети архиепископ, за време богослужења, прилазио гробу свога оца и кадио га, свети Симеон је у награду за то своје сину просветитељу одговарао изненадним изливањем мира на сву цркву. Из Лавре свети Сава оде на свој архиепископски престо у Жичу. Црква још не беше живописана. Светитељ је украси живописом, свети престо утврди на светим моштима, и освети је. Ту он посвети дванаест одабраних ученика својих за епископе у Србији. Ноћ и дан не престајаше марљиво учити свакога, говорећи им: "Епископство је добро дело, јер се труди о Богу и к Богу, и има велике почасти од Првога Пастира, Епископа душа наших - Христа Бога. Епископ треба да је без мане, трезвен, целомудрен, побожан, гостољубив, вредан да учи, да није пијанина,

да је марљив, неподсмешљив, да није лицемер, да није свађалица, да није грамжљив, да није среброљубац, да је милостив, и остало знате (ср. 1 Тим. 3, 2-7). Ваља вам се, дакле, постарати да се од ових и свих других зала најпре ви сами сачувате, и да вам живот свагда бива беспрекоран, да би сте се утврдили као образац сваке врлине у Богу повереној вам пастви". И још им говораше да се у свему држе учења и предања светих апостола и светих отаца, давши им и књиге законске. И тако, давши свима мир и благословивши свакога, он их посла у њихове епархије.

Када велика црква у Жичи, за коју су иконописци били доведени из Цариграда, би довршена са свима достојним лепотама, свети архиепископ нареди брату самодршцу Стефану, да дође у Жичу са свима великашима и благородницима. Сам пак свети архиепископ сазва са своје стране епископе, игумане и све црквене служиоце; и сви се сабраше у великој цркви у Жичи, у архиепископији. А кад сабор би врло велики, свети Сава, севши са братом самодршцем на престо првосветитељства, рече ради чега је сазван сабор и о себи, говорећи:

"Знате и чули сте о првом и другом бежању мом од вас у пустињу; знате и то, да ниједну од лепота овога света не претпоставих љубави Божјој; молитва Богу свагда је за мене била највеће блаженство на земљи. Ради вас, саплеменика мојих, ја оставих свету и слатку ми пустињу и дођох овамо не да тражим ништа ваше него душе ваше; тако рећи, ради душа ваших ја душу своју омрзох, сећајући се древних светаца који са болом у срцу говораху Богу о својим суплеменицима: Ако спасаваш, спаси људе ове; ако ли нећеш, онда и мене испиши из књига, у које си ме уписао (ср. 2 Мојс. 32, 32); желео би да ја сам будем одлучен од Христа због браће своје по телу, Израиљаца (Рим. 9, 3). Угледајући се на њих и саосећајући са вама, ради вашег спасења ја и своје презрех. Но, ако ме послушате, па ја узаконим нешто добро у Богу међу вама, онда ћу вашим спасењем стећи и удвостручити своје спасење и ја. Тога ради молим вас, будите ми послушни у свему што вам у вашу корист предложим у Богу. Ето, Господ Бог ваш, молитвама угодника Свог, светог и преподобног оца нашег Симеона, утврди вас и умножи и распространи, и многи су међу вама начелници и власти, ипати и војводе, а многи су и жупани мали и велики. Није лепо да онај који вама у Богу влада има исти назив са вама; напротив, као што ја вас ради бих обучен влашћу свештенства и постављен за поглавара Цркве у Богу, тако треба и онога који у Богу влада народом украсити венцем царства, и то ради ваше части и хвале, славе и величине".

Чувши ову благу светитељеву реч, пуну љубави за њих, они бише тронуте, и с радошћу му се поклонили, обећавајући му да ће га у свему послушати. А тада беше празник Господа и Спаса нашег. Пошто би отслужено свеноћно бденије, свети архиепископ служаше свету и божанствену литургију са свима епископима, и игуманима, и с многим свештеницима. У одређено време, пред освећивање Дарова, свети Сава призва свога брата великог жупана Стефана пред свети жртвеник, благослови га молитвама и мољењем к Богу, препаса га драгоценом багреницом, венча чесну главу његову венцем царства, и помазав га миром, прогласи га самодржавним краљем Српским у Богу. А благородници и сав народ поклонилише му се, и молећи му од Бога дуги век узвикиваху: "Нека буде! нека буде!"

Кад изађоше из цркве, сви седоше за трпезу. Архиепископ и краљ приредише врло велики пир, на коме беху присутни сви благородници, епископи и сав народ; при чему и убоги беху богато обдарени. Благочестиви краљ се неисказано радоваше, не царском венцу, не скупоценој багреници, - јер је знао да су трошни и пролазни, - него толиком народу који се слегао са свих страна, и што су видели дивну цркву његову. Она је била тако величанствена и украшена, да је сваки који је видео помислио да је земаљско небо.

Сутрадан свети архиепископ нареди да се опет сви сазову у цркву. А кад се епископи и благородници и сви људи сабраше, свети архиепископ са братом краљем Стефаном седе, и, отворивши своја богоречита света уста, говораше свима: да буду чврсти у вери отачкој; да се клоне богомрских јереси, јер "немогуће је, не одлучивши се од онога што је зло, навикнути се на оно што је добро"; да се вером и покајањем обраћају од својих заблуда к Православљу, јер је страшно упасти у руке Бога живог. "Чувши и разумевши толику љубав Божју која је на нама, говораше светитељ Божји, кренимо сви усрдно стазама духовних заповести, свагда прилежно молећи Господа Бога свог. Јер прво и последње дело јесте: непрестано узносити Богу богоугодне молитве и мољења; беспрекорно ходити у светим заповестима Његовим; држати предања светих апостола Његових; и не одлучивати се од црквеног збора. Јер прва заповест дата је свакоме човеку: клањати се Господу Богу своме; и Њему јединоме служити сваком душевном и телесном чистотом и сваким доброверјем; и Њему работати несагрешиво; сав живот свој управљати по Његовој вољи, и Њега се једино бојати, и смиравати себе пред Њим, и сматрати себе за ништа, а Бога сматрати за све: за силу и крепост и Спаситеља и избавитеља и победитеља непријатељских напада, и за чувара од почетка и свршитеља до краја, Исуса Христа Сина Божија, коме припада слава и моћ заједно са Оцем и са Пресветим Духом, и сада и увек и кроз све векове".

Чувши ову поуку, сви говораху: "Верујемо и исповедамо, владико, како ти учиш". После тога свети Сава, са свима епископима, приступи служењу свете литургије. По прочитању светог Еванђеља, апостолски сапрестолник свети Сава стаде громко читати Символ вере, који за њим реч по реч изговараху сви: краљ Стефан, благородници и сав народ. И тако три пута сви изговорише Символ вере. Затим свети Сава нареди да сви за њим громко произносе ово: "Примамо све свете Саборе светих Отаца, који су се у разним местима састајали ради утврђења божанствене православне вере; и кога се они одрекоше, одричемо се и ми; и које они проклеше, проклињемо и ми. Клањамо се и целивамо свечесну икону човечанског нас ради оваплоћења Христа, Логоса Божјег и Очевог. Клањамо се и целивамо икону Пречисте Матере Његове, и исповедамо да је Она Приснодјева и Богородица. Клањамо се светоме дрвету, часном Крсту, и њега целивамо, јер се на њему прикова живот свих - Христос. Клањамо се божанственим и светим Тајнама Христа Бога нашег и, причешћујући их се са вером, примамо не прост хлеб и вино, него само тело Христа Бога нашег и саму свету и животворну крв Његову, проливену за живот света. Клањамо се светим и божанственим црквама и светим местима; поштујемо и свете сасуде; клањамо се и иконама свих светих угодника Божјих, достојно их поштујемо и целивамо, следећи у свему апостолским предањима и учењу светих Отаца. Тако верујемо и тако исповедамо; а све јеретике и сву злу јерес њихову проклињемо".

Потресан је то био приказ у храму: сав народ гласно исповеда своју веру и проклиње јерес, а свети Сава стоји усред народа, и као други претеча и крститељ, свима вапије: "Покајте се!" А краљ Стефан, видећи где брат његов чини што пређе у њих није било, дивљаше се и многим сузама земљу окропљаше.

И трећег дана свети Сава позва све у архиепископију, и поучи их довољно светој вери, наглашавајући да треба живети по светим правилима вере. И апостолски говораше: "Нити нам строг живот без праве вере у Бога може што помоћи, нити нас право исповедање вере без добрих дела може претставити Господу, Него треба обоје заједно да бива, да би човек Божји био савршен и да не храмље никаквим недостатком. Јер вера спасава, када љубављу у Богу чини добра".

И пошто свима даде мир и благослов, он отпусти благочестивог краља и благороднике њиховим домовима, а оне који су исповедали јерес задржа са собом у цркви, па их насамо тачно испита. Онима који беху некрштени, пошто претходно проклеше јерес у којој бејаху, свети Сава нареди да се по закону црквеном припреме за свето крштење, па их онда удостоји крштења. Онима пак који су били крштени у латинској јереси (тојест у римокатоличкој јереси), пошто исто тако најпре проклеше своју злу јерес, и пошто исповедише Символ вере, и прочиташе молитву светоме миру, заповеди да се тим светим миром помажу по свима чулима, и да тако буду с нама у вери. Свети Сава заповеди и свима епископима да тако исто поступају са таквим јеретичима који им буду долазили.

Свети Сава посла и многе егзархе, тојест многе изасланике, да изналазе оне који су као паганци (као незнабошци) узели жене без благослова и молитве, и заповеди им да такве венчавају, макар били стари и деце имали. Сам пак свети Сава пролађаше и обилађаше сву земљу народа свога, утврђујући народ у православљу, поучавајући га, предајући му добре нарави и обичаје, настављајући све ка покајању и исповести. Иноке сабираше на скупове у манастирима и прописиваше им да држе прописе законске и службе црквене. Јеретике поучаваше много и мољаше да се придруже саборној апостолској Цркви. А упорне и окореле јеретике одлучиваше од Цркве.

Крунисање Стефана за краља изазва завист код угарског краља пошто није волео уздизање Србије, и он објави рат Стефану. Стефан одмах дозвола светог архиепископа, и замоли га да иде к угарском краљу Андрији и одврати га од рата. Свети Сава, готов да помогне свакоме, поготову брату и својем народу, послуша брата, и са надом у Бога одмах крену. Угарски краљ га прими с великом чешћу као архиепископа и краљевог брата. У почетку, благе речи светитељеве о правди, истини и љубави, не подејствоваше на краља. Он се охољаше пред Светим као несавитљиви кипарис. Но светитељ, уздајући се у Бога, није губио наду. Како тих дана беше велика жега, свети Сава поручи краљу да му пошаље мало леда. Краљ с радошћу нареди да се светом архиепископу одмах однесе леда из његових леденица. Али га слуге обавестише да се од силне жеге сав лед истопио у свима леденицама. То веома ожалости краља. Али веома обрадова светог архиепископа. Јер он одмах прибеже молитви. И подигавши руке своје к Богу, са сузама говораше: "Господе Исусе Христе, Боже наш, надо моја и уточиште, помоћниче мој и избавитељу, нека се ови људи сада, који нас нападају насиљем, поуче на нама. Не остави ме, Господе Боже мој! Молитвама Пречисте Матере Твоје, Приснодјеве Богородице, и светог угодника Твог Симеона, оца нашег, учини сада

са мнош знамење на добро, да га угледају они који ме ненавиде, и да се постиде. Послушај ме, Господе, послушај; као што си некада пророка Свог послушао огњем, послушај и сада градом небесним мене, грешног слугу Твог, да и ови разумеју да сам ја слуга Твој, и да се ужасну и уплаше, и да се они који траже да нам напакоште, задиве и прославе име Твоје, Оца и Сина и Светога Духа, сада и увек и кроз све векове."

И док молитва беше још на устима Светога, настаде олуја, севање муња, страшна грмљавина, сумрак, и сручи се велики град око светитељевог обиталишта и покри земљу много. Светитељ, стојећи још на молитви, са сузама захвали Господу, говорећи: "Слава Теби, Господе! слава Теби, Човекољупче! слава Твоје милосрђу, што си и мене грешнога послушао! Довољно је, Господе, Твоје милости, коју показа ради мене, слуге Твога; нареди опет свесилном речју Својом да град престане!" И одмах с речју његовом престаде град. Свети, захваливши Богу са много радости, заврши молитву. Онда нареди да му се донесе од богоданог града, те сам најпре окуси од њега као од неког благослова. Потом пуну сребрну зделу града посла краљу са речима: "Пошто се у твог краљевског величанства не нађе леда због жеге, ја бих принуђен да иштем од Творца времена, од свебогатог Бога. И пошто ми Господ дарова лед из евојих неоскудних скровишта, ја шаљем и теби на благослов. Пошљи људе да узму колико им треба".

Краљ прими пошиљку са дивљењем и страхом. И договори се са својим великашима да испуне молбу светог архиепископа: да имају мир и љубав са краљем српским. И сви заједно са краљем одоше к светом Сави, и клањајући му се и одајући му хвалу, говораху: "Пошто увидесмо да си ти Божји човек, буди нам присни гост, а брат твој, краљ српски, нека нам је увек у љубави много више него пре. Молимо тебе, Божји човече, опрости нам што ти рекосмо у препирци, и не спомињи то к Богу, да не бисмо нешто настрадали, јер видимо да си Божји човек, и Бог те слуша у свему". И сви прилажаху к њему, узимаху благослов од њега, прилагаху очи своје и лице ка куделној мантији његовој и, целивајући је, отступаху од њега. Јер врлина побожности уме да задивљује не само саплеменике, него и непријатеље, особито када се Богом чудесне ствари објављују. Нарочито се краљево срце испуни великом љубављу према светитељу. И он изјави жељу да светитељу исповеди грехе свога живота и веру своју. Светитељ с љубављу прими његово покајање, поучи га правој вери, и препоручи му да се одрекне латинске јереси, пошто краљ држаше латинску веру. После трократног одречења од латинске јереси, краљ три пута изговори свети Символ православне вере. И пошто изврши на њему и све остало што је прописано за такве, и пошто га свега обнови вером православном, светитељ га удостоји причешћа пресветог Тела и скупоцене Крви Господа Бога и Спаса нашег Исуса Христа. Потом га много поучи истинама православне вере. Утешени краљ отпусти светог Саву ка брату Стефану са великим даровима благочестивом краљу Стефану, и засебно обдари премногим почастима Светога и оне који беху дошли с њим, и испративши га сјајно, отпусти га у његову земљу. Посла и од својих великаша да га са сваком почашћу допрате, док се и преко Саве не превезе.

Ускоро после тога разболе се благочестиви краљ Стефан, па позва свог светог брата да га удостоји светог анђелског монашког лика. Но Свети није хтео нипошто учинити то, рекавши му да ће га он сам замонашити када дође време. Стефан се за кратко време опорави од болести, и свети архиепископ отиде у своју

архиепископију. Међутим, краљ Стефан се понова разболи, и то врло тешко, и с плачем написа Светоме да дође и да га удостоји светог и анђеоског иначког лика, "јер, рече, нећеш ме више видети у овом животу". Блажени Сава одмах крену и брзо иђаше к своме брату, али Стефан брже изиђе из овог живота, и отиде ка Господу, и нико га не смеде удостојити иначкога лика. И ни краљевство не беше оставио никоме од својих синова, говорећи: "Краљевство није моје, него Божје и светог владике и брата мог који се трудио о њем. И као што га пређе даде мени молитвама и благословом, тако ће га и сада дати ономе на кога му Бог укаже".

Краљеви синови и сви мали и велики плакаху и спремаху се за погреб, а у сусрет светоме архиепископу послаше гласнике са поруком: "Владико свети, мучним хитним путовањем не бацај себе у болест, брат твој и без иначкога лика отиде ка Господу". Када свети архиепископ чу за смрт свога брата, мач бола прохођаше му душу. Сишавши брзо с коња и захваливши Богу са много сузног ридања, рече: "Слава Богу за све!" Но ражалостивши се много више што брата свог није удостојио монашког лика него ли што је умро, он рече: "Ја сам, бедник, крив за то пред мојим братом; него као свагда, и сада још више, Господе, Господе, не остави ме да се због тога увек у животу мом потапам тугом". И падајући на земљу с плачем великим и опет устајући, мољаше се говорећи: "Владико Господе Исусе Христе, Боже наш, Ти си човечанском природом Својом заплакао над Лазарем, и божанском природом Својом истраго си га влашћу из ада, и подигао га из гроба после четири дана и, предоставивши га жива сестрама његовим Марти и Марији, Ти си им сузе утолио! Господе, Ти си Јаирову кћер подигао из смрти као иза сна; Ти си удовичина сина подигао са одра, када су га носили да сахране. И ја грешни данас се угледам на њих; падајући пред Тобом, ја се молим благодати Твојој: као некада њих, тако и мене сада услиши и помилуј, јер си Ти тада и сада и вавек исти. Теби је све могуће, и ништа Ти није немогуће. У Твојим је рукама душа и дисање сваког створа, јер Ти живот држиш и смрћу владаш, и осим Тебе нема спасиоца. Свесилном речју Својом заповеди пресветлом и благом. ангелу Твом, да врати душу слуге Твога, брата мога, да буде опет жив данашњи дан до идуће ноћи, да бих га могао украсити анђеоским монашким ликом, што му беше жеља. Смилуј се, дакле, сада и на мене грешног, да и ја слуга Твој памтим милост Твоју на нама, да бих смелије и усрдније служио Теби, Богу моме, у остало време живота мога". Па онда са великом вером и слободом рече: "Анђеле Божји, у име Господа нашег Исуса Христа говорим ти: поврати душу слуге твога, брата мога, да бих га, дошавши к њему, опет нашао жива". И тако, усевши на коња, брже гоњаше путем, говорећи: "У Тебе се, Господе уздах, да се не постидим".

Стигавши у двор, он приђе к преминулом брату, одмакнувши од њега оне који плакаху. И довољно окропивши огњеним сузама чесно лице његово, он се дуго мољаше тајно у срцу за њега Тајновидцу и Свевидцу - Богу. И положивши на његово срце своју свету десну руку, осени га крсним знаком у име Свете Тројице. И одмах осети како срце поче да куца и хладно тело да се загрева и оживљује. Обрадован што му је услишена молитва, он Христову реч рече краљевим синовима који стајашу напред и свему народу: "Не плачите, нити вичите, краљ није умро него спава, и душа је његова у њему" (ср. Мат. 9, 24). И буђаше краља као иза сна, говорећи му: "Устани, господине мој, и говори ми!" Тада краљ, отворивши очи своје из самртног сна, и познавши Светога, узне му руке и целиваше их. Свети га онда подиже, и он одмах устаде и седе. Сви присутни беху задивљени и запрепашћени, и сви сложено викаху: "Господе, помилуј!"

Потом свети архиепископ украси свог брата краља светим и анђеоским и великим ликом монаштва, именовавши га Симон монах место Стефан. Онда приведе његовој руци најстаријег сина његовог Радослава, и нареди му да њему преда краљевство. Краљ монах рече: "Ја влашћу скиптар, а ти молитвама благослов". Симон с љубављу целиваше монашко одело своје, у које беше обучен, више се радујући њему него царској одори. Потом га свети архиепископ причести Пресветим Тајнама Христовим. И пошто изврши на њему све што је по уставу, свети архиепископ рече: "Благодарим Ти, Господе, што услиши молитву моју, и што видех слугу Твога, брата мога, како жељах. Прими опет у мир душу његову, Господе, да се као о васкрсењу његову и о престављењу његову опет прослави име Твоје свето". И тако монах Симон, слатко се веселећи и Богу благодарећи, на рукама светога архиепископа предаде дух свој Господу, септембра 1223 године. Присутни пак, сви се од удивљења оставише плача и, славећи Бога и светог архиепископа, чуђаху се светости његовој, што Бог молитвама његовим учини таква чудеса међу њима. Свети Сава, са епископима и свештенством, са краљевим синовима и благородницима, испратише до Студенице тело преминулог краља монаха, и тамо га чесно и достојно положише у цркви Свете Богородице, близу светог Симеона, оца његова.

ПУТОВАЊЕ СВЕТОГ САВЕ У СВЕТУ ЗЕМЉУ

По престављењу Првовенчаног краља, свети архиепископ венча краљевством у Жичи старијег сина његовог Радослава, и, утврдивши га молитвама и благословом, предаде му да самодржавно управља отачаским и српским скиптром. Мало времена проведе свети Сава са њим, пошто му је давнашња жеља била да посети Свету Земљу и поклони се тамошњим светињама. Узалуд га са сузама мољаху сам краљ Радослав, и епископи, и благородници, да не одлази од њих али га не могаше задржати. Утешени надом да ће им се опет вратити, они га отпустише. Много злата и сребра, па да је хтео Свети узети и сав дом његов, даде му краљ Радослав да понесе са собом.

Даровавши свима мир и благослов и целив у Господу, свети архиепископ отпутова у Далмацију, године 1229, а одатле, својом лађом, у Свету Земљу. Стигавши срећно у свети град Јерусалим, он се са много суза поклони животворном гробу Господа Христа, грлећи га рукама и с љубављу целивајући. У Јерусалиму би сјајно примљен од светог патријарха Атанасија, са којим сутрадан отслужи божанствену литургију у великој цркви Васкрсења. Многим даровима и почастима Свети обдари цркву Божју, и патријарха и саслужбенике његове, а уједно и ниште. Онда узе од светог патријарха благослов да може у свој области његовој у Палестини вршити свету литургију, па крену на поклоњење светињама. На Сиону, у Витлејему, у Гетсиманији, на Гори Елеонској, у Витанији, у великој пустињи Четрдесетнице, и у свима светим местима, он отслужи свету службу, и свуда обилну милостињу раздаде. Затим оде на Јордан, на место Богојављења; па, прешавши Јордан, поклони се пештерној цркви светог Јована Крститеља, љубазно примљен од игумана и братије. И ту отслужи свету службу. И, давши довољно

благослова који ношаше, прими целив у Господу и молитву од свих, па допраћен од њих до Јордана, оде у манастир светог Герасима.

Из манастира светог Герасима свети Сава дође у велику лавру светог Саве Освећеног, где многим сузама ороси гроб свога светог имењака. Срдачно примљен од игумана и братије, он се ту мало одмори, и сутрадан отслужи свету божанствену службу. У лаври братија му предаде пастирски жезал, патерицу свога аве, према древном завештању које се предавало код њих с нараштаја у нараштај: да се та патерица преда само епископу са именом Сава. Та се патерица и данас чува на Атону у келији званој Патерица. У лаври свети архиепископ остаде доста дана. За то време он обиђе пештеру светог Саве Освећеног и сва места у пустињи, где је он живео у молитвеној усамљености, посту, испаштању и страдању. Обиђе са усрђем и све преподобне, који усамљенички и побожно самујући живљаху око свете лавре и пут Мртвога Мора у долини, и умилењем расташе у души посматрајући где људи од крви и мяса живе скоро бестелесно. И много разговараше са њима о духовним стварима. И пошто се обогати њиховим молитвама и богатством, он се весео врати у лавру, коју више обдари него друге манастире. Свети Сава посети и лавру светог Јевтимија Великог и манастир светог Теодосија Великог. Оде и у град Назарет, где у светој цркви Благовештења Богородице отслужи свету службу. Одатле стиже и на свету гору Тавор, и ту у цркви топлим сузама ороси свето место где се Господ преобразио. И веру срца свога делима показиваше у свему, вели животописац Доментијан, хотећи до краја извршити превелику врлину, имајући у својој богоносној души човечанску природу покривену Духом Светим, и куда год путоваше, свуда беше вођен Духом Светим.

И тако свети архиепископ, обишавши све пустиње и манастире у Палестини, и поклонивши се свим светињама, и раздавши милостињу, врати се у свети град Јерусалим. Патријарх Атанасије га опет радосно прими, дивећи се његовој усрдности у обилажењу светих места и испосничким подвизима у Богу. Састајући се много пута потом, саветујући се са патријархом о црквеним правилима и поучавајући се, божанствени се оци радоваху у Господу. Оба светилника Божја стекоше велику свету љубав међу собом.

У Јерусалиму и по манастирима свети архиепископ покупова много светих моштију, светих одежда, светих утвари, да као благослов однесе у своје отачаство. И отслуживши опет са патријархом свету службу у великој цркви Васкрсења, опрости се са патријархом целивом у Господу, и крену на пут у своје отачаство[19].

Чуван Богом, светитељ срећно стиже преко града Акра (Акона) у Никеју. Тада у Никеји беше цар Јован Ватац (1222-1254). Ватац са великом чешћу прими светог Саву, и задржа га много дана код себе. Пред полазак за Свету Гору, цар обдари светог архиепископа часним дрветом Крста Господњег, светим моштинама, богослужбеним одеждама и црквеним сасудима, и многим другим даровима. И стави му цар на расположење своју лађу, са наоружаном посадом, да га прати до Свете Горе. У Светој Гори богоносни Сава дарезљиво дељаше по манастирима цареву и своје злато. Преподобни прот, чесни игумани и сви богобојажљиви људи с љубављу га дочекиваху као изданак Свете Горе. У Хиландару проведе доста времена, хранећи божанственом храном своје духовно стадо.

Из Свете Горе свети архиепископ отпутова у Солун. Ту цароваше Теодор Ангел, који с великим почастима дочека светог Саву. И цар и митрополит Солунски много се заузимаху код Светога да благочестиви краљ Радослав буде с њима у љубави и у миру, јер је цар желео пријатељство са Србијом. Када краљу Радославу стиже глас о доласку његовог стрица, он му са епископима, игуманима и благородницима изађе сам далеко у сусрет. Сусрет беше пун радости и са једне и са друге стране.

После нешто времена свети Сава оде у лавру Студеницу, са сузама целива чесни гроб свога оца Симеона, и светим миром његовим помаза чула своја, сматрајући да се тиме веома обогатио. А за дан годишњице помена првовенчаном краљу Стефану, он сазва епископе и игумане. Отслуживши тога дана свету божанствену литургију, он откри гроб свога брата, и нађе његове свете мошти целе и неповређене, при чему се сва црква испуни миомиром. Сви се веома обрадоваше томе. Свети архиепископ, сав радостан, узнесе веома топлу захвалност Богу. Онда са сваком достојном чашћу пренесе свете мошти Првовенчаног краља из Студенице у његову задужбину Жичу, и положи их у великој цркви. И опет отслужи свету и божанствену службу. И пошто обдари ниште, и све довољно угости у архиепископији, он отпусти свакога да иде у свој крај.

После тога свети архиепископ сам пропутова сву Српску земљу: све утврђиваше у вери; по свима манастирима завођаше уставе и обичаје монашког живота, какве је видео у Светој Гори, Палестини и Азији; велможама и богаташима апостолски запређиваше, да не мисле високо о себи, нити да се уздају у пролазно богатство, него да буду тихи према свима и да човекољубиво и милостивно управљају над равноравнима, "јер и ви сте, говораше им, од истсга земнога праха од којег и они, и ви тражите од Господара свих - Бога исто човекољубље, као и они од вас"; војнике учаше да се клоне чињења неправде и грабљења; све људе утврђиваше у вери и љубави према Богу и ближњему, и мољаше их да не враћају зло за зло, него да деле хлеб свој са онима који гладују, да бескровне ниште уводе у дом свој, да одевају наге, и да не презиру своје по крви; са сузама мољаше свакога да се бежањем клоне блуда и прељубе; све призиваше покајању и исповедању грехова; све поучаваше да милују и хране сирочад, удовице и ниште; свима препоручиваше да бране слабе, и откупљују робље и пуштају на слободу; оне у браку учаше да живе целомудрено, а оне у неженству чисто^[20].

Оцртавши тако свенародну делатност светог Саве, животописац Теодосије даје о ондашњем духовном стању Срба овакав збирни свеобухватни закључак: "И свима који управљаху: епископима и велможама, монасима и световњацима, старима и младима, свима закон беху врлине. Таквим се тада богосветлим светилником просвећиваше Српска земља, имајући таквог заступника к Богу, и благодушно се радоваше у миру молитвама његовим.

Међутим, сејач зла међу људима није дремао: рођена браћа се завадише: млађи Владислав устаде на старијег, краља Радослава. Јер Радослав, у почетку изврстан, слепо се потчини жени, и стаде поступати неразумно. Због тога властела отступише од њега, и приђоше млађем брату његовом Владиславу. И настаде међу браћом мржња и гоњење због горке славе краљевства. Свети Сава чињаше све да их помири, али без успеха. У лето 1233 властела се побуни отворено, збаци краља Радослава, и доведе на престо Владислава. Радослав би изгнан и побеже са

сво јом женом Аном у Драч. Тамо му управник града оте жену, због њене лепоте, па се и на њега окоми да га убије. Радослав се једва спасе бекством, и добеже своме светом стрицу, архиепископу Сави, као своме оцу. Овај га радо прими, и пошто га благим речима утеши, саветова му да се замонаши. И он замонаши Радослава, давши му име Јован. Монах Јован поживе у манастиру Студеници богоугодно у незлобивости и простоти, па се у миру престава ка Господу.

Свети архиепископ венча краљевством и молитвама свог млађег братанца Владислава, и доведе му за невесту кћер бугарског цара Асена, да би тим браком још више учврстио престо српски. Тада Владислав, са благословом свог светог стрица, поче зидати манастир Милешево, јер он у свему беше послушан светом архиепископу. И све што је тада Свети радио, пошто се радило Господа ради, напредоваше. И кад свети Сава виде земљу свога отачаства како сија и украшену краљем и архиепископом и епископима и игуманима и монасима, ипатима и војводама, божанственим и великим црквама, светим и чесним манастирима, и свима добрим законима и уставима, он веома захвали Богу ради тога, јер не бише узалуд многи трудови његови о њој, него се богоугодно остварише. Тада он одлучи да приведе у дело своју давнашњу потајну намеру: да остави архиепископску власт, отпутује у туђину, и тамо, ако буде воља Божја, и заврши свој живот. Ову своју намеру он саопшти краљу Владиславу. Краљ и великаши га мољаху и преклињаху да то не чини, али га не могоше умолити. Он им изјави да хоће да путује на Синајску Гору, па да им се, ако Бог хтедне, опет врати, и да, без власти, живи у усамљеничкој молитвеној осами.

Онда свети архиепископ сазва све своје епископе, па их још једном богомудро поучи: да чврсто држе апостолска предања; да смело исповедају истину Еванђеља; да пазе на себе и на своје стадо; да сами живе по вери, и да томе уче своју паству. И говораше им: "И сада опет молим свакога од вас мојих: све што вам предадох о Богу, и све што од мене чувате и видесте и примисте и сазнасте, све то чврсто и неразрушиво сачувајте сви, и томе друге научите. Стога вам на данашњи дан апостолски засведочавам: чист сам од крви свију, јер не пропустих казати вам савет Божји". Тако исто и свима игуманима заповеди, да се по уставу Законском старају о манастирима.

Онда дозвола у архиепископију, у Жичу, благочестивог краља Владислава и његове велике благороднике и нареди им да се много старају о светим црквама. И ту, пред целим сабором, он изабра на своје место једнога од својих ученика, јеромонаха Арсенија, јер из искуства знађаше да је више него други украшен незлобивошћу и праведношћу, да је светог живота, да се увек боји Бога и строго држи заповести Његове. И служећи са свима епископима свету божанствену литургију, он га посвети за архиепископа: даде му сву власт коју је сам примио од Духа Светога, да везује и разрешује кривице људских сагрешења, и, посадив га место себе за архиепископа на свој Богом му даровани престо, утврди га.

ДРУГО ПУТОВАЊЕ СВЕТОГ САВЕ У СВЕТУ ЗЕМЉУ

Пошто постави себи наследника на архиепископском престолу, свети Сава угости у архиепископији краља и великаше, новог архиепископа и епископе, и све који беху дошли, измоли од свих молитвама отпуст, а сам даде свима благослов и последњи целив у Господу, па се стаде епремати на пут у туђину. Добивши много злата од краља Владислава и од архиепископије, понесе га са собом ради раздавања у светим местима. И светитељ крену опет преко Далмације морем у Палестину, 1234 године. Но морски разбојници дознадоше да светитељ носи собом много злата, и стадоше га својим брзим галијама вребати. Али Господ покри густом маглом лађу свога угодника, и тако га сачува од њих. Тек кад пристаде у Бриндизи, на италијанској обали, разбојници угледаше његову лађу. И одоше к њему као притворни покајници, и испричаше му шта им се десило. А он, еванђелски милостив, саосетљив и незлобив, угости их, и испуњујући Спаситељеву заповест: "љубите непријатеље своје", даде им с благословом од злата које ношаше. После неколико дана светитељ отплови из Бриндизија морем пут Свете Земље.

Но за време дугог путовања, једног дана се подиже на мору страховита бура; таласи заливаху лађу, и по дану паде мрак на море. Крманош и лађари употребише све да сачувају лађу, али напослетку изгубише сваку наду на спасење. И сви у лађи, плачући од страха и беспомоћности, приђоше к Светоме запомажући: "Види оче, како пропадамо, али се надамо да ћемо тобом избећи смрт". Свети им на то рече: "Чеда моја, молите се са мном Богу, чије смо саздање. Јер ја сам човек грешан, па вас због мене и снађе ово зло". Но они све јаче запомагаху: "Оче, помилуј нас очајнике!" И падајући к ногама његовим, они га мољаху да им измоли помоћ од Бога. А светитељ се тајно мољаше у срцу свом. Затим нареди својим ученицима да га држе, јер не могаше од силне олује стајати у лађи недржан; а свима на лађи наложи да престану са плачем и да призивају Господа, вапијући: "Господе, помилуј!" Сам пак, подигавши преподобне руке своје, мољаше се говорећи: "Господе, као што си некада ученике своје у лађи спасао од буре на мору, запретивши мору и ветровима, тако спаси сада и нас, Наставниче, јер гинемо. Јер и ми смо људи Твоји, Бога сем Тебе не познасмо. Не презри дело руку Својих, Човекољупче! Твоје смо саздање, помилуј нас! Немој због грехова мојих потопити и ове што су са мном, да нас не прогута све један гроб - дубина морска. Као што си онда услишио ученике Своје (ср. Мат. 8, 23-27), услиши сада и нас који смо у опасности и смрти. Јер си Ти и тада и сада један исти. Све је могуће Теби, и нема ништа што Ти је немогуће. Јер све, управљано Твојом заповешћу, држи се и стоји; и Твојим мигом се мења и опет враћа у своје стање. Заповеди сада ветровима да иду у своје скровиште и водама морским да се утишају".

И онда, са вером и великом слободом к Богу, он пружи руке своје, и осењујући крсним знаком помањене ветрове и узвитлане валове морске, запрети им говорећи: "У име Господа Бога нашег Исуса Христа, који је све из небића привео у биће, и ветрови и море - утишајте се, станите!"

И одмах се именом Господа Исуса Христа ветрови и море смирише, валови слеглоше, сунце јарко сину, и настаде тишина велика. А сви у лађи, видевши како светитељ речју својом убрзо укроти море и ветрове, бише запрепашћени чудом, и слављаху Бога који је такву власт дао људима. И павши к ногама светитељевим, поклонилише му се, називајући га Божјим човеком и Божјим угодником. А Свети, са многим сузама захваљујући Богу због Његових дарова, говораше им: "Вас ради, чеда, Бог тако и убрзо показа милост Своју према нама. Јер ваша вера према мени грешном, и моје молитве Богу, помогаше да се добије оно што је искано. Стога сви заједно прославимо Бога, и не заборављајући Његово милосрђе које сада показа према нама, нека убудуће водимо живот угодан Њему".

Допловивши по благопријатном времену у град Акр (= Акон), свети архиепископ отसेде код цркве светог Ђорђа, у метоху лавре светог Саве Освећеног, који беше за време свог првог путовања откупио од Латина и вратио Лаври. Из Акра светитељ преко Кесарије и Јафе стиже по други пут у свети град Јерусалим. Ту отседе у свом манастиру светог Јована Богослова, који, при првом доласку свом у Јерусалим, беше откупио од Сарацена на своје име. Заједно са игуманом и братијом лавре светог Саве Освећеног он уђе у светли храм Васкрсења, и поклони се светом и животворном гробу Господа Христа и светој Голготи, с љубављу их целивајући и топлим сузама орошујући. Патријарх јерусалимски Атанасије, чувши за поновни долазак Светога, похита у храм Васкрсења да га види. Ту се радосно поздравише целивом у Господу, и патријарх одведе Светога к себи у патријаршију, на обед. Доласку светог Саве обрадоваше се сви градски бојјаци, и журно долажаху к њему, познаници његови, као к оцу своме. А он, дарезљив и сејач благослова, милошћу према њима беше тихи давалац. И не само према њима, него, испуњен самилошћу у Богу, он и сада, као и о првом доласку, обилато обдари сва света места, и лавру светог Саве Освећеног, и остале манастире.

Спремајући се да крене за Александрију, многобрижни и свесмирени светитељ написа једно веома топло писмо своме ученику и духовном сину, студеничком игуману Спиридону. "Благодат вам и мир од Господа Бога и Спаса нашега Исуса Христа", пише он игуману. "У Господу Богу свевозљубљени мој божанствени сине, јеромонаше Спиридоне, игумане велике лавре светог Симеона, архимандрите! Мада сам грешан, молим Спаса мог да будеш сачуван душом и телом, и све божанствено стадо. Ако хоћете сазнати о мени грешном, то с милошћу Божјом и светом молитвом вашом здраво и весело дођосмо до светог града Јерусалима. Поклонисмо се пресветом и божанственом гробу и његовим светим местима, и за ваше спомињање положисмо у светим местима поклон. Обиђосмо сва места. Кад све ово свршисмо, тада, по поднесеном путном труду, сви се разболесмо, и на Божје расуђење остављамо живот наш и смрт нашу, и који од нас буде жив, вама нек се врати, а кога смрт устреба, молитва ваша нека пребуде с њим. А ти, чедо моје слатко, Спиридоне, моли Бога за нас, не бих ли молитвама твојим добио опроштај грехова. И ево што се у овом месту нађе, на благослов ти дајем: крстић, да ми га носиш на успомену; и појасић, јер сам га полагао на гроб. С тим крстићем да се молиш, носи ми га увек о врату, ако и другу иконицу имаш, али ово увек носи! А појасићем се опаши, да је увек о бедрима твојим, јер сам их полагао на гроб, крстић и појасић. И такву сам молитву сатворио, да би дао Бог да се тако сваки хришћанин моли за мене. И дајем ти убрусић, што су ми га овде даровали, а ја га теби дарујем, да ти буде на благослов душе и тела. И камичак, што сам нашао, да ти буде на многе потребе, и да га

носиш при себи. И моли се за нас, служителу Христов, да нас Бог окрепи и сачува, да бисмо опет дошли к вама. Пази, чедо моје слатко, да не изиђеш из неког мог завета. Јер каква је корист човеку ако сав свет добије а души својој науди?"

Пошто доби благослов од јерусалимског патријарха, свети Сава крену с великом пратњом и вођама у Александрију. Стигавши тамо, он се у великој цркви светог апостола и еванђелиста Марка поклони са многим сузама, као увек од Бога дарованим му. И да се читаоци не би чудили светитељевим честим сузама, животописац Теодосије пружа објашњење: Тим сузама се посведочаваше топлота срца и љубав душе његове, ка Господу, ради кога нарочито усрдно предузимаше многе труде, па не штеђаше себе да и веће предузме.

Свети Сава би с чашћу примљен од патријарха Александриског Николаја. У пријатељском и богоугодном разговору они се много зближише, и патријарх веома заволе Светога. Много дана патријарх позиваше к себи Светога, и заједно биваху за трпезом, и наслађиваху се узајамном светом љубављу. А Свети питајући научи се од патријарха многим духовним судовима у размишљању, и питањима и разговорима много се користише и један и други. Богочежњиви Сава прими од патријарха велику душевну корист, за коју увек имађаше будно око. Обдаривши један другог разним и изврским почастима, свети оци се љубазно растадоше.

Свети Сава имађаше жељу да обиђе свете подвижнике по пустињама око Александрије, који провођаху живот у молитвеном тиховању и посту, убеђен да ће од њих као старих много што шта видети и чути. Испуњујући му молбу, патријарх му даде за пратиоце вичне људе који знају пустиње. Помоливши се у Александрији у цркви светих Бесребрника Кира и Јована, и у цркви светог мученика Мине, свети Сава крену на пут и дође к светим и пустињским оцима у Мареот, на крају Либије. Ови оци свој мученички живот провођаху у анђеоском безмолвију и молитвама и посту. Свети се са свима њима питаше о духовним стварима, и много користи доби од њих. И тако обогатен од њих благословом и молитвама, он продужи свој пут радујући се. И дође у Тиваиду, потом у Скит и Црну Гору, и у остала света места. Тамо нађе изврсне и богобојажљиве и преподобне мужеве, који својим врлинама сијаху као сунце. Од њихових речи и живота он доби много користи; и, дивећи се њиховом трпљењу у тескоби, он расташе душом. Богато обдаривши све, од богатства које ношаше, христочежњиви Сава хваљаше Бога, радујући се што се удостоји да види тако свете људе, да разговара са њима, и да добије благослов од њих. Имајући изоштрено срце на сва дела Божја, и ум окриљен благодаћу Божјом, он прође као муња, и облете као пчела и исток и запад, и север и југ, сабирајући своје отачаству мед богопознања.

После тога Свети се врати у Јерусалим. Одморивши се од пута, он опет крену на пут у Синајску Гору. Прошав поред Јерихона и прешав Јорданску пустињу, дође у Каламонију, и ту се одмори у манастиру Пресвете Богородице, где се и сама Пресвета Дјева Богородица са заручником Јосифом одморила, када су са Божанским Младенцем Исусом бежали од Ирода у Египат. Одатле Свети дође у град Корак, на јужном крају Мртвога Мора. Кренувши одатле, он после много дана и мучног путовања стиже најзад у Вавилон Египатски (=Велики Вавилон, Каиро). Ту он посла своје ученике к султану који је тада владао Вавилоном, да га

замоле да му да дом где би отсео. Султан, иако противник хришћанске вере, орасположи се ирема њему, и као обузет неким страхом, нареди да му се спреми пресветао дом. А свети Сава, дошав, поклони се у цркви трију Вавилонских младића: Ананије, Азарије и Мисаила. С љубављу примљен од хришћанског митрополита, он заједно с њим оде султану. Султан га прими са сваком почашћу, и распитиваше га о путу његову, и дивљаше се труду његову Бога ради. И тако га отпусти да се одмори у спремљеном дому. И заповеди да му се даје све што је потребно, да не би, рече, ни у чему оскудевао човек Божји.

Пошто се Свети довољно одмори, извести султана о свом путу у Египат. Султан му даде проводитеље, и заповеди да га са сваком пажњом предаду египатском султану. И овај султан та такође прими са сваком почашћу, одредивши му за одмор древну митрополију, где је сама Мати Божја са Младенцем Исусом и заручником Јосифом живела, када је била добегла од Ирода у Египат, док се нису вратили у Галилеју, у свој град Назарет.

Обрадован доласком светог Саве, митрополит тамошњи се дивљаше великој почести коју султан указа светом Сави, какву никада никоме од хришћана није био указао. Измоливши благослов од митрополита, и инока који ће га проводити, свети Сава посети у пустињи обиталишта великих подвижника Антонија и Арсенија; и ова света обиталишта с многим сузама целиваше, и с љубављу дариваше подвижнике које тамо нађе, па узевши од њих молитву и благослов, врати се у Каиро. Онда извести султана о својој намери да хоће да посети Синајску Гору. Султан, који га беше веома заволео, а и због царског рода његовог, посла му своје велможе са богатим даровима индијских миоиса, урми и осталих потреба, коње за пут и успутну стражу. Сараценске велможе, видећи велику љубав султанову према Свегоме, са страхопоштовањем се дотицаху његове мантије, говорећи: "Овако љубазан хришћанин није нам досада долазио; и ово је уистини Божји човек". И тако га с великом љубављу проводише. А кад срећно стигоше на Синај, светитељ уђе у манастир и у цркви Пресвете Богородице поклони се месту Неопаливе Купине. Епископ синалски који је на месту игумана и сва братија с љубављу примише Светога. Пошто се одмори у манастиру, Свети се попе на свети врх где је Господ разговарао с Мојсијем.

У Синајском манастиру свети Сава проведе сву Свету Четрдесетницу и сваке суботе пењаше се на свети врх, вршећи тамо свеноћно бденије уочи недеље; а у недељу служаше свету литургију бос, по тамошњем обичају, пошто је то место за које је Господ рекао Свом великом пророку Мојсију: "Изуј обућу са ногу својих, јер је место где стојиш света земља" (2 Мофс. 3. 5). После свете литургије свети Сава се враћао у манастир к братији. И заволевши веома њихов богоугодни живот, он даде много злата Манастиру и уписа у манастирски поменик себе, своје родитеље и свога брата Стефана Првовенчаног.

Затим се врати у свети град Јерусалим. Тамо у храму Васкрсења отслужи последњи пут божанствену литургију, помоли се за Цркву Христову, за себе, за царева, и за све народе Господњег наслеђа, које Господ искупи чесном крвљу Својом. И тако, целивавши са многим сузама Христов гроб и свету Голготу и сва света места, на којима Господ Христос нас ради претрпе телом свечесна страдања, он се опрости са патријархом Атанасијем.

Из Јерусалима свети Сава отпутова у велику Антиохију, главни град Сирије. Ту се поклони у саборној цркви, и чесно и с љубављу би примљен од светог патријарха антиохијског, са којим проведе много дана у разговору о духовним стварима. Са благословом патријарховим он посети манастир светог Симеона Дивногорца, и са многим сузама поклони се светој цркви и његовом гробу. Много дарова остави свети Сава у Антиохији, а патријарх га са своје стране обдари Моштима Светих и часним црквеним потребама. И целивавши се у Господу, свети оци се с љубављу растадоше.

ПРЕСТАВЉЕЊЕ СВЕТОГА САВЕ

Иако слаб и изнурен, свети Сава крену преко Мале Јерменске и "турачке стране", па се у једном пристаништу Мале Азије укрца у лађу, која је ишла за Цариград. Но на путу се, због многих напора које је поднео, тешко разболе на лађи. Пошто беху на пучини, он није могао да се искрца и нађе лека болести, и беше у великој невољи, и душа му беше близу смрти. Ученици не знађаху шта да раде, и плачући говораху му: "Знамо, владико, да ће те Бог и сада, као свагда послушати. Стога Му се помоли, бар нас ради да те сачува у животу док смо у туђини и док нас не изведеш из ове пучине. Јер, ако ти не будеш с нама, ови иноверци који нас возе продаће нас у ропство, или ће нас због богатства које носимо побити и бацити у море". И Свети им рече: "Не плашите се ради тога, чеда, нити тугујте. Уздам се у Бога да вас се неће коснути ниједно од тих зала која споменусте". И мољаху га ученици да бар нешто метне у уста, да га због многодневног неједења не би снашла превремена смрт. Но болесном светитељу се ништа није хтело од онога што су они имали, и изрази жељу да би само свеже рибе јео. Ученици одмах замолише старешину лађе да испуни светитељеву жељу, али он грубо одби њихову молбу као неразумну, пошто је море било узбуркано и лађа пловила брзо. Своје ожалошћене ученике светитељ тешаше речима: "Не трудите се, чеда, воља Господња нека буде на мени".

Тек што светитељ то изусти, један велики талас убаци огромну рибу у лађу пред ноге светитељу. Он тронуте душе захвали Богу што му испуни жељу, и наложи ученицима да спреме рибу за све што су на лађи. Старешина лађе, видевши како Бог чудесно испуни светитељеву жељу, припаде к ногама његовим, молећи опроштај. Богопослана риба беше врло укусна; сви на лађи то углас изјављиваху. Поткрепивши се богопосланим рибом, светитељ одмах оздрави и недуг ишчезе од њега без трага. И Богом чувани допловише у Цариград. Ту се свети поклони светим црквама, и проведе много дана у манастиру Пресвете Богородице Евергетиде, набављајући за своје отачаство свете мошти и црквене утвари.

Из Цариграда свети Сава исплови лађом за Бугарску, да посети свог пријатеља Асена, чија кћер беше удата за његовог братанца краља Владислава. Из приморског града Месемврије он извести цара о свом доласку. Цар му одмах посла своје благороднике, слуге и коње, да га свечано допрате до престонице Трнова. У Трнову га цар срете и с љубављу дочека, и приреди велику свечаност о његову доласку. И због зиме смести га у својим топлим палатама. Уочи

Богојављења цар и блажени патријарх Јоаким замолише светог Саву да отслужи службу и освети воду. Светитељ то с радошћу учини. И када над водом читаше молитве освећења и крстообразно благосиљаше воду, вода се у купељи раздвајаше и опет састајаше. Видевши то, цар и сви с њим прославише Бога. Светитељ покропи светом водом цара и све присутне.

Ускоро после тога цар, пред полазак у лов, замоли светитеља да због зиме остане у његовом дому све до Васкрсења Христовог. Слугама нареди да му у свему буду на услузи. Остави му и много злата, да даје ништима који му долазе. И узевши молитву и благослов од Светога, цар радостан оде у лов. По цареву одласку светитељ се разболе, и осети да га Бог позива к себи. Дозвавши своје ученике, светитељ им нареди које ће све свештене ствари, набављене на Истоку, однети у архиепископију, а које у Студеницу. Написа и посланицу којом дарова мир и благослов краљу Владиславу и блаженом архиепископу Арсенију и свој земљи народа свог, па посла ученике своје у Српску земљу, а код себе остави мало њих. Даде он и у патријаршију бугарску свештене одежде, књиге златом оковане, свећњаке бисером и драгим камењем украшене, и друге црквене сасуде. А и ниште обдари дарежљиво.

И тако, раздавши све и не оставивши ништа за себе, он се спреми на лак одлазак из света, захваљујући Богу што му испуни молбу и што хоће да дух његов прими у туђој земљи. Болесног архиепископа посети блажени патријарх Јоаким, и видећи да је скоро на издисају, он му предложи да о његовој болести извести цара. Светитељ га најсрдачније умоли да то не чини, и не узнемирава и не мучи цара, који му је и без тога толико љубави и пажње указао. Још замоли и самог патријарха, да му учини љубав и остави га сама, да би у тишини предао Господу дух свој. И они дадоше један другоме целив у Христу, па се патријарх повуче. У поноћи уочи недеље Свети се причести светим и животворним Тајнама Христовим, и рече што и увек говораше: "Слава Богу за све". И одмах се развесели духом, као да су му дошли одавно му мили саславитељи; и та веселост сведочаше да су му дошли анђели Божји; и лице му сијаше неисказаном светлошћу, посведочавајући тиме чистоту душе његове. И тако, до краја благодарећи Бога, он предаде душу своју у руке Његове, 13 јануара 1236 године.

Блажени патријарх Јоаким са епископима, игуманима и градоначелницима недоумеваху где да сахране тело светитељево, пошто Свети не беше оставио никакво завештање о томе. Морао се обавестити цар, да нареди где да Светог сахране. Чувши за светитељево преставање, цар је много негодовао на патријарха што га није благовремено известио о болести светитељевој; и нареди да Светога положи у његовом манастиру у цркви Светих Четрдесет Мученика, коју он беше подигао. И још нареди цар да се при погребу Светога разда много злата ништима, за покој преосвећенога, пошто цар веома љубљаше Светога.

Блажени патријарх поступи у свему по царевом наредби: свечано сахрани тело Светога у цркви Светих Четрдесет Мученика, и ниште обилато обдари. А цар, вративши се из лова, оде прво, не дому свом, него цркви Светих Четрдесет Мученика, те се поклони гробу Светога, радујући се и благодарећи Бога што га је удостојио да има такво благо у својој цркви. И одмах заповеди цар, да се светитељева гробница озиди мермером, покрије царском одором, поставе свећњаци на гробу и златом оковано кандило над гробом, показујући на тај начин

љубав своју према Светоме и после смрти његове, као што ју је показивао и за живота његова.

Пошто прође година дана од сахране светог Саве у Трнову, свеблажени намесник његов архиепископ Арсеније ражали се за Светим као за својим оцем и учитељем, па дође благочестивом краљу Владиславу и рече му: "Није лепо ни пред Богом ни пред људима оставити оца нашег, равноапостолног учитеља, дарованог нам од Христа, који је многе подвиге и безбројне труде поднео ради Српске земље и украсио је црквама, краљевством, архиепископским престолом, епископима, и свима уставима и законима, да његове свете мошти леже ван његова отачаства и престола његове Цркве, у туђој земљи. Твоја је дакле дужност, да га на сваки начин из туђе земље пренесеш у његово отачаство". Краљ се веома обрадова предлогу архиепископовом, па посла свог најугледнијег благородника к својој тасту цару Асену са молбом да му да тело светог Саве. Прочитавши писмо, и чувши исту молбу и од самог посланика, цар Асен се ожалости, и одговори: "Када би Свети и свето тело његово лежали у нас без части и без пажње, праведно би било да га тражите да бисте му указали поштовање. Али, пошто се Свети упокојио у Богу међу нама, као што би и међу вама; и пошто његово свето тело, као што видиш, лежи у цркви Божјој са великом почашћу, што онда задајете труда и Светоме и нама, тражећи га?" И тако га отпусти празних руку.

Краљ Владислав опет посла к цару Асену још већи број благородника, молећи и говорећи: "Ако сам нашао милост пред тобом, родитељем мојим, не затварај од мене отачко милосрђе; не остављај ме да се тугом потапам у животу свом. Дај ми свете мошти светог господина мог и оца, да их пренесем у своје отачаство". Цар беше у недоумици шта да ради, јер је сматрао да, лишити се Светога, то је као лишити се царства. Онда позва патријарха и своје саветнике, и питаше их да ли да да Светога. А они му рекоше да то нипошто не чини, пошто велможе и сав град негодују због тога. Тада цар опет написа утешно писмо својој тасту, краљу Владиславу, па додаде и ово: "Када је Богу било угодно да се Свети упокоји међу нама, Христовим вернима, ко сам онда ја да се противим вољи Божијој, или да се дрзнем узнемирити гроб и свете мошти Светога, утолико пре што Свети ништа није завештао односно свог преношења? Све, дакле, што год желиш и молиш од мене, сине мој, радо ћу учинити; само ме немој приморавати на оно што ми је немогуће учинити, јер ми и патријарх и велможе и сав град то забрањују".

Видећи да је цар неумољив, краљ Владислав беше у недоумици шта да ради. Но бојећи се укора и срамоте од људи и гнева од Бога, Владислав се реши да сам иде својој тасту. И посла му пред собом гласнике, да долази са много својих благородника, епископа и игумана. Гласницима уручи много злата за патријарха и царске саветнике, да би они орасположили цара да му испуни молбу. Цар Асен изиђе далеко испред града у сусрет својој тасту, и дочека га са сваком почашћу и љубављу. А кад стигоше у град, краљ Владислав, пре него што су ушли у царске палате, замоли цара за допуштење да са свима својима оде најпре у цркву Светих Четрдесет Мученика, да се поклоне својој тасту и учитељу и Божјем угоднику. Проливајући горке сузе и ударајући главом о земљу пред гробом Светога, краљ Владислав му се исповедаше као живоме и мољаше га да му опрости ако му је што сагрешио. И говораше: "Знам, оче, знам, мој грех најпре учини да ти побегнеш од мене, па затим - да се преставиш ван свога отачаства, а и сада опет окамењује царско срце да нам те не да. Но сажали се на мене и превиди грехе

моје! Иако због грехова мојих нисам достојан назвати се син твој, ипак ме не одгуруј као пород брата твога, и прими мене који се кајем пред тобом, оче! Види моју тугу и труд мој тебе ради, и чуј веру моју. Не остављај своје отачаство ради кога си поднео многе подвиге и безбројне труде и патње, нити ме облачи у стид и срамоту, боравећи у туђој земљи. Твојим молитвама к Богу усаветуј цара да моју молбу о теби испуни, да се не вратим празан и безнадежан и будем осрамоћен немајући тебе са собом, оче".

Тако се Владислав са плачем дуго мољаше над гробом, да му и лице отече од силних суза. Утом га и цар позва у двор на свечану трпезу. Славље је било велико; и зета свога ради цар учини много веселја и љубави. Но идуће ноћи цару се јави у сну анђео Божји у облику светог Саве и нареди му да да Светога, да га однесу у земљу народа његова. Цар се силно препаде због тога, и, призвавши патријарха и своје саветнике, исприча им своје виђење у сну. Они му рекоше да је сан истинит и да је то посета од Бога ради Светога, и саветоваху цару да да Светога да га однесу у његову земљу, да царство не би снашла нека беда.

Цар дозвољава свога зета Владислава. Овај дође к цару са епископима и благородницима, и поднесе му молбу да им да тело Светога. Иако веома ожалошћен због такве молбе, цар се бојаше да задржи Светога због виђења које имађаше у сну. Па правећи се као да чини неку милост своме зету, краљу Владиславу, он му изађе у сусрет молби, говорећи: "Ја сам хтео да Богом дарованог ми Светог задржим код себе у мом манастиру; и свети гроб његов поштовах и украсих, као што си видео, и никако ни помишљао нисам да Свети буде однесен одавде. Али, пошто си потрудио високо краљевство своје и сам дошао к меда, оцу своме, ја нећу да тебе, сина свог ртпустим тужна. Узми, дакле, свога у Господу оца, и однеси га у своју земљу, као што желиш."

Владислав, који није очекивао да ће тако лако добити дозволу од свога таста, у радосном изненађењу паде пред њим на земљу и поклони му се, јер свом душом осећаше да се тиме обогатио богатством, драгоценијим од свих царских ризница. Пошто би припремљено све што је потребно за пренос светих моштију, краљ Владислав позва своје епископе да у храму отслуже свету литургију за покој Преосвећенога; и када отворише гроб, нађоше светитеља потпуно целог телом и непорушеног, и као да спава; власи главе и браде његове беху светле и целе, и миомир као најлепши мирис разли се по целом храму[21]. Па не само свето тело преподобнога, него и дрво које је било около њега, и гробни прах, Бог обогати пријатним мирисом и исцељењима.

Чувши то, трновски грађани се у гомилама стицаху да виде Светога, и добијаху исцељење од својих недуга, јер велика сила излажаше из њега: бесомучни се ослобађаху од нечистих духова, хроми ходаху, грбави се исправљаху, глуви слух добијаху. А који због мноштва народа не могаху приступити светим моштима његовим, узимаху миомирисни прах гробни, и, призивајући Светога, метаху прах на своје болеснике, и сви добијаху здравље молитвама његовим Богу. И сви који ово гледаху, слављаху Бога и дивљаху се светости Светога, па разграбивши миомирисни прах гробни, хитаху да овај благослов однесу у домове своје, негодујући на цара што је допустио да Светога носе од њих.

Чувши то, краљ Владислав се побоја да се цар не покаје што је пристао да носе Светога, па заповеди да одмах подигну Светога и крену на пут у Србију. На опроштајној трпези, цар с љубављу кораше свога зета говорећи: "Дошавши, отео си ми Богом даровано ми скровиште, и послао га у своју земљу. Насити се, дакле, јер си испунио жељу срца свога. Али, учини да и ми, молитвама његовим, добијемо милост од Бога, јер одржасмо истинску љубав према њему и за живота и после смрти његове". На крају, краљ многим даровима, одабраним коњима и другим почастима, обдари цара и патријарха, а још више цар обогати краља и све који беху дошли с њим. И тако се самодршци у љубазном испраћању растадоше.

Дуго су потом грађани Трнова, а и они из унутрашњости, долазили к светитељевом гробу, доносили своје болеснике, помазивали их као миром миомирисним прахом из гроба светитељева, и исцељивали се молитвама његовим. Томе се веома радовао цар Асен, замишљајући као да је Свети ту, и нареди да се гробне даске које беху држале Светога у гробу, и чудотворни миомирисни прах, положи у гроб светитељев, да се преко гроба стави првобитни камен, и да се гроб прекрије царском одором као и пређе, и да се метну свећњаци и златом окована кандила у част Светога, да осветљавају свети гроб његов у царевом манастиру, у цркви Светих Четрдесет Мученика.

У том манастиру беше неки инок по имену Неофит, који већ много година бејаше згрчен, и никако се није могао прострти ни право стати, него је по земљи пузио подупирући се дрвеним штакама. И тако провођаше свој врло паћенички живот. Свети Сава му је још за живота, чим је био дошао у тај манастир, указивао много човекољубиве милости. По преносу светитељевих моштију неки богомољци једном приликом добро угостише и напојише вином инока Неофита, да није могао допузити ни до своје рогоже, и он остаде у припрати црквеној. У таком стању он леже на камен преко гроба светога Саве, и заспа. У поноћи га неки светао муж разбуди, и он наједном скочи са гроба и стаде на своје ноге. И у ужасу се дивљаше, говорећи себи: "Јесам ли то ја, Неофит? Не пужах ли јуче по земљи на коленима и штакама, а сад сам здрав и ходим без сваке помоћи? Какав је то ужас да мном? Не знам да ли сам то ја, Неофит?" И потражив штаке, нађе их на гробу; и опипавши себи колена, осети да су месом и кожом обложена, па рече: "Заиста сам ја Неофит". Сав радостан због исцељења, он захваљиваше Богу; и, бијући главом о гроб Светога, он узбуђено говораше: "Како ћу ти се ја убоги одужити, оче? Чиме ћу моћи украсити твој чудотворни свети гроб? Славим те, благи оче, Саво, што ме још за живота човекољубиво помилова милошћу, када сам се по земљи вукао, и што ме сада, када си ка Господу отишао; подиже са земље здрава те слободно ходим! Требало је да ме, по заповести Божјој, земља прогута, што сам пијан, не знајући, легао на твој свети гроб и спавао, а ти, уместо да ме казниш, исцелио си ме. Ваистину си ученик благог и незлобивог и истинитог Бога, те си, држећи Његове заповести, тако са мном поступио".

У таквом стању затече Неофита парамонар (монах-црквењак), када уђе у цркву пред јутрење да ужеже кандила. Угледавши човека крај светитељевог гроба, парамонар се веома уплаши и збуни, мислећи или да је привиђење или неки крадљивац. Дошав к себи, он упита: "Ко си ти? И откуда си ушао у цркву пре свију?" Неофит одговори: "Ја сам грешни Неофит који се до јуче сакат вукох на коленима". Парамонар, видевши га потпуно читава и да здрав ходи, још се више уплаши, помишљајући да је нека утвара, па, охрабривши себе крсним знаком,

рече му: "Ако си ти сакати Неофит, као што кажеш, како си онда здрав, и како сада сасвим право и здраво ходиш?" Неофит му одговори: "Не знам, оче, Бог зна. Само знам да ме јуче они богољупци с љубављу добро нахранише и напојише, да нисам могао допузити ни до рогоже своје, него се довукох до гроба светог Саве Србина. И, несвестан, легав преко гроба, ја спавах. У поноћи, неки светао човек, одевен у свештеничко одело, са жезлом, дође к мени спавајућем, и, гурајући ме, рече: "На гробу мом спаваш? Устани и одмах сиђи!" А ја, уплашивши се од светлости његове и, без икакве помоћи, по речи његовој, скочих са гроба, и кад се расаних од страха, одмах осетих да стојим здрав код гроба светитељева. И много стајав, плачући ка Светоме и молећи се што сам ја бедник помилован, док ти не уђе, оче".

Онда Неофит показа парамонару и своје штаци, и своја колена, месом и кожом обложена. Уверен у чудесно исцељење Неофитово, парамонар оде к архимандриту да узме благослов за клепање, и исприча о исцељењу Неофитовом. Архимандрит са свима иноцима дође у цркву, и, видевши Неофита како здрав ходи, дивљаху се. Архимандрит извести о томе цара и патријарха, и сви захвалише Богу за сва дивна дела која чини преко светог Саве.

Уколико су расла чуда од гроба Светога, утолико је народ све више долазио ради исцељења. То досади братији манастирској, али се не усуђиваху забранити народу да долази, бојећи се благочестивог цара. Но када цар Асен отиде к Богу, иноци у манастиру охрабрише се, и стадоше забрањивати народу да долази на гроб светитељев. У то време сконча неки митрополит бугарски, који је за живота још златом измолио од инока манастира Светих Четрдесет Мученика, да тело његово положи у гроб светог Саве. Иноци учинише то с радошћу, да би одвратили народ да не долазе на светитељев гроб. Али они ни тиме не успеше да спрече чудесна исцељивања оних који са вером долажаху к светитељевом гробу.

Међутим, благочестиви краљ Владислав преносећи свете мошти светог стрица свог у своју земљу, радосно хиташе испред кивота, као некада Давид испред Ковчега Завета, појући псалме. А кад се приближи са светим моштима Светога, блажени архиепископ Арсеније изађе на сусрет са епископима, игуманима, благородницима и мноштвом народа, и учинише достојно поклоњење Светоме, и целиваше свете мошти његове као Божјег угодника. Кад народ чу о доласку Светога, сливаше се са свих страна да види и да се поклони. А Бог богато даваше благодат од моштију Светога онима који их се са вером дотичу. И многи болесници молитвама Светога добише исцељење од недуга својих. Краљ и архиепископ, са епископима, игуманима, благородницима и мноштвом народа, ношаху Светога у великој радости, са псалмима и песмама. И кад стигоше у манастир Милешево, задужбину краља Владислава, ту га у цркви светог Вознесења Господњег чесно и свечано положише у гроб који му краљ Владислав беше спремио. И благочестиви краљ Владислав приреди велико празнично славље у спомен светог Саве. Овај пренос светих моштију светог Саве из Трнова у Милешево би извршен 1237 године.

После не много времена, једном богобојажљивом и побожном преподобном старцу у манастиру јави се у сну свети Сава говорећи, да његове свете мошти изваде из гроба и положи их испред гроба у цркви. То би учињено: подигоше из

гроба пресвето тело његово читаво и нетрулежно и миомирисно, и иставише га напред у цркви, свима на виђење и поклоњење.

"И потом бише многа чудеса од ових светих моштију, вели животописац монах Теодосије, и многа исцељења бивају и сада онима који болују од многих недуга и вером долазе. И отачаство своје, Српску земљу, оба заједно: преподобни Симеон и свесвештени Сава, утврђују молитвама к Богу, и бранећи чувају од најезде непријатеља, и наследно предају краљевство од оца сину. Јављају се и пред пуковима српским анђели Божји у њиховом облику, шиљани од Бога молитвама њиховим на помоћ у биткама, тако да су многи од војника говорили: "Видесмо светог Симеона и светога Саву пред нама у пуку како језде на коњима, и то онога у смерној монашкој одећи, а овога у светлом архијерејском одјејању. Многе непријатеље који су се били подигли на отачаство њихово, на Српску земљу, они молитвама к Богу одвратише, а неке и до краја уништише".

ПОЧИВАЊЕ СВЕТОГ САВЕ У МИЛЕШЕВУ

Својим подвижничким животом у Христу свети Сава је још пре телесне смрти обесмртио себе и пред Богом и пред својим народом, јер је светим еванђелским врлинама низвео и у своју душу и у своје тело свете божанске силе, које освећују и обесмрћују и душу и тело. Када се света душа његова кроз смрт растала са светим телом његовим, и винула ка Господу сладчајшем, ка тој својој јединој жељи - свежељи, ка тој својој јединој љубави - свељубави, свето тело његово није подлегло трулежи него је остало цело целцато. И у њему божанска чудотворна благодат Христова, коју је он за живота свог на земљи христочезњивим подвизима еванђелским низводио у себе дан и ноћ, и тако облагодатио, осветио, охристиовио, очудотворио тело своје, мошти своје. Уствари, свети Сава је и после смрти, иако душом међу анђелима горе, остао сав међу својима на земљи доле, творећи и даље еванђелска дела: исцељујући болесне телом и болесне душом. Тела је исцељивао од телесних недуга, а душе од душевних недуга: неверја, маловерја, безверја, очајања, безумља, лудила, мржње, пакости, злобе, властољубља, сластољубља, грехољубља, злољубља, ђавољубља. Речју: од свих грехова, страсти, порока, смрти, злодуха. Богодани чудотворни исцелитељ тела, он је у исто време био и чудесни васкрситељ душа. Јер васкрсење душе бива када се душа Божанском силом ослободи од неког свог греха, од неке своје страсти, од неког свог порока. Еванђелска је непобитна истина: сваки је грех мала смрт душе; а порок, а страст - то је истинска, права смрт душе. Ако је душа упорно грехољубива, она свим бићем својим нагло умире, јер се својевољно и пожудно одваја од Господа Бога, који је једини живот душе и једини извор животворних сила душиних.

За живота: неуморни ревнитељ Еванђеља Христова и свебудни будитељ народа свог на све што је Христово, еванђелско, свето, племенито, бесмртно, вечно, боговечно, православно; за живота: свемилостиви исцелитељ душевних и телесних недуга и свемоћни васкрситељ душа из свих духовних гробова; за живота: неустрашиви апостол, еванђелист, самомученик, исповедник, испосник,

молитвеник, чудотворац из дана у дан и из ноћи у ноћ, - свети Сава је остао то и по смрти телесној, почивајући светим моштима својим у светој обитељи Милешевској. Чудотворном и животворном благодаћу Божјом сав присутан у светом телу свом, свети Сава је и гроб свој учинио чудотворним и животворним. И његов гроб је заиста постао животворним и чудотворним извором воде живе, воде која стално отиче у живот вечни, и отичући односи са собом сваку душу која се причести њоме, напоји од ње.

Ка бесмртно живом и дирљиво самилосном чудотворцу у Милешеву хрлили су са свих страна отачаства његова духовни синови и кћери његове, духовна чеда његова; хрлили стари и млади, људи и жене, младићи и девојке; хрлили богати и сиромаси, властела и себри, занатлије и земљорадници, владари и великаши, војводе и војници, епископи и монаси, свештеници и ђаци, учени и неуки; хрлили сви, сви сви: као своме оцу као своме апостолу, као своме, благовеснику, као своме пророку, као своме мученику, као своме исповеднику, као своме духовнику, као своме утешитељу, као своме исцелитељу, као своме васкрситељу, као своме чудотворцу, као своме учитељу, као своме наставнику, као сво ме просветитељу, као своме вођи, - и добијали од њега све што им души треба за живот и у овом и у оном свету. Сваки је тражио од њега благослов и надахнуће за свој позив, за свој рад, за своја прегнућа, за своје подвиге. Као и за живота, он је и по смрти: свима био све, да како год спасе кога од греха, од зла, од смрти, од ђавола. Сви су осећали: он је пут који кроз Христа води у бесмртност и живот вечни, у све што је истински добро, истински свето, истински честито, истински бесмртно, истински вечно, истински благословено. Као и за живота: сведобар, свемудар и свемоћан Христом Богом; он је то остао и после смрти: Христом је чинио све што је чинио; и све што је чинио - ради Христа је чинио. Христос му је био све и сва у свима световима. Он просто није имао себе у себи, већ Христа; ништа у њему није било његово, већ Христово; он није хтео да зна за себе, већ само за Христа; себе је признавао само уколико је био Христов; он ништа није хтео у себи сем Христа; и за живота и по смрти сав је припадао Господу Христу. Свом душом, свим срцем, свом мишљу, свом снагом, свим бићем у Христу, он је Њиме непрестано и живео, и делао, и мислио, и осећао, и радио, и чудотворио. Зато је постао, и занавек остао тако моћан - тако свемоћан; тако мудар - тако свемудар; тако добар - тако сведобар; тако милостив - тако свемилостив; тако смирен - тако свесмирен; тако благ - тако свеблаг; тако жалостив - тако свежалостив; тако саосетљив - тако свесаосетљив; тако човекољубив - тако свечовекољубив. За сваку бољку он има лек; за сваку тугу - утеху; за сваку невољу - помоћ; за сваку рану - мелем; за сваки бол - сузу; јер је богат и свебогат - Христом Богом, који му изобилно даје божанске силе да чини у овом свету све што је божанско, бесмртно, вечно, богочовечно. Свима био све, и увек то јесте, са једним узвишеним циљем: да све придобије за Христа. Јер придобијајући људе за Христа он их придобија за Вечну Истину, За Вечну Правду, за Вечно Добро, за Вечну Љубав, за Вечни Живот, за све што човека чини божанским и бесмртним бићем у обадва света.

За живота светитељ, апостол, еванђелист, учитељ, просветитељ, вођа, путовођа, христоносац, богоносац, чудотворац, свети Сава је после смрти све то, само у несравњиво већој мери и сили. Сведочанства о томе су безбројна, и неизбројна. Уистини неизбројна. Јер сваки српски светитељ, сваки српски апостол, сваки српски благовесник, сваки српски учитељ, сваки српски просветитељ, сваки

српски чудотворац, сваки српски испосник, сваки српски државник, сваки српски епископ, сваки српски монах, сваки српски свештеник, сваки српски радник, сваки истински Србин - духовни је потомак светог Саве, посредно или непосредно. И тиме сведок и сведочанство о свеживотности, о бесмртности, о животворности и незаменљивости Светога Саве, као духовног родоначелника свих правих Срба од Немање до данас. Да, од Немање до данас. Јер је Свети Сава најпре постао духовни родитељ своје оцу Немањи, преродивши га од владара Стефана у монаха Симеона, и то монаха светог и мироточивог. То је прво и најдирљивије чудо у историји српског народа. Матица-чудо, из кога се затим вековима роје сва чудеса у роду српском.

Духовни родоначелник своје оцу, Свети Сава је то остао и свима светим српским краљевима, и царевима, и патријарсима, и владикама, и испосницима, и мученицима, и учитељима, и просветитељима, и свима правим Србима од Немање до Косова, и од Косова, до данас. И од данас па све док траје Српства на земљи. Све сами духовни потомци, духовна чеда Светога Саве, и тиме сведоци његове бесмртне и свеживотворне личности светитељске, његове чудесне и чудотворне христоносне силе - свесиле, христоизворне моћи - свемоћи. У самој ствари, права историја српскога народа и није друго до непрегледна поворка сведока и сведочанства о величини, о бесмртности, о христоносности, о крстоносности, о свеживотности, о свеживотворности, о чудотворности, о светости, о непобедивости, о еванђелској свепобедности Светога Саве. Од тих безбројних сведока и сведочанстава споменућемо неке-неке, а остале оставити да у своје светом ћутању одживљују своју смерну и славну бесмртност.

Први животописац Светога Саве, његов ученик и саподвижник, хилендарски јеромонах Доментијан, иако врло речит, нема ни издалека оне изразе које он богојажљиво и узбуђено тражи, да би веродостојно претставио величину Светога Саве и достојно га похвалио. Од многога ево само нешто: "чудесни богоносац јеромонах кир Сава"; "преосвећени богоносац"; "богозрачни монах кир Сава"; "богозрачни кир Сава"; Сава - "богозрачне душе своје"; "боголепни и Богом изабрани кир Сава"; "Богогласни монах кир Сава"; Свети Сава - "велико Божје обиталиште и Пресветог Духа станиште". Свети Сава: "свагда вођен Духом Светим и покривен благодаћу Божјом, и Дух свети свагда почиваше на њему, и диван небу и земљи, и чудесан анђелима небеским и људима земаљским, ходећи без порока и творећи правду Божју, слави се од небеских и земаљских бића". Свети Сава "благодаћу Христовом сијајући као сунце и свагда украшаван божанственим врлинама, љубитељ чистог девства, срећник светих, труба васељене". Од Светог Саве се "ужеже искра Божија у срцима правоверних у отачаству његовом, и сви бише обуздани страхом Божјим". Многи у отачаству његову (тојест Савину) заволеше Бога, угледајући се на њега, и са њиме последоваше Христу од почетка, и до сада се јављају изабрани Богу, један другога наткриљујући; и он пред њима иде силом Христовом, и спреми Господу савршен народ: једне епископе и учитеље духовног стада Божјег, друге јави сваком богољубљу, треће научи сваком правоверју, сазда многе манастире, породи Духом Светим многе зборове богобојажљивих монаха, научи побожности све по отачаству своје, пропути им велик и простран пут ка Светој Гори, и у њој подиже тврде и велике градове, испуни сваким добром, и све предаде деци свога отачаства, да боравећи у њима творе дела Божја, и да претрпевши добро до краја

буду Господу Богу народ савршен. Исто тако он устроји пут у Јерусалим и у Синај и у свако место где се спомиње име Божје".

Величајући еванђелску делатност Светог Саве и његовог светог оца Симеона, Доментијан расипа бисер своје красноречивости: "Оба ова саврсника божанствене благодати, отац са сином, наоружани Светим Духом, и венчани благодаћу Божјом, бише први пример богољубља и светости деци својој. Оба истинити апостоли, подигнути истинитим Богом на просвећење и на божанствено научење свога отацтва. Обојица извори божанствене благодати, који синове своје напојише богомудрим учењем својим. Обојица оштре стреле Христове, наоштрене богољубљем и наоружане Светим Духом, прободоше побожношћу срца свију верних. Обојица луче источне, које богомисаоно просвећују своје отацтво. Обојица данице Пресветлога Сунца, које знаменују топлоту Светога Духа деци свога отацтва. Обојица топли молитвеници целог света, и незалазна светила Мисленог Истока, који богомисаоно просвећују своје отацтво. Обојица благогласни славуји са неуспављивим очима душе и срца који неућутним божанственим песмама пробудише заспале у гресима због непознавања божанствене благодати. Обојица реке божанствених бања, које омише срца оветшала због непознавања истинитог живота - Христа истинитог Бога нашег. Обојица свебогате ризнице, које обогатише свет светим крштењем и божанственим учењем. Обојица грађани Небеског Јерусалима и богозрачна светила, који богомисаоним очима прозреше будућа блага и вечни живот. Обојица се јавише Господу Богу своје чистији од прекаљенога злата, пошто се због чесног живота њиховог Христос усели у прекрасне душе њихове, по истинитом обећању Свом, јер рече: Уселићу се у њих, и бићу им Бог, и они ће бити народ мој (2 Кор. 6, 16). Обојица превеликом смерношћу и чистим истинитим обећањем убелише себе белје од снега, постављајући деци својој истинити узор да непррстано траже истинитог живота небеског. Обојица земаљски анђели, небески људи, небопарни орлови, који својом светошћу и превеликом уздржљивошћу узлетеше на небеску висину. Обојица светлодушни и подједнаки светилници, који рекама суза окрилише свете молитве, и узлеташе к љубитељу свом Христу, кога узвеличаше на земљи и на небесима, и примише превелику благодат од Њега, доброту тајно чувану за оне који Га се боје. Обојица, уклонивши се од свакога блага и сведушно изишавши на тражење добротвора свог Христа, ваистину обновише у себи лик истинитог Бога. Обојица блажене слуге, будних очију свакога часа, чекајући Бога свог са чистом вером; ужегавши не само воштане светилнике своје, него и сами просветивши себе познањем речи Божје, и душе своје очистивши добрим делима овога живота, они презреше овај видљиви живот, и гледајући очима ума на онај вечни и бесконачни свет, украсише нарави своје заповешћу Божјег Еванђеља, исправише обичаје своје апостолским учењем, испунише се страхом од будућег Суда Божјег, свагда имаћаху пред очима својим смрт своју, а сву тугу своју бацише на Бога са сигурним поуздањем. Обојица истинити служитељи Христови, свагда као два светила богозрачно сијајући Господу свом у богољубивим срцима својим, они држаху реч живота и управљаху њоме по истини Божјој.

"Преосвећени Сава, вели Доментијан, сам телесни серафим, постаде обиталиште саме Господу, имајући у срцу свом и у души својој Онога који у светима почива и који се пева од серафима и слави од херувима. Примивши још од младости неућутну херувимску песму, он је у све часове дневне и ноћне не престаде све до краја цвркатати серафимским гласом. Свагда чувајући стражу

крепким умом у дому душе, овај истинити пастир чуваше стадо отачаства свога, имајући отворено око душе и свагда гледајући ка Свевидећем".

Сакелејник, саподвижник, први ученик и први духовни син Светога Саве - његов рођени отац, свети Симеон Мироточиви, претставља собом неизмерио важног сведока који нам пружа најубедљивије сведочанство о чудесном подвижништву и изузетној светости Светога Саве. И овај један свети сведок, и свето сведочанство које он даје, довољни су да нам посведоче и потврде херувимску христочежњивост и серафимску христољубивост Расткове душе.

Писац ретке благодатне видовитости, свети Григорије Синајит, из прве половине четрнаестог века, хвали Немању и светог Саву као српске вође, који су презрели власт, дошли у Свету Гору, подвизавали се, и за своје подвиге и труде добили од Бога богате дарове, те све просвећују чудима и миром. Изабраник светога Саве, и први наследник његов на архиепископском престоу Српске цркве, свети Арсеније, овако говори својој пастви за светог Саву: "Чусте благог учитеља нашег и наставника, који се у минуло време разлучи од нас, али његов добри спомен и благе поуке свагда су у нама, јер он не престаје учити нас. Блажене су очи ваше које видеше толику неисказану смерност његову, и уши ваше којима слушасте његове слатке и благе поуке. То видевши и чувши ако испуните што вам је предано и извршите заповести његове, и ако следимо његово учење, веру и љубав, онда нећемо бити далеко од царства небеског и настанићемо се са Господом нашим у бесконачне векове. Јер његовим богоприманим молитвама све ће вам то сарађивати на добро. А ја смерни, по вољи хтења Господњег узведен на свети и божанствени престо овог господина мог, није лепо да ћутим; јер не говорим своје, него оно што нам је он заповедио".

Архиепископ Сава III назива светог Саву светим и великим апостолом и архијерејем српским. У једном запису из 1252 године каже се за светог Саву да је измлада освећени и благочестиви и просвећени и први наставник све Српске земље.

Архиепископ Данило и његови ученици кажу за светог Саву да је "свети господин наш, просветитељ и обновитељ отачаства свога, земље Српске, у којој се благословом Божјим нарече први архиепископ", "угодник славе Божје и светилник отачаству свом, земљи Српској, господин наш и учитељ, служитељ Трисветога Божанства". Стефан Дечански, после победе над бугарски царем Михаилом, шаље писмени извештај архиепископу Данилу, својој супрузи Марији и свему сабору Српске земље, у коме вели: "Нека вам је знано, да помоћу Божјом и молитвама и посредовањем светог Симеона и светог Саве, победих многе и моћне силе, и самог начелника злобе цара умртвих". Свети Сава је: "просветитељ и наставник Српске земље", "истинити проповедник побожности"; све што је у Србији постигнуто, добивено је, каже Стефан Дечански, "помоћу Христовом и молитвама госпoде: светог Симеона и светитеља Саве, на велику хвалу и славу Богу, а мени и моме сину на велелепно и достојно име". - У држави цара Душана свети Симеон и свети Сава су "начелници и чувари отачаства"; они су показали "добар узор богољубља деци отачаства свога"; за време светог Саве "објави се у његовом отачаству права и савршена вера, јер бањом божанственог крштења окропи људе своје, који живљаху у мраку таме греховне, и обнови их вером, и учини их синовима светлости". Цар Душан, "утврђиван благодаћу Господа нашег

Исуса Христа и Пречисте Богоматере и богоприманим молитвама свете господе своје, преподобног оца нашег Симеона и архијереја Христова светог Саве, непрестано напредоваше у добру".

Свети Никодим, архиепископ српски, каже у једном запису 1319 године, да је свети Сава небопарни орао, да је Духом Светим обновио не само себе него и сву Српску земљу, и да је као нека драгоцену пчела сабирао мед са свих дивних цветова и испунио њиме своје отаџство, да га је украсио самодржавним венцем, утврдио православном вером и почаствовао архиепископским чином. Свети архиепископ Никодим још назива светог Саву апостолом и учитељем отаџства, Српске земље.

Краљ Милутин каже у једној повељи да је све оно што је он освојио, освојено помоћу Светог Симеона и Светог Саве. У другој повељи вели да је Свети Сава први архиепископ, учитељ српски и светитељ Христов, свети и велики апостол и архијереј српски. У Бањској повељи краљ Милутин назива Светог Саву: свети и равноапостолни богоносац и наставник и просветитељ све Српске земље и поморске и први архиепископ. А архиепископ Никодим у потврди те повеље каже за Светог Саву, да је господин и учитељ, наставник и просветитељ и апостол српски. У једној повељи краљ Милутин вели: "први архиепископ и учитељ српски и прародитељ наш, светитељ Христов Сава". У једном запису из 1305 године вели се да је Свети Сава наставник "свој Српској земљи. Овај благочестиви архиепископ и краљевство обнови и освети га у Српској земљи". У једном запису из 1316 године каже се, да је Свети Сава учитељ отаџства, први српски архиепископ.

Цар Душан каже у једној повељи да је он освојио многе градове "молитвама светих мојих прародитеља, Симеона и Саве". Он назива Светог Саву, "светим претком". Цар Душан вели за себе да је он: "отрасл благаго корене родитељ мојих светих, праведног и светог Симеона Немање, новог Мироточца и бившег владоаца земље Српске, и светитеља нашег и првопрестолника отаџства нашег, првог архијереја кир Саве". У неколико повеља цар Душан понавља да је он "изданак благаго корена - светих родитеља мојих: Симеона Немање, Новог Мироточца и великог светитеља и првопрестолника отаџства нашег Саве". Они су њему "пресветли наставници, господа и учитељи". Свети Сава је "прародитељ царства" његовог.

Цар Урош каже за себе у једној повељи: "Ја, Стефан Урош, изданак благаго корена светих родитеља мојих, Симеона Новог Мироточца и бившег првог владоаца земље Српске, и великог светитеља и првопрестолника земље Српске, отаџства нашег, Саве". Још их Цар Урош назива својим "светим прародитељима", "светим прадедима". Патријарх Данило вели за Светог Саву: свети господин наш и учитељ и наставник, први архиепископ Сава. Константин Философ каже за Светог Саву, да је равноапостолни, подвижник и просветитељ.

У Немањинском периоду српске историје архиепископски престо Српске цркве стално се назива престолом Светога Саве. То је "престо светог и богоносног оца нашег светитеља Саве"; "престо светог господина и учитеља кир Саве"; свети и божанствени престо великог архијереја кир Саве"; "престо светога кир Саве"; "престо Светога Саве"; "престо Светога Саве, коме уручена би Црква не толико од

људи но од Бога"; престо светог господина нашег и учитеља и просветитеља Српске земље преосвећеног архиепископа кир Саве".

Из овог, иако летимичног прегледа сведока и сведочанстава о светом Сави, очигледно је да је свети Сава духовни родоначелник свих светих и великих личности српске историје у Немањинском периоду. А тиме, посредно и духовно родоначелник свих њихових светих и великих дела, подвига, прегнућа, стваралаштава. То значи, он је несумњиви духовни прародитељ српске просвете - свете просвете, српске школе - свете школе, српске културе - свете културе, српске државе - свете државе, српског народа - светог народа. Јер он је имао један животни идеал - свеидеал: животворним и светим Еванђељем Христа Бога осветити српску просвету и учинити је светом просветом, осветити српску школу и учинити је светом школом, осветити српску културу и чинити је светом културом, осветити српску државу и учинити је светом државом, осветити српску душу и учинити је светом душом, осветити српски народ и учинити га светим, народом христовосцем и крстовосцем. То је био не само његов животни идеал - свеидеал, него и његов животни програм - свепрограм. На томе је свети Сава даноноћно радио за живота свог у овом свету, на томе непрекидно ради и из оног света кроз све праве Србе, који његов животни идеал и програм остварују истрајно, из поколења у поколење, из века у век, све тако док траје рода српског на овој сивој звезди Божјој што се земља зове.

Истовремено оличење светитеља и просветитеља, свети Сава је као истински светитељ, и тиме истински просветитељ, свим бићем својим и желео и стварао свету просвету, свету културу, свету државу, свети народ. Све што је свето, а то значи - бесмртно и непролазно у српској просвети, у српској школи, у српској култури, у српској држави, у српском народу, од њега је, несумњиво од њега, макар својим почетним животним нервом, животном клицом, животном силом. Шта су свете задужбине светих српских великана, ако не сведочанства о Светоме Сави, као њиховом духовном родоначелнику? Сопоћани, Дечани, Грачаница, Раваница, и толике друге задужбине, нису ли колевком и духовним пореклом из Хилендара, свете задужбине Светог Саве и светог му родитеља Симеона Мироточца? Да, да, да, то су света сведочанства о њиховом светом духовном родитељу - Светоме Сави. Света и речита сведочанства.

А просвета, коју је српском народу дао свети Сава, света је просвета. И тиме - свето сведочанство о Светом Сави, првом српском Просветитељу. Јер је циљ те просвете: осветити и ум и срце и душу народну; осветити их Једино Светим - Господом Христом. Јер само та просвета, света еванђелска просвета, освећује сву природу човекова бића, и преображава човека у бесмртно боголико биће, способно за свети живот и у овом и у оном свету.

А Косовско Еванђеље - сво је од Светога Саве. Јер, у чему се састоји оно? - У свенародном самоодречењу ради Христа: сав народ, са светим царем на челу, одриче се земаљског царства ради небеског царства, жртвује земаљско царство ради небеског царства. Јер: "земаљско је за времена царство, а небеско вавек и довека". А то, није ли то - Растково Еванђеље? Несумњиво његово; његово од почетка до краја. Јер се он први у историји рода српског свом душом одрекао земаљског царства ради небеског, одрекао овог света ради оног, одрекао родитеља ради Христа. И стекао небеско царство, и Христа Бога; а са Њим и сва непролазна

блага овог и оног света. И тако постао пример и челник, вођа и путовођа, наставник и учитељ живота вечнога који кроз самоодрицање ради Христа води и уводи у сва вечна блага небеског царства. Нема сумње, Косово и Косовско Еванђеље, то је најпотресније свенародно сведочанство о свеистинитости и свеживотности Растковог Еванђеља, помоћу кога је Свети Сава створио све што је свето и честито и велико у историји рода српског. Он је први српски: свети самомученик Христа ради. Зато је он духовни родитељ свих светих мученика косовских, на челу са светим великомучеником косовским - Кнезом Лазаром. Све сама духовна чељад његова, рођена и одгајена светим Еванђељем његовим, по коме све треба жртвовати за Христа, а Христа - низашта. Зато је српски народ о свенародној жртви косовској ради Христа и изрекао у народној песми онако узвишен суд:

Све је свето и честито било,

И милеме Богу приступачно.

У Покосовском периоду Свети Сава постаје још потребнији, још неопходнији српском човеку и српском народу; притом, још утицајнији, још незаменљивији. У то време Милешево постаје још изразитије центар свега истински српског, свега Српства, јер свето тело Светога Саве, постаје стварни владар српских душа. Сав тадањи духовни живот српског народа развија се под неодољивим и свемоћним утицајем Светога Саве из Милешева. Јер се сав вратио у Цркву, из које је вођен и руковођен духом Светога Саве. У записима и споменицима тога доба најглавнија је ова истина: Свети Сава је сва нада српског народа. Деспот Стефан (1405-1427) вели за себе: "благовјерни деспот Стефан - милошћу великог Господа мог Исуса Христа, посредовањем Пресвете Богородице и молитвама свете моје господе и отаца и прадеда Симеона и Саве", и још их назива "великим светилницима нашим, у којима је наша нада". Ресар Угљеша у повељи манастиру Хилендару од 1423 године, спомињући Светог Симеона и Светог Саву, вели да је "у њима наша нада". У једном запису из 1521 године Свети Сава се назива "први архиепископ, учитељ и првосветитељ српски, нови уистини апостол". У једном запису Милешевском из шеснаестог века Свети Сава се назива "велики чудотворац". У другом запису Милешевском из седамнаестог века Свети Сава се назива "српским чудотворцем". По другом једном запису из седамнаестог века Свети Сава је "први архиепископ и господин Српске земље"

Када се у петнаестом веку Хум издвојио из Босне и образовао посебну државу, први господар Херцеговачки Стефан Вукчић прогласио је себе 1448 херцегом или војводом Светога Саве. У уговору о савезу, што га је Стефан склопио са арагонским и напуљским краљем Алфонсом, истакнуто је нарочито, да у Милешеву "почива један светац, који чини велика чуда". Синови Стефанови Влатко и Владислав, и Влатков син Баоша, називали су се такође херцезима Светога Саве, и тако се потписивали на разним актима.

У то доба, а и раније, Свети Сава је нарочито био поштован и цењен у Русији. Теодосијево Житије Светога Саве много је преписивано и читано у Русији. Препис тога Житија налазио се у свакој тамошњој већој библиотеци. У Бугарској је Свети Сава био веома поштован нарочито после свога престављења у Трнову, што се види из упорног одбијања цара Асена да допусти пренос његових светих

моштију из Трнова у Србију. У Букурешту је Шербан Кантакузен подигао у седамнаестом веку школу, која је носила име Светог Саве.

Осим тога, Свети Сава је цењен и поштован и међу римокатолицима. У седамнаестом веку титуларни бискуп босански Иван Томко Мрнавић пише биографију Светога Саве. Фра Андрија Качић-Миошић велича у песми чудотворство Светога Саве, и вели:

Рад чудеса калуђера Саве

Словинске га све државе славе.

Не само то, него је у то доба Свети Сава био искрено уважаван, веома цењен и поштован и код Јевреја, и код Турака, и код помуслимањених Срба. Тако, страни путник Бенедикт Рамберти пише у 1533 години, да је у Милешеву тело светога Саве још цело и лепо и да манастиру већу милостињу дају Турци и Јевреји него ли хришћани. Жан Шено у 1547 години бележи, како у Милешеву има врло много монаха, они показују тело Светог Саве, које и Турци поштују, и деле им милостињу. Катарин Зено, У години 1550, сведочи да монаси живе од милостиње, "што им понајвише пружају Турци, који свеца особитоштују и јако га се боје". "Турци верују Светом Сави, каже Бранковићев Летопис, и крстом се крсте и крштавају се". Мелинор Сијалиц, који је године 1559 прошао кроз Милешево, каже да је овај манастир добро очуван, а нарочито црква са иконама, које су на грчки начин сребром украшене, и, као мало где, врло богато окићене. На једном олтару био је сребрни ковчег, у коме је почивало тело Светог Саве. "Све је то, вели он, до дана данашњега остало нетакнуто од Турака".

СПАЉИВАЊЕ МОШТИЈУ СВЕТОГА САВЕ

Преко три и по века почивале су у манастиру Милешеву свете мошти Светога Саве, и биле за Србе непресушни извор сваког племенитог надахнућа, сваког еванђелског прегнућа, сваке еванђелске ревности, еванђелске вере, љубави, наде, утехе, радости, окрепљења. Ако је српској души био потребан лек од ма какве бољке, налазила га је у чудотворним моштима свог највећег светитеља и свебрижног утешитеља. Ако је српској души била потребна света сила, која насигурно спасава од сваког греха, од сваке муке, од сваке смрти, од сваког злодуха, она је ту силу црпла из овог светог извора. Ако је Србима, као народној целини, била потребна ма каква помоћ, они су је тражили и налазили у Милешеву код свога бесмртног Светитеља и чудотворног Просветитеља. Сваком правом Србину он је био у свима невољама утеха, у свима тугама радост, у свима патњама сапатник, у свима гресима избавитељ, у свима смртима спаситељ и васкрситељ.

Све то Свети Сава је био Србима у највећој мери, особито за време ропства под Турцима, после пропасти српског царства на Косову 1389 године. У то мрачно и свирепо доба Свети Сава чудотворним телом својим у Милешеву постаје

најречитији благовесник и најубедљивији сведок славне прошлости српске, најмилији утешитељ и најмоћнији охрабритељ поробљеног народа свог, најбесмртнији исповедник и најнеустрашивији бранитељ истине и правде Христове. У њему српски народ гледа своју савест, своју душу, своје срце, своју веру, своју љубав, своју наду, своју истину, своју правду, своју слободу. И из свога светог гроба овај бесмртни владар српских душа управља српским народом. Безбројним чудесима, која се самилосно лију из светих моштију његових, он исцељује не само телесне већ и све душевне недуге и бољке ојађених српских душа, и српског народа као целине. Имајући њега, Срби су имали неубивљиву, бесмртну наду, да ће их кад тад свети Бесмртник Милешевски ослободити агарјанског ропства. Зато су са свих страна Српске земље хитали к њему, к светом гробу његовом на поклоњење, на охрабрење, на исцељење од сваковрсних невоља, и туга, и бољки и недуга. И чудо за чудом васкрсавало је српске душе из очајања, из малаксалости, из смрти. Све је хитало своме свемилосном утешитељу и свепобедном васкрситељу, хитало молитвама, хитало сузама, хитало уздасима. И добијало помоћи стварне, истинске, свеутешне.

Све то завојевачи Турци пратили су будно. На њихове очи дешавала су се необична чудеса од светих моштију Светога Саве. Штавише, чудотворном светитељу прибегавали су у болестима својим и многи муслимани, и добијали чудесна исцељења. Све то потстакло је Турке да уклоне овог чудотворног будитеља верске и националне свести српске, и овог неућутног храбритеља поробљеног народа на бољу будућност. Као непосредни повод за то Турцима послужи устанак Срба у Банату 1594. године. Устаници су на својим заставама имали лик Светога Саве. Главни командант турске војске против устаника био је Синан паша, велики војник, али необразован, сујеверан, страшно суров и свиреп, а усто је "зверски мрзео хришћане". Он нареди да се тело Светога Саве пренесе из Милешева у Београд и спали.

На челу турске војске која је отишла по тело Светога Саве био је Ахмет бег Ођуз. Војска упадне у Милешево на Велики Петак 1594. године, начини покор, узме из кивота тело Светога Саве, и пренесе у Београд Синан паши. И у суботу, 27. априла 1594. године, Синан паша спали тело Светога Саве у Београду, на Врачару, где се данас налази црква Светога Марка. Плачем и лелеком широм целе Српске земље пропраћен је овај језовити злочин.

БЕСМРТНОСТ СВЕТОГА САВЕ

Спаљивањем светог тела Светога Саве. Турци су, не хотећи дали могућности великом чудотворцу, да учини још једно громовско чудо. Ваистину громовско. Јер од тог тренутка Свети Сава је светим духом својим постао просто свудаприсутан за српску душу. Огањ на Врачару, сагоревајући свете мошти Светога Саве, још једном је, и то завек сјединио Српску земљу са небом. И пропутио пут у небо за сваку христочежњиву душу, пут бетониран светлошћу незалазном и непролазном. И још једном дао нам Вечно Еванђеље Христово, и у њему: Вечну Богочовечанску Истину, Вечну Богочовечанску Правду, Вечну

Богочовечанску Лепоту, Вечну Богочовечанску Савест, Вечну Богочовечанску Бесмртност, Вечни Богочовечански Живот.

Неодољивим чаром своје христолике личности и еванђелском многостраношћу своје богочовечанске делатности Свети Сава је сваком људском бићу показао на опитан начин како из себе може изградити христолико биће, које живи светим еванђелским врлинама. И то живи на овој мајушној звезди Божјој, обзиданој Истоком и Западом, Севером и Југом, и опкољеној безбројним сазвежђима и неизбројивим бесконачностима. Изради ли светосавским врлинама себе у христолико богочовечанско биће, човек постаје видљив за сва небеска бића, јер га свете врлине испуњују незалазном светлошћу Христовом, и тако чине видљивим за бестелесне житеље небеске.

Саздан као христолико биће, човек свесно и несвесно, чезне за Христом Господом, за Његовом Вечном Истином и Правдом и Љубављу. Одговарајући на те чежње, Бог и Господ Исус Христос је и постао човек, да би свима нама показао како се из човека Богочовеком изграђује христолико биће. Свети Сава је такав архитекта такав неимар своје човечанске личности, и у својој христоликој љубави увек готов да нам помогне у том себеизграђивању, ако му се од све душе обратимо молитвом, постом и осталим светим врлинама. Вођен и руковођен Светим Савом, човек свестрано расте кроз свете тајне и свете врлине "у човека савршена, у меру раста висине Христове" (Еф. 4, 13). А за људско биће то је најсавршеније савршенство у свима световима, и најблаженије блаженство коме нема краја ни у времену ни у вечности.

Као свепобедни бесмртник, Свети Сава путује овом земаљском планетом побеђујући сваки грех, сваку духовну смрт, сваког ђавола: побеђујући их и у мени и у теби и у сваком људском бићу које себе преда њему свом душом, свим срцем, свим умом, свом снагом. Поступа ли тако човек, где: он ваистину побеђује у себи сваку духовну смрт = сваки грех, јер је грех увек духовна смрт; и у исто време он побеђује у себи и сваког ђавола, јер ђаво ради кроз сваки грех и шири свој језиви пакао. Христољубив човек васкрсава себе из свих смрти, и узноси себе на небо и изнад свих небеса где ђаволи немају приступа, нити имају места. И тако, вођен Светим Савом христољубив човек и сам постаје бесмртан, јер је јачи од сваке смрти = од сваког греха = од сваког ђавола = од сваког пакла.

Ту свепобедну моћ христоноснаг бесмртника - Светога Саве, и његову незаменљиву вредност за наш народ осетили су и наши петвековни угњетачи, зато су и спалили његово свето нетрулежно тело. Иако мртво, но свето и чудотворно тело Светога Саве, било је највећа опасност по наше диндушмане. Да би га се ослободили, они су га спалили. Али спаливши вештаствено тело, они нису могли спалити светлосни и огњеносни дух Светога Саве, јер се огањ огњем не гаси нити светлост светлошћу уништава. Напротив, огањ се од огња још више разбуктава, и светлост од светлости још већма увећава. Еванђелска истина односи победу: Тешко је противу бодила праћати се (Д.А. 9, 5).

Али, све ове чињенице непрестано нас потстичу на питање: у чему је последња и завршна тајна такве величине Светога Саве? - У томе, једино у томе што је сав био Христов: у свима својим мислима, осећањима, делима, подвизима, идеалима; речју: у васцелом бићу свом. Преобразивши себе Господом Христом, он је

свенародном делатношћу својом преобразио душу нашег народа, и одлучно је повео путем Христове Истине и Правде. Својом еванђелском појавом и еванђелском делатношћу Свети Сава је потпуно изменио нашу историју: одбацио је старе путеве и отворио нове; уништио је старе вредности и дао нове; уклонио је стара мерила вредности и завео нова. У њему и њиме, заиста се извршила промена свих наших вредности и свих наших мерила вредности.

И опет: у чему је бесмртност Светога Саве? - У Христу Господу, свесавршеном Богочовеку. А то: у свесавршеном Богу и у свесавршеном Човеку. Све вредности Светога Саве, све силе његове, све бесмртности његове, све вечности његове, нису ни од кога другог већ једино од чудесног и увек чудотворног Господа Христа, Јединог Истинитог Бога и Јединог Истинитог Човека у свима земаљским и небеским световима. Зато је Свети Сава бесмртно жив и бесмртно вечан. И у нама бесмртан, и ми њиме бесмртни; и у нама вечан, и ми њиме вечни. Он? Он је неустављив у нама и око нас. И непомерив са пута којим идемо. Бесмртан! бесмртан! бесмртан! Не зато што смо од њега створили легенду, него зато што он од нас ствара вредности равне легенди. Не зато што смо од њега направили идола, него зато што нам је дао Јединог Истинитог Бога - Господа Исуса Христа, и научио нас да најпре иштемо Царство Божје и Правде његове, са којим и за којим нам се даје све што је људском бићу потребно у свима световима и у свима вечностима - све, све, све...